

Ο ΜΕΝΤΩΡ

ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΟΔΙΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Τὰ διαφεύγοντα τοὺς πολλοὺς, ὑφ' ἑτέρων δ'
εἰρημένα σποράδην ἢ πρὸς ἀναθήμασιν ἢ ψη-
φίσμασιν εὐρημένα παλαιοῖς πεπεύραμαι συνα-
γαγεῖν, οὐ τὴν ἄχρηστον ἀθροίζων ἱστορίαν,
ἀλλὰ τὴν πρὸς κατανόησιν ἥθους καὶ τρόπου
παραδιδούς.

Πλουτ. Νικίας 1, 5

Ο ΜΕΝΤΩΡ, Χρονογραφικὸ καὶ Ἱστοριοδιφικὸ Δελτίο τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας,
ἐκδίδεται τὸν Ἀπρίλιο, Ἰούνιο, Ὀκτώβριο καὶ Δεκέμβριο κάθε ἔτους
μὲ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ ΓΕΝΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ, ὁ ὁποῖος συντάσσει τὰ ἀνυπόγραφα κείμενα.

Σ' ΑΥΤΟ ΤΟ ΤΕΥΧΟΣ:

Πρὸς τοὺς Ἐταίρους: 1-4 • Ἡ ἐπιστροφή τῆς γηραιᾶς κυρίας: 5-6 • Μία πρώτη
τοπογραφία τῆς ἀρχαίας Ἀθήνας: 7-26 • ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ Β. ΚΡΙΤΖΑ, Ὁ Νικόλαος
Πλάτων ὡς κλασικὸς ἀρχαιολόγος καὶ ἐπιγραφολόγος: 27-36 • ΧΑΡΑΣ ΤΖΑΒΕΛΛΑ-
ΕΥΓΕΝ, Ὁ Mark Twain στὴν Ἀθήνα τοῦ 1866: 37-43 • Ὁ ἀντικαποδιστριακὸς Κυριά-
κος Πιπτάκης: 44-48 • Πρακτικὸ τῆς Α' Τακτικῆς Γενικῆς Συνέλευσης τῆς 29 Ἀπρι-
λίου 2012: 49-69 • Δωρεά: 65 • Τὸ στέγαστρο στὸ Ἀκρωτήρι: 70-72.

Ἐκδοτικὴ φροντίδα Ἐλευθερίας Κονδυλάκη Κόντου

ISSN 1105-7181

© Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία, Πανεπιστημίου 22, 106 72 Ἀθήναι

Ο ΜΕΝΤΩΡ

ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΟΔΙΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΕΤΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟ ΠΕΜΠΤΟ • ΤΕΥΧΟΣ 102 • ΑΠΡΙΛΙΟΣ-ΙΟΥΝΙΟΣ 2012

Πρὸς τοὺς Ἑταίρους

Ἡ ἀπὸ τοῦ 2009 συνεχῶς ἀξανάομενη οἰκονομικὴ καταστροφὴ τῶν Ἑλλήνων, ἐπηρέασε, μὲ τὴ χρῆση τῆς ὡς προσχῆματος, καὶ τὴν Ὑπηρεσία. Στὸ προηγούμενο τεύχος τοῦ Μέντορος ἀρ. 101 σ. 239 σὰς γνωστοποιήθηκε ὅτι μὲ τὸν νόμο τῆς Ἐφεδρείας πὸν ἐφαρμόστηκε ἅπαξ, ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τὴν Ὑπηρεσία οἱ ἀνώτεροι ἀρχαιολόγοι, Προϊστάμενοι Ἐφορειῶν, ἔμπειροι καὶ ὑψηλῆς σιὰθμης ἐπιστήμονες, οἱ ὁποῖοι δὲν μποροῦν νὰ ἀναπληρωθοῦν.

Βεβαίως, ὅταν γίνεται μία κοσμογονία γιὰ τὴν κατὰ τὰ μνημόνια ἀναδιάρθρωση καὶ ἀναδιοργάνωση τοῦ Κράτους θεωρεῖται ὅτι δικαιολογοῦνται αὐτοῦ τοῦ εἴδους οἱ ἐνέργειες. Ὅταν στὴ Ρωσία ἐπικράτησαν οἱ Μπολοεβίκοι, διαλύθηκε ὁ τσαρικός στρατὸς καὶ ὁργανώθηκε κατὰ τὰ κριτήρια τῆς Ὀκτωβριανῆς Ἐπανάστασης. Φρόνιμα σκεπτόμενοι ὁμως οἱ τότε Ρῶσοι ἀνακάλεσαν στὴν ἐνέργεια πλῆθος ἱκανῶν τσαρικῶν ἀξιωματικῶν οἱ ὁποῖοι συνέχισαν τὸ ἔργο τους πὸν εἶχε διακοπεῖ καὶ ἀποχώρησαν, μὲ τιμές, ὅταν εἶχε ἔλθει τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου. Ἡ μνημονιακὴ ἀντίληψη σήμερα θεωρεῖ τοὺς ἀνθρώπους ὡς δευτερεύοντα παράγοντα ὡς πρὸς τὴν πρόοδο τοῦ Ἔθνους.

Μία τελευταία καινοτομία εἶναι ἡ ἀνάληψη ἐνὸς ἔργου πὸν δὲν εἶχε γίνει ποτὲ στὴν Ἑλλάδα καὶ δὲν κατανοῶ τὴ σκοπιμότητα καὶ χρησιμότητά του. Ἄν ἔχει γίνει ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα δὲν τὸ γνω-

ρίζω. Φαίνεται όμως ότι οι έποχες κρίσεως οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής, όπως το 2012, είναι οι καλύτερες για τη λήψη νομικών μέτρων έναντι των αρχαίων και γενικά των μνημείων γιατί στην ατμόσφαιρα καταστροφής και κακής έσοχατολογίας που έχει καλλιεργηθεί είναι άσημαντο ό,τι γίνεται στα μνημεία. Έτσι πέρασε απαρατήρητη ή άσχημιά που έγινε στους Δελφούς να επενδύσουν την «Ιερά Όδο» ή μέρος της, με μαρμάρια σκαλοπάτια πολυκατοικίας για εύκολυση των τουριστών. Στις Μυκήνες έγινε κάτι απλούστερο, τοιμεντώθηκαν όλοι οι δρόμοι ανάμεσα στα οικήματα της άκροπόλεως.

Έκτος από τις επεμβάσεις πάνω στα μνημεία υπάρχουν και οι νομικές επεμβάσεις που βασίζονται στις νομοθετικές. Είδαμε ότι ο Ν. 3028/2002 περιέχει¹ χαρακτηρισμό μνημείων ως «μείζονος σημασίας». Τουτό ώθησε στην έκδοση έγκυκλιού² με θέμα «Χαρακτηρισμός μνημείων ως μείζονος σημασίας». Γιατί έπρεπε να έκδοθει ή έγκύκλιος 10 χρόνια μετά την ψήφιση του νόμου 3028 και σε περίοδο κατά την όποία είχαν έκδιωχθεί οι Προϊστάμενοι των περισσότερων Έφορειών Αρχαιοτήτων, δέν είναι σαφές. Αντίθετα οι δέκα κατηγορίες μνημείων κλπ. που καλούνται να καθορίσουν «έως τις 30 Απριλίου τ.έ.» οι «υπεύθυνοι αρχαιολόγοι» είναι ξεκάθαρες:

«1. Μνημείο που αποτελεί άριστούργημα της ανθρώπινης δημιουργικής διάνοιας.

2. Μνημεία ιδιαίτερης ιστορικής, καλλιτεχνικής, εκπαιδευτικής ή έπιστημονικής σημασίας.

3. Μνημεία που αποτελούν σταθμούς στην αρχιτεκτονική, την πολεοδομία, την τεχνολογία ή την τέχνη (: ναοί, τείχη, ύδραγωγεία, γέφυρες, θέρμες, δημόσια κτήρια και οικιστικά σύνολα κλπ.).

4. Μνημεία που συνδέονται είτε με σημαντικά ιστορικά γεγονότα και πρόσωπα είτε με σημαντικές πνευματικές, συμβολικές, θρησκευτικές ή άλλες αξίες.

5. Μνημεία σημαντικά ως προς τη σπανιότητα και τη σημασία τους για μιá συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή.

6. Μνημεία που διατηρούν την άκραιότητα τους σε βαθμό αξιοσημείωτο σε σχέση με άλλα σύγχρονά τους.

7. Τεκμήρια διαδοχικών πολιτισμικών φάσεων.

8. Μνημεῖα ποὺ ἀποτελοῦν σημεῖο ἀναφορᾶς γιὰ τὶς σημερινὲς τοπικὲς κοινωνίες.

9. Ἀξιόλογα δείγματα πολιτιστικῶν τοπιῶν.

10. Σύνολα μνημείων.

Τὸ νὰ κληθοῦν «οἱ ἀρχαιολόγοι» τῆς Ὑπηρεσίας νὰ κατατάξουν τὶς ἀρχαιότητες τῆς Ἑλλάδος σὶς δέκα κατηγορίες δὲν φαίνεται δυνατὸ. Κυρίως γιὰ λόγους γνώσεων, κρίσεων, ἀοριστίας τῶν κριτηρίων καὶ γενικῆς καλλιεργείας. Ἀκόμη οἱ 200 λέξεις τὸ πολὺ ποὺ ἐπιτρέπονται γιὰ τὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ Παρθενῶνος ἢ τῶν Προπυλαίων εἶναι κάτι ποὺ ὁ Blaise Pascal γιὰ πράγματα ὑποθέτω εὐκόλα γιὰ κείνον δὲν μποροῦσε νὰ ἐπιτύχει. Γνωστὴ εἶναι ἡ φράση του σὲ κάποια ἐπιστολὴ του³: «Je n'ai fait celle-ci plus longue que parceque je n'ai pas eu le loisir de la faire plus courte».

Ἄνεδαφική, νομίζω, ἐνέργεια ἦταν ἡ πρόσκληση ἀπὸ τὴν Ὑπηρεσιακὴ Ὑπουργὸ Τατιάνα Καραπαναγιώτου τῶν Διευθυντῶν τῶν Ξένων Ἀρχαιολογικῶν Σχολῶν καὶ Ἰνστιτούτων στὴν Ἀθήνα, γιὰ «συνάντηση γνωριμίας» [!], τῆ Δευτέρα 4 Ἰουνίου 2012 τὸ ἀπόγευμα. Ἡ κυρία Ὑπουργὸς «ἀφοῦ τοὺς εὐχαρίστησε γιὰ τὰ φιλελληνικά τους αἰσθήματα καὶ γιὰ τὸ σημαντικὸ ἔργο ποὺ ἐπιτελοῦν διδάσκοντας καὶ ἀναδεικνύοντας τὴν Ἑλλάδα, τὴν ἱστορία καὶ τὸν πολιτισμὸ της, ζήτησε τὴ στήριξή τους στὴν προσπάθεια βελτίωσης τῆς εἰκόνας τῆς Ἑλλάδος στὴ χῶρα τους».

Οἱ Ἕλληνες πολιτικοί, ὑπηρεσιακοὶ καὶ μὴ, δὲν διδάσκονται τίποτε ἀπὸ τὸ παρελθόν. Θεωροῦν τὶς ἀρχαιότητες ὡς μέσον πίεσης, κάτι ἀνιστόρητο. Ἀπὸ τὴ δεκαετία τοῦ '70 γίνονται συνεχῶς ἐκθέσεις σὶδ' Ἐξωτερικὸ γιὰ τὴν ὑποστήριξη τῶν ἐθνικῶν μας δικαίων ἢ ἐπιδιώξεων. Φυσικὰ δὲν πετύχαμε τίποτε, οὔτε γιὰ τὸ Αἰγαῖο οὔτε γιὰ τὰ Σκόπια. Γιὰ τὴν ἀκρίβεια βρισκόμαστε σὲ χειρότερη πολιτικὴ θέση σήμερα ἀπὸ ὅ,τι ὅταν ἄρχισε ἡ χρῆση τῶν ἀρχαίων ὡς πολιτικῶν ἐπιχειρημάτων.

Ὅταν οἱ Διευθυντὲς τῶν Ξένων Σχολῶν ἔλαβαν τὴν πρόσκληση βρέθηκαν σὲ μεγάλη ἀπορία γιὰτὶ δὲν εἶχε ἀνακοινωθεῖ καὶ ὁ σκοπὸς της. Ἄλλωστε ὅλοι τους ἔχουν ἀρκετὴ πείρα καὶ ἀναμνήσεις ἀπὸ ἄλλες προσκλήσεις. Στὸς παλιότερους θὰ ἔχει μείνει ἀξέχαστη ἡ συγκέντρωσή τους σὶδ' οπίτι τῆς Μελίνας Μερκούρη, σὶς 3 Ἰουλίου 1982, γιὰ νὰ τοὺς «ἐξηγηθεῖ» ὁ ἀρχαιολογικὸς νόμος καὶ

οι υποχρεώσεις τους⁴. Τὸ Ὑπουργεῖο δὲν κατάλαβε ποτὲ ὅτι οἱ Ξένες Σχολές πρέπει νὰ συνεννοοῦνται μόνο μὲ τὶς Ἐφορεῖες τῶν Ἀρχαιοτήτων ποὺ ἔχουν τὸ βάρος, τὴν εὐθύνη καὶ τὴν ἰκανότητα νὰ κατανοοῦν τὰ ἐπιστημονικὰ ζητήματα καὶ προστατεύουν τὰ ἔθνη καὶ ἐπιστημονικὰ συμφέροντα τοῦ τόπου καλύτερα ἀπὸ τοὺς προσωρινοὺς ὑπουργοὺς οἱ ὁποῖοι οὔτε πρόσωπα οὔτε πράγματα τῆς ἀρχαιολογίας γνωρίζουν.

B.X.II.

-
1. Ἄρθρο 43 §1, 50 §5, ἐδ. ββ.
  2. Ἄρ. Α2/27825/351/23 Μαρτίου 2012.
  3. *Lettres écrites à un provincial, seizième lettre*, τῆς 4 Δεκεμβρίου 1656.
  4. Στεφάνου Γ. Μίλλερ, *Ὁ Ἰνιάντα Μίλλερ καὶ ὁ ναὸς τοῦ Νεμείου Διός*, Ἐκδόσεις τοῦ Φοῖνικα (Ἀθήνα 2010) 93-95.

Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΓΗΡΑΙΑΣ ΚΥΡΙΑΣ

Οι Έλληνες πολιτικοί έχουν ένα μεγάλο, μοναδικό, προ-
 οόν. Γνωρίζουν τὰ πάντα, συνήθως λόγω ἐπιφοιτήσεως ούρα-
 νόθεν πνεύματος. Οἱ τελευταῖες δεκαετίες τὸ ἀποδεικνύουν.
 Ἐπιρρεπεῖς σὲ καινοτομίες σταματοῦν σὺς μετονομασίες.

Οἱ ΣΕΚ γίνονται ΟΣΕ καὶ πνίγονται στὰ ἐλλείμματα καὶ τὶς
 σπατάλες, οἱ ΕΗΣ γίνονται ΗΣΑΠ χωρὶς νὰ ἐπεκταθεῖ ἡ γραμ-
 μὴ τους οὔτε κατὰ ἓνα μέτρο, ἡ Γραμματεία τῶν Ἐκκλησιαστικῶν
 καὶ τῆς Δημοσίου Παιδείσεως ἐπὶ Καποδίστρια, φθάνει νὰ ὀνομά-
 ζεται μέχρι τῆς 21 Ἰουνίου 2012 Ἰπουργεῖο Παιδείας, διὰ Βίου
 Μάθησης καὶ Θρησκευμάτων, τίτλος ἀντιοικονομικός, ἐνῶ ἄλλα
 ὑπουργεῖα ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴ *Newspeak* τοῦ Orwell ὀνομά-
 ζονται, λ.χ. Προστασίας τοῦ Πολίτη θεωρώντας τὴν παλαιότερη
 ὀνομασία τους Δημοσίας Τάξεως ἀπρόσφορη νὰ περιγράψει τὶς
 ἀρμοδιότητές του, δηλαδὴ τὴ μέριμνα γιὰ τὸν Πολίτη. Ὅλα
 αὐτὰ, πλῆθος ἀμέτρητο, ἀυξάνουν μόνον τὸ χρέος.

Οἱ ἀρχαιότητες καὶ τὰ μνημεῖα ἀνῆκαν λοιπόν, ἐξ ἀρχῆς
 στὴν ἀρμοδιότητα τῆς Γραμματείας τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς
 Δημοσίου Παιδείσεως. Οἱ Γραμματεῖες ἔγιναν Ἰπουργεῖα καὶ τὸ
 1960 ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἰπηρεσία ἀνῆκε στὸ Ἰπουργεῖο Ἐθνικῆς
 Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων. Τὴ χρονιὰ ἐκείνη χάριη στὴν τόλμη,
 τὴ διορατικότητα καὶ τὴν ἐπιστημοσύνη λίγων Ἑλλήνων ἀρ-
 χαιολόγων, Ἰωάννου Κ. Παπαδημητρίου, Ἰωάννου Δ. Κοντῆ,
 Χρήστου Καρούζου, Γιάννη Μηλιάδη, ἡ τότε Κυβέρνηση
 Κων. Καραμανλῆ ἀποφάσισε νὰ ἀποσπάσει τὴν Ἰπηρεσία
 ἀπὸ τὸ Ἰπουργεῖο Παιδείας καὶ νὰ τὴν μεταφέρει στὸ Ἰπουρ-
 γεῖο Προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως. Ποιὰ ὑπῆρξε ἡ ὠφέλεια
 εἶναι γνωστὴ καὶ ἔχει ἐκτεθεῖ περισσότερες φορές. Ὁ Ἀρχαιο-
 λογικὸς Κλάδος ἀπέκτησε ὑπόσταση, κύρος, οἱ Ἰπηρεσίες, τὰ
 Δικαστήρια καὶ ἡ Ἀστυνομία τὸν ὑπελόγιζαν καὶ τὸν σέβονταν
 καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ του ἄνοδος ἄρχισε νὰ γίνεται αἰσθητῆ.
 Ἰπῆρξαν μεγάλες ἀντιδράσεις γιὰ τὴν ἀλλαγὴ αὐτὴ ἐκ μέρους
 τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ σὲ
 τοῦτο βοηθοῦσαν οἱ ἀντιδραστικὲς ἐφημερίδες.

Τὸ 1971 ἡ Κυβέρνηση τῆς 21 Ἀπριλίου ἴδρυσε τὸ Ἰπουρ-

γεῖο Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν (ΥΠΠΕ) στὸ ὁποῖο μεταφέρθηκε ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία μαζί με ἄλλες Ὑπηρεσίες, οἱ περισσότερες τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας. Οἱ Ἀρχαιοτῆτες ἀποτελοῦσαν τὸ κύριο μέρος τοῦ νέου Ὑπουργείου με τὴν ὀργανωμένη Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία, τὶς περιφερειακὲς Ἐφορεῖες τῶν Ἀρχαιοτήτων καὶ τὸ πλῆθος τῶν Μουσείων. Τοῦ Ὑπουργείου αὐτοῦ βραχύνθηκε τὸ 1985 ὁ τίτλος καὶ ἔγινε Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ (ΥΠΠΟ), τὸ 2009 ἐπιμηκύνθηκε καὶ ἔγινε Πολιτισμοῦ καὶ Τουρισμοῦ (ΥΠΠΟΤ) καὶ τὴν ὀνομασία αὐτὴ διατήρησε ἕως τὴν 21 Ἰουνίου 2012. Τέσσερις ἡμέρες μετὰ τὶς ἐκλογὲς τῆς 17 Ἰουνίου με τὸ Π.Δ. 85 τὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ καὶ Τουρισμοῦ ἀπορροφήθηκε ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας, διὰ Βίον Μάθησης καὶ Θρησκευμάτων (ΦΕΚ 141, 21 Ἰουνίου 2012, τ. Α'), τὸ ὁποῖο μετονομάστηκε σὲ Ὑπουργεῖο Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων, Πολιτισμοῦ καὶ Ἀθλητισμοῦ (ΥΠΘΠΑ;). Ἐχασε τὴν διὰ Βίον Μάθηση ἀλλὰ κέρδισε τὸν Πολιτισμὸ καὶ τὸν Ἀθλητισμὸ. Ζημιώνονται οἱ γέροντες ποὺ δὲν θὰ συνεχίσουν νὰ ἐκπαιδεύονται εἰς τὸ διηκεές, ἀλλὰ κερδίζουν ἄλλοι.

Ἐτοὶ τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας θὰ ἀναλάβει καὶ τὶς ἀρχαιοτῆτες καὶ τὰ μνημεῖα, τὰ ὁποῖα εἶχαν ἀποσπασθεῖ ἀπὸ αὐτὸ τὸ 1960 ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας του νὰ τὰ φροντίσει. Ἀλλὰ ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸν τελευταῖο νόμο γιὰ τὰ Πανεπιστήμια, Ὑπουργεῖο Παιδείας ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ρυθμίσει τὰ πράγματα τῆς Παιδείας, ἀκόμη λιγότερο θὰ φροντίσει γιὰ τὰ μνημεῖα.

Ὁ τίτλος τοῦ σημειώματος εἶναι παράφραση τοῦ τίτλου τοῦ θεατρικοῦ ἔργου τοῦ Friedrich Dürrenmatt, *Der Besuch der alten Dame*. Ὅσοι τὸ ἔχουν διαβάσει ἢ τὸ ἔχουν δεῖ θὰ ἐννοήσουν τὸν παραλληλισμὸ, κυρίως οἱ παλαιοὶ Ἐφοροὶ ποὺ ἔζησαν τὰ πράγματα τοῦ 1960.

Ἡ Ὑπηρεσία τὴν ὁποία ἔπειτα ἀπὸ 52 χρόνια ξαναγουρίζουν ἐκεῖ ποὺ δὲν τῆς ἀξίζει, θὰ ξαναβρεῖ τὸν δρόμο της. Κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Χριστοῦ Λίθου ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγεννήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας (Ματθ. 21, 42). Ἡ ἐπάνοδος στὴ μίζερια ποὺ ἔζησε τὰ πρῶτα 132 χρόνια της ἢ ἀρχαιολογία δὲν θὰ διαρκέσει πολὺ. Τὰ μνημεῖα ἔχουν ἀνάγκη φροντίδας καὶ αὐτὴ μπορεῖ νὰ γίνεῖ μόνο με ὀρθὰ ἐπιστημονικῶς καὶ πολιτικῶς μέτρα, ὅπως τὸ 1960.

ΜΙΑ ΠΡΩΙΜΗ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΑΘΗΝΑΣ

Ὁ ἑταῖρος μας Παναγιώτης Νικολόπουλος, φίλος καὶ συμφοιτητῆς μου, ὁμότιμος καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἐπίτιμος Διευθυντῆς τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης μου παραχώρησε γιὰ δημοσίευση τὸ κείμενο χειρογράφου τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης¹ τὸ ὁποῖο περιέχει «Περιγραφή» τῶν μνημείων τῆς Ἀθήνας.

Ὁ συντάκτης τῆς αὐτοχαρακτηρίζεται ὡς «στρατιώτης» χωρὶς νὰ ἀποκαλύπτει τὸ ὄνομά του. Μᾶς λέγει μόνον τὴν ιδιότητά του καὶ ὅτι ὑπηρετοῦσε στὴ φρουρὰ τῆς Ἀκροπόλεως ὅταν φρουράρχος τῆς ἦταν ὁ Ἰωάννης Γκούρας (1791-1826), συμπολεμιστῆς τοῦ Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου στὸ Χάνι τῆς Γραβιάς, νικητῆς τοῦ Μεχμέτ Ρεσίτ πασᾶ Κιουταχῆ στὸ χωριὸ Ἀετὸς τοῦ Ξηρομέρου στὶς 10 Αὐγούστου 1822.

Τὸ χειρόγραφο ἀπὸ τὴ γραφὴ καὶ τὴν ἐπισημείωση ποῦ ὑπάρχει μετὰ τοὺς δύο πρώτους στίχους, φαίνεται ὅτι εἶναι ἀντίγραφο τῆς 10 Ἰουνίου 1833. Ἀπὸ τὴν ἀναγραφὴ τοῦ ὀνόματος Brunet εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι τὸ ἀντίγραφο ἔγινε ἀπὸ τὸν Brunet de Presle (1809-1875), Γάλλο ἑλληνιστὴ καὶ φιλέλληνα, γνώστη καὶ μελετητὴ τῆς νέας ἑλληνικῆς ὁ ὁποῖος παρακολουθοῦσε μὲ πάθος τὶς περιπέτειες τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν Ἐπανάσταση².

Εἰκασία γιὰ τὸ πῶς ἔφτασε τὸ ἀρχικὸ κείμενο τοῦ στρατιώτη στὸν Brunet de Presle ὥστε νὰ κάνει ἐκεῖνος τὸ ἀντίγραφο, δὲν μπορεῖ νὰ διατυπωθεῖ. Ὁ Παναγιώτης Νικολόπουλος μου σημειώνει ὅτι τὸ χειρόγραφο βρισκόταν στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη «Ἐκ δωρεᾶς Ἀρ. Π. Κουρτίδου, ἐδωρήθη Ἰανουάριον 1905». Ὁ Ἀριστοτέλης Π. Κουρτίδης (1858-1928), λόγιος καὶ παιδαγωγός, καθηγητῆς στὸ Ὠδεῖο, στὸ Ἀρσάκειο καὶ ἄλλου εἶχε γράψει λογοτεχνικὰ καὶ παιδαγωγικὰ ἔργα καὶ μποροῦσε νὰ ἐκτιμήσει τὴν ἀξία τοῦ χειρογράφου πού, μὲ κάποιο τρόπο, εἶχε περιέλθει στὴν κατοχὴ του. Τὸ κείμενο τῆς περιγραφῆς εἶναι τοῦτο:

«Εἰς Ἀθήνας ὦν στρατιώτης εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἐπὶ φρουράρχου καὶ στρατηγοῦ πάσης Ἀττικῆς Ἰωάννου Γγούρα 1823. 10μβρ. 6.

[Κενὸ πέντε στίχων στὸ ὁποῖο ὑπάρχει λοξὰ γραμμὴν ἢ ἐπισημείωσι] : τῆ 10 Ἰουνίου 1833. Brunet

Ὑποκάτω τοῦ νέου φκιασθέντος προμαχώματος τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν, ὅπου καὶ τὸ ὕδωρ ἐκεῖ εὐρέθη, εὐρέθη προσέτι καὶ ἓν μάρμαρον ἀπὸ ὀκτὼ πόδας τὸ μῆκος, καὶ τρεῖς τὸ πλάτος, μὲ τὸ ἀκόλουθον γεγραμμένον ἐπιτύμβιον «Παραδίδωμι τοῖς καταχθονίοις θεοῖς τοῦτο τὸ Ἡρώων φυλάσσειν Πλούτωνι, καὶ Δήμητρι, καὶ Περσεφόνῃ, καὶ Ἐρινύσι, καὶ πᾶσι τοῖς καταχθονίοις θεοῖς, εἴ τις ἀποκοσμίσει τοῦτο τὸ Ἡρώων, Ἡ...ποσκῦτλος, ἢ εἴ τις καὶ ἕτερον μετακινήσει, ἢ αὐτός, ἢ δι' ἄλλου του, τὸ μὲν γῆρας ἢ θάλασσα μὴ πλώσι, ἀλλὰ ἐκριζωθήσεται πανγενεὶ πᾶσι τοῖς κακοῖς πέραν δώσει καὶ φρίκην» κτλ. ...

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΣΩΖΟΜΕΝΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Τὰ καθ' ἡμᾶς λείψανα τῶν Ἑλληνικῶν ἀριστουργημάτων εἰσι ταῦτα:

Α'. Ὁ ναὸς τοῦ Θησέως εἰς τὴν ἄκραν τῆς πόλεως πρὸς δυσμάς, ἐπὶ λόφου τινός. Εἶναι δὲ ἀξιοπρεπέστατος· τὸ μὲν ὕψος πήχεις 12. τὸ δὲ πλάτος ἀπὸ πρόσωπον ὡς προσώπου τῶν κολῶνων πήχεις 20. τὸ δὲ μῆκος βήματα 40. ἅπασαι δὲ αἱ κολῶναι εἰσι 36. εἰς τὸ μῆκος δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀπὸ 13. εἰς δὲ τὸ πλάτος ἀπὸ 4, καὶ ἀπὸ 2. ἐνδότερα τῶν ἄλλων κολῶνων, δ.λ.δ. [δηλαδὴ] εἰς τὸ ἔμβασμα τοῦ ναοῦ· καὶ ἐπὶ τῶν κολῶνων τοῦ τοίχου γύρωθεν ἀγαλματάκια διάφορα, καὶ ἀνώγια, κατώφλια, καὶ τὰ πλάγια τῆς πύλης χρῶμα χρυσοῦν.

Β'. Σώζονται οἱ 3 μέδιμνοι, ὅπου ἐμετροῦσαν καὶ μετροῦν ἔτι τὰ γεννήματα, καὶ πλησίον αὐτῶν δύο θρόνοι τοῦ Ἀρείου Πάγου μὲ τὰς γλαῦκας ἀπὸ μάρμαρον λευκόν.

Γ'. Εἰς τὴν μέσην τῆς ἀγορᾶς εἶναι ἡ Ποικίλη Στοὰ μὲ ἐκτεταμένην περιφέρειαν, ἢ καθὼς λέγουν ἄλλοι, τὸ Μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν· σώζονται δὲ οἱ τοῖχοι καὶ κολῶναις τὸ ὕψος 20. πήχεις.

Δ'. Ὅπισθεν τῆς Ποικίλης Στοᾶς εἶναι ἓν κτίριον εἶδος κιόσκι στοργγύλον μὲ διάφορα ἀγαλματάκια.

Ε'. Πλησίον τῆς ἀγορᾶς εἶναι ἔν μνημεῖον εἶδος μεγάλης κασέλας, τριγύρου μὲ κεφαλὰς λεόντων, καὶ διάφορα πλουμιά, καὶ τὸ ἐπίπωμα ὡσαύτως.

Στ'. Πλησίον τῆς ἀγορᾶς εἶναι ὁ ναὸς τοῦ Αἰόλου θεοῦ τῶν ὀκτῶ ἀνέμων. Οὗτοι δὲ οἱ θεοὶ εἶναι μὲ ὅλας τὰς ιδιότητες, καὶ ζωηρότατοι, μὲ τὰς πτέρυγας ὡς ἄγγελοι γύρωθεν τοῦ κουβουκλίου, τὸ δὲ κουβούκλιον κλειδωμένον ἀπὸ μάρμαρα ὀλάκερα εἰς εἶδος, ὡς τὰ φαινόμενα σημεῖα ▲▲▲.

Ζ'. Ἐξωθεν τῆς πόλεως πρὸς ἀνατολὰς εἶναι τὸ Πάνθεον τοῦ Ὀλυμπίου Διός, σώζονται δὲ κολώναις 16. τὸ ὕψος πήχεις 25. δύο ἡμιοὺ ὀργιαῖς τὸ χόνδρος, καὶ ἡ πύλη τῆς εἰσόδου μεγαλοπρεπεστάτη, ἔχουσα ἐπιγράμματα ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἔξωθεν καὶ ἔσωθεν τοῦ ἀνωφλίου τῆς καμάρας οὕτως «αἴδεις Ἀθηναί Θησέως ἢ πρὶν πόλις, αἴδεις Ἀδριανοῦ καὶ οὐ Θησέως πόλις».

Η'. Ἡ Καληρρόρη καλουμένη εἶναι ἔμπροσθεν τοῦ γυμνασίου τοῦ Πεντάθλου, καὶ εἶναι ῥύαξ· ὅστις καταβαίνει ἀπὸ τὸν Μαραθῶνα, καὶ διαβαίνων ἀπέμπροσθεν τοῦ Πεντάθλου καὶ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καταντᾶ εἰς τὸν Φαληρέα.

Θ'. Τὸ Πένταθλον εἶναι ὡς λιμὴν φυσικός· τὸ ἔδαφος του κατὰ μῆκος 300. πόδες, κατὰ πλάτος 100. τὸ ὕψος τῶν πλευρῶν δεξιὰ καὶ ἀριστερά, καὶ τὸ πρόσωπον κατὰ τὴν δύσιν, εἰς τὸ ὅποιον σώζονται καὶ τὰ καθήσματα τῶν ἀρχόντων, εἶναι τὸ ὕψος πήχεις 100. Εἶναι προσέτι καὶ ἡ σκοτεινὴ ὁδός, στρεφογυρίζουσα ὑποκάτω τοῦ ἰδίου βουνοῦ, καὶ συνέχει μὲ τὸ ἔδαφος τοῦ Πεντάθλου, ὅπου οἱ νικηθῆσαντες ἐπιγαιναν εἰς τὸ ἄλλο μέρος.

Ι'. Κατὰ τὸ βόρειον μέρος καὶ πρὸς ἀνατολὰς τῆς πόλεως ἐνὸς ὑψηλοῦ λόφου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶναι ἐκκλησία κτισμένη, ἦτον τὸ Λύκειον τοῦ Πλάτωνος εἰς τὴν πρόριζαν, καὶ ἀριστερόθεν ἡ Ἀκαδημία.

ΙΑ'. Ἐσωθεν τοῦ περιτειχίσματος πρὸς ἀνατολὰς, εἰς τὸν τόπον τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Πέτρου κτίριον Βενετζιάνικον, εἶναι τὸ Περιπατητικὸν τοῦ Ἀριστοτέλους.

ΙΒ'. Εἰς τὸν βράχον τῆς Ἀκροπόλεως ἔμπροσθεν εἰς τὰς ἐπάλξεις, εἶναι ἡ Σπηλιὰ Ἐκκλησία, τὸ πάλαι Ναὸς τοῦ Βάκχου, σώζονται καὶ δύο κολώναις ἀπὸ 20. πήχεις ἔμπροσθεν, εἰς τὰς ἐπάλξεις.

ΙΓ'. Εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως εἶναι τὸ θέατρον, ἐμβαίνοντας εἰς τὴν δευτέραν πύλην τῆς Ἀκροπόλεως εἰς τὸ δεξιὸν μέρος.

ΙΔ'. Ἀπὸ τὴν ἕκτην ἕως τὴν ἑβδόμην πύλην εἶναι τὰ μεγαλοπρεπέστατα καὶ λαμπρὰ παλάτια τοῦ Περικλέους.

ΙΕ'. Καταμεσῆς τῆς Ἀκροπόλεως εἶναι ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, εἶναι δὲ καὶ τὰ Παναθηναῖα σκαλισμένα ὠραιότατα καὶ ζωηρὰ εἰς τὸ ἔξω πρόσωπον εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ τοίχου.

ΙΣΤ'. Ἀριστερὰ δὲ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ κατευθεῖαν τῆς Ποικίλης Στοᾶς, εἶναι ὁ ναὸς τοῦ Ἐρεχθέως περιεργώτατος.

ΙΖ'. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ κάστρου τῶν Ἀθηῶν εὐρέθη καὶ τὸ ὕδωρ ἔμπροσθεν εἰς τὰ παλάτια τοῦ Περικλέους, τὸ ὅποιον ἦτον καταχωμένον καὶ ἄγνωστον μέχρι τοῦδε.

ΙΗ'. Ἐντικρυ τῆς καινούριας τάπιας, ὅπου εὐρέθη τὸ νερόν, εἶναι λόφος καὶ βράχοι τινές, μεταξὺ αὐτῶν, λέγουσιν νὰ ἦτον τὸ σχολεῖον τοῦ Σωκράτους.

ΙΘ'. Ἐντικρυ δὲ τοῦ Σωκρατικοῦ λόφου κεῖται ἡ Ἀγορὰ Πνύξ, ἔχουσα καὶ τὸ ἔδαφός της ὀμαλότατον ἀπὸ τὸν ἴδιον βράχον· ὡσαύτως καὶ ἕνας τοῖχος πελεκημένος ἕως ἀπὸ 100. πήχεις.

Κ'. Ἐντικρυ δὲ τῆς Ἀκροπόλεως πρὸς τὸ νότιον εἶναι λόφος ὑψηλὸς καὶ ἐκτεταμένος· εἰς τὴν κορυφὴν αὐτοῦ εἶναι ἕν Μουσῶλειον Ῥωμαϊκόν, ἔχον τὸν βασιλεῖα καθήμενον ἐπὶ θρόνου, σῶον καὶ ὀλόκληρον τὸ ἄγαλμα, καὶ ὁ θρόνος καταμεσῆς τῆς κάμαρας, ὁμοίως καὶ τῆς βασιλίσσης. Εἶναι προσέτι ὁ βασιλεὺς ἐπὶ ὀχήματος μὲ τοὺς προπορευομένους σωματοφύλακας, καὶ οἱ τέσσαρες ἵπποι τοῦ ὀχήματος ζωηρότατοι καὶ τρομεροί· καὶ εἰς τὴν πρόριζαν αὐτοῦ τοῦ βράχου εἶναι ἡ φυλακὴ τοῦ Σωκράτους, ὅπου ἀντικρύζει μὲ τὸ θέατρον καὶ τὴν Ἀκρόπολιν.

Εἰς τὴν συνέχειαν τῆς φυλακῆς τοῦ Σωκράτους ὀλίγον ἔμπρὸς εἶναι ἕν μνημεῖον σκαμμένον εἰς τὸν βράχον ὡς οἶκος, καὶ χαμαὶ εἶναι οἱ δύο τάφοι σκαμμένοι χωρισμένοι εἰς τὴν μέσην, ὅλ' αὐτὰ εἶναι χειροποίητα γεωμετρικῶς πως.

ΚΑ'. Κατευθεῖαν καὶ ἔντικρυ τοῦ ναοῦ τοῦ Θησεῶς πρὸς δυσμὰς ἦτον ὁ Ἄρειος Πάγος.

ΚΒ'. Όλα τὰ κονσολάτα εἶναι γεμάτα ἀπὸ ἀνδριάντας, ὕδρια διάφορα, δακρυοκούμαρα τῶν Ἑλληνίδων, ὅπου βάλ-
λοντας εἰς αὐτὰ δάκρυα, τὰ ἐπρόσφερον εἰς τὸν νεκρὸν, καὶ
ἀκολούθως τὰ ἔθαπτον εἰς τὸν τάφον ὁμοῦ μὲ τὸν νεκρὸν.

ΚΓ'. Πλαγίως τοῦ Μουσουλίου, καὶ ἕως μία τουφεκιά
παρακάτω εἶναι τὸ Δημοσθενικὸν βῆμα, μὲ τὰ θρονία, καὶ ἓνα
κάθισμα εἶδος καναπέ, καὶ εἰς τὴν γωνίαν τοῦ καναπέ καὶ θρο-
νίων εἶναι ἡ Κλεψύδρα, ὅπου ὠρολογοῦσαν. Παρακάτω τοῦ
Δημοσθενικοῦ βήματος εἶναι δεξαμεναὶ σκαπταῖς εἰς τὸν βρά-
χον, βαθεαῖς καὶ μεγαλώταται, καὶ ὅλοι οἱ βράχοι εἶναι χειρο-
ποίητοι ἀπὸ σκάλας, ἐδάφη, κάμαραις, καὶ ἄλλα διάφορα καὶ
περιεργείας ἄξια.

ΚΔ'. Καταβαίνοντας δὲ ἀπὸ τὸ Δημοσθενικὸν βῆμα πρὸς
τὸν Πειραιᾶ, εἶναι ἓνας βράχος μέγας, εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι μία
σιπηλιὰ μὲ κάμαραις παρακάμαραις καὶ λακώματα διάφορα,
ὅπου εἶναι ἀπαράλλακτον μὲ ὀσπήτιον καὶ μὲ ἀρχιτεκτονικὴν.

ΚΕ'. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν τῶν βράχων ἢ τῶν βουνῶν ὅπου
εὐρίσκονται τὸ ἀρχαῖα, εἶναι εἰς τὸ λάκωμα κατ' ἕκτασιν 100.
πήχεων ὕδραγωγεῖον, καὶ πλατὺ δύο πόδες σκαμμένον ἀπὸ τὸ
ἔδαφος τοῦ βράχου.

ΚΣΤ'. Εἰς τὸν Πειραιᾶ ἔμπροσθεν τοῦ ἐμβάσματος τοῦ
λιμένος, καὶ ἔμπροσθεν εἰς τὰ φανάρια εἶναι ὁ τάφος τοῦ
Θεμιστοκλέους.

ΚΖ'. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἀγαλμάτων εἶναι καὶ ἓνα ἄγαλμα
καθημένη εἰς τὸν θρόνον μία γυνὴ μὲ τὸ ἐπίγραμμα τῆς Φρα-
σίκλια, ἡ ὁποία εἶναι μὲ ἡγεμονικὸν καὶ γλυκύτατον ὕφος,
βαστᾶ καὶ τὸ κοριτοάκι τῆς (τὸ ὁποῖον εἶναι ἕως 3. χρόνων)
ὄρθιον ἔμπροσθεν τῶν γονάτων τῆς, πάνουσα καὶ ἀπὸ τὰ
χεράκια του, καὶ τὸ πρόσωπόν του ἀθώοτατον καὶ ἰλαρόν.
Αὐτὴ δὲ ἔχει τὸ φόρεμά τῆς μεγαλοπρεπέστατον, πρόσωπον
ὠραιότατον, καὶ τὸ κάθησμά τῆς ὑπερήφανον. Στέκει καὶ ἔν
κοράσιον ἔμπροσθεν τῆς σεμνῶς πως, βαστάζον καὶ εἰς τὰ
χέρια του ἓνα κουτί, καθὼς αἱ Εὐρωπαϊῶσες συνηθίζου.

ΚΗ'. Κάτω δὲ εἰς τὸν Πειραιᾶ ἔμπροσθεν τῶν δύο φανα-
ρίων τοῦ ἐμβάσματος τοῦ λιμένος Πειραιῶς εἶναι ὁ τάφος τοῦ
Θεμιστοκλέους».

Ὁ συντάκτης στρατιώτης γνωρίζει καλὰ ἑλληνικά, ἀφοῦ μεταγράφει σχεδὸν σωστὰ τὴν ἐπιγραφή. Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ «κ.τ.λ.», κάτι ποὺ μόνον οἱ ἐπιγραφικοὶ συνήθιζαν γιὰ τὶς κοινὲς ἐπιγραφές, θεωρώντας ὅτι τὸ τμήμα ποὺ παραλείπουν ἀνήκει στὰ τυπικὰ ἐπαναλαμβανόμενα τῶν ἐπιγραφῶν, γνωστὰ στὸν ἀναγνώστη. Ἐκτὸς ἀν ἔκρινε ὅτι περίττευε ἡ παράθεση ὀλόκληρης τῆς ἐπιγραφῆς.

Ὁ νέος προμαχὼν «ὄπου καὶ τὸ ὕδωρ εὐρέθη» εἶναι ἐκεῖνος τοῦ Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου ποὺ προστάτευε τὴν Κλεψύδρα, καὶ γιὰ τὸν ὁποῖο κάνει λόγο ὁ Σουρμελιῆς³. Τὴν Κλεψύδρα ταύτισε ὁ Πιττάκης, ὅπως ὁ ἴδιος λέγει. Ἡ ἐπιγραφή⁴ ἔχει ὕψ. 2.33 μ. πλ. 0.46 πᾶχ. 0.30 καὶ τὸ κείμενό της εἶναι τοῦτο: Παραδίδωμι το[ῖς] | καταχθονίοις θε[ε]ο[ῖ]ς| τοῦτο τὸ ἥρῳο[ν] φυλάσσειν Πλού|τωνι καὶ Δήμητρι | καὶ Περσεφόνῃ | καὶ Ἐρινύσι καὶ πᾶσι | τοῖς καταχθονίοι[ς] θεοῖς· εἴ τις ἀποκοι|σμήσει τοῦτο τὸ ἥρῳον ἢ ἀποσκοι|τώσει[ε] | ἢ εἴ τι κ[α]ὶ ἕτερον μετα|κινήσει ἢ αὐτὸς ἢ | δι' ἄλλου, τούτω μὴ | γῆ βατή μὴ θάλασσ[α] | πλω[τ]ή, ἀλλὰ ἐκρεια|ζωθ[ή]σετε πανγενε[ῖ]· | πᾶσι τοῖς κακοῖς πε[ῖ]ραν δώσει, καὶ φρεῖ|κη [κ]α[ῖ] πυρετῶ καὶ τε|τα[ρ]ταίω καὶ ἐλέφα[ν]|τι κ[α]ῖ ὅσα κ[α]κὰ κ[αὶ] πᾶ|θη ἀνθρ[ώ]ποι[ς] | [γί]γνεται, ταῦτα ἔ[σ]|το τῶ τολμήσαντι | ἐ[κ] το[ύ]του τοῦ ἥρῳο[υ] μετακείνησάι τι.

Α'. Ὁ ναός, ὁ κοινῶς γνωστὸς ὡς Θησεῖο, εἶναι ὁ ναὸς τοῦ Ἡφαίστου: «ὕπερ δὲ τὸν Κεραμεικὸν καὶ στοὰν τὴν καλουμένην βασιλείον ναὸς ἐστὶν Ἡφαίστου (Παυσ. Ι, 14, 6). Ἱερὸ τοῦ Θησεῶς ὑπῆρχε στὴν Ἀγορὰ τῶν Ἀθηνῶν⁵ «Ἐνδότερα τῶν ἄλλων κολώνων» ἐννοεῖ τοὺς κίονες τοῦ προναοῦ. Τὰ «ἀγαλματάκια» εἶναι ἡ ἀνάγλυφῃ ζωφόρος τοῦ ναοῦ. Τὸ χρυσοῦ χρῶμα στὰ πλάγια τῆς «πύλης» εἶναι ἡ πάτινα τοῦ μαρμάρου.

Β'. Οἱ «3 μέδιμνοι» εἶναι ἀρχαῖο σήκωμα στὴ ρωμαϊκὴ ἀγορὰ ποὺ τὸ μνημονεύει ὁ Πιττάκης⁶: «des vases en marbre qui servaient chez les Romains de mesures pour le blé et les legumes». Οἱ «θρόνοι» πιθανῶς εἶναι δύο βάρθρα μὲ χαραγμένες τιμητικὲς ἐπιγραφές⁷, τὰ ὁποῖα μνημονεύει ὁ Πιττάκης ὅτι βρισκόνταν κοντὰ στὸ σήκωμα. Καὶ τῶν δύο ἐπιγραφῶν ὁ

πρῶτος στίχος εἶναι «Ἡ βουλή ἡ ἐξ Ἀρείου Πάγου». Τοῦτο, καὶ τὸ σχῆμα τῶν βάθρων, παρέσυρε τὸν στρατιώτη νὰ τὰ θεωρήσει ὡς θρόνους.

Γ'. Ὡς Ποικίλη Στοὰ χαρακτηρίζεται ἡ δυτικὴ πλευρὰ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἀδριανοῦ. Τὴν ἐσφαλμένη αὐτὴ ταύτιση εἶχε κάνει πρῶτος ὁ J. Stuart⁸.

Δ'. Ἄγνωστο μνημεῖο, πιθανῶς τὸ μνημεῖο τοῦ Λυσικράτους.

Ε'. Πιθανότατα πρόκειται γιὰ τὴ μαρμαρίνη σαρκοφάγο μὲ ἀνάγλυφα κεφάλια λιονταριῶν στὶς πλευρές, βούκρανα στὶς γωνίες καὶ φυτικὸ διάκοσμο ἢ ὅποια ἔσωζε καὶ τὸ κάλυμμά της. Σήμερα βρίσκεται στὴ ρωμαϊκὴ ἀγορά. Τὸ κάλυμμά της ἔχει χαθεῖ⁹.

ΣΤ'. Ὁ «ναὸς τοῦ Αἰόλου» εἶναι τὸ γνωστότατο Ὁρολόγιον τοῦ Ἀνδρονίκου Κυρρηστοῦ (ἀπὸ τὴν Κύρρο τῆς Συρίας), ἀστρονόμος, ποὺ κοινῶς ὀνομάζεται *Ἀέρηδες*, στὸ τέρμα τῆς ὁδοῦ Αἰόλου, στὴ Ρωμαϊκὴ Ἀγορά¹⁰. Στὸ μνημεῖο αὐτὸ καὶ τὴ λειτουργία του εἶναι ἀφιερωμένη ἢ πρώτη μελέτη ποὺ δημοσιεύτηκε¹¹ ἀπὸ τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, τὸ *Mémoire* τοῦ Λεωνίδα Παλάσκα «présenté à la société archéologique d'Athènes, le 15 Novembre 1845». Τὸ μνημεῖο κατὰ τὸν μεσαῖωνα καὶ ἀργότερα ὀνομαζόταν «ναὸς τοῦ Αἰόλου», ἀπὸ τὶς ἀνάγλυφες παραστάσεις τῶν Ἀνέμων ποὺ τὸ κοσμοῦν.

Ζ'. «Πάνθεον τοῦ Ὀλυμπίου Διός», τὸ Ὀλυμπεῖον. Τότε σῶζονταν 16 κίονες στὴ θέση τους, σήμερα 15, γιὰτὴ μία ἔπεσε τὴ νύχτα τῆς 30 Σεπτεμβρίου 1852 ἐξ αἰτίας σφοδρῆς θύελλας. «Στὴν πεσμένη κολώνα» ἀφιέρωσε ποίημα ὁ Γιάννης Βλαχογιάννης: «*Τ' ἀνάστημά σου τὸ τρανὸ καὶ τῆς χοντρῆς κοκκάλες | θαμάζω, καθὼς κείτεσαι ξαπλωτὰρὰ μπροστά μου. | Μὰ πειὸ μεγάλη φαίνεσαι ἀπ' τῆς ὀρθῆς τῆς ἄλλης, | παλιὲς συντροφισσες, γιὰτὴ κανεὶς πρὶν πέση χάμου | νεκρός, σωστὸ τὸ μέτρο του νὰ δείξη δὲ μπουρεῖ. | 25 Μαγιοῦ 1914*»¹². Τὴν ἡμέρα τῆς πτώσης τῆς κολώνας γεννήθηκε ὁ ἀθηναιογράφος ἱστοριοδίφης Δημήτριος Γρ. Καμπούρογλου. Γιὰ τὰ ὀγδόντα του χρόνια τοῦ τηλεγράφησε ὁ Γεώργιος Δροσίνης: «*Τὴ μέρα ποὺ γεννήθηκες | γκρεμίστηκε ἡ κολώνα. | Στὴ θέση της στυλώθηκε | θὰ φτάσεις τὸν αἰῶνα*»¹³.

Οί επιγραφές της πύλης είναι:

A: αἶδ' εἶσ' Ἀθῆναι Θεσέως ἡ πρὶν πόλις.

B: αἶδ' εἶσ' Ἀδριανοῦ καὶ οὐχὶ Θεσέως πόλις¹⁴.

H'. Καλλιρρόη ὀνομαζόταν, ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρος ὁ Ἴλισσός, τὸ τμήμα τοῦ ποταμοῦ, ὅπου εἶναι ἡ ἀγία Φωτεινὴ διότι πιστευόταν ὅτι ἐκεῖ βρισκόταν ἡ Καλλιρρόη¹⁵, πηγὴ ποῦ ἔδινε νερὸ στὴν Ἐννεάκρουνο. Ἡ περιοχὴ αὐτὴ τῆς ἀγίας Φωτεινῆς ὀνομαζόταν καὶ ρέμα τῆς Καλλιρρόης¹⁶. Ἐνδιαφέροντα εἶναι ὅσα διηγεῖται ὁ Δημήτριος Γρ. Καμπούρογλους¹⁷.

Θ'. Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι στὸ Παναθηναϊκὸ στάδιο δὲν δίνει ὁ στρατιώτης τὴν ὀνομασία του ἀλλὰ ἐνὸς ἀγωνίσματος. Ἡ «σκοτεινὴ ὁδὸς» εἶναι ἡ ὑπόγεια δίοδος στὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ σταδίου, κοντὰ στὴ σφενδόνη, θεατὴ ἕως τότε. Τὴν περιγράφει ὁ Dodwell: «Στὸ νοτιοανατολικὸ ἄκρο τοῦ σταδίου, μέσα στὸν βράχο, βρήκαμε μιὰ ὑπόγεια δίοδο, ἡ ὁποία προχωρεῖ μέσα στὸν λόφο, σὲ βάθος γύρω στὶς 40 γιάρδες, καὶ σχηματίζοντας καμπύλη βγαίνει ἔξω»¹⁸.

Ι'. Ὁ ὑψηλὸς λόφος μὲ τὴν ἐκκλησία εἶναι ὁ Λυκαβηττός. Τοποθετεῖ τὸ Λύκειο, τοῦ Ἀριστοτέλους βέβαια, στοὺς πρόποδες τοῦ λόφου, κάτι γενικῶς σωστό. Βλέποντας τὴν περιοχὴ ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη ὑποθέτω, τοποθετεῖ τὴν Ἀκαδημία ἀριστερὰ τοῦ Λυκαβηττοῦ, πρᾶγμα ἐπίσης γενικῶς σωστό.

ΙΑ'. Ἡ ἐκκλησία τοῦ ἀγίου Πέτρου (*Σταυρωμένος Πέτρος*) κατεῖχε κατὰ τὴν ἀποψη περιηγητῶν τὴ θέση τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος Ἀγροτέρας, ἀποψη σφαλερὴ. Ὁ Leake¹⁹ μνημονεύει τὴν ἐκκλησία ὡς ἐρειπωμένη: its remains were recognised by the earlier travellers at the church dedicated to σταυρωμένο Πέτρος, 150 yards north-east of the stadium, where, though little is now left either of the temple or church, the site is still evident. Οἱ Stuart-Revett²⁰ σημειώνουν μὲ ἀκρίβεια τὴ θέση τῆς ἐκκλησίας στὴν περιοχὴ τοῦ σταδίου, πρὸς Ἀνατολάς, στὴν ἀριστερὴ ὄχθη τοῦ Ἴλισσοῦ, ἀρκετὰ μακριὰ ἀπὸ τὴ βεβαιωμένη θέση τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος Ἀγροτέρας²¹. Ὅταν ὁ στρατιώτης ἔγραφε τὴν «τοπογραφία» του ἡ ἐκκλησία δὲν ὑπῆρχε.

ΙΒ'. Ἡ «σηλιὰ ἐκκλησία», Παναγία ἡ Σπηλιώτισσα, εἶναι τὸ χορηγικὸ δωρικὸ μνημεῖο τοῦ Θρασύλλου²² τοῦ ὁποίου ἡ

ὄψη πλαισιώνει τὴν εἴσοδο φυσικοῦ σπηλαίου πάνω ἀπὸ τὸ θέατρο τοῦ Διονύσου. Ἴσως ἐξ αἰτίας τοῦ θεάτρου θεωρήθηκε τὸ μνημεῖο ὡς ναὸς τοῦ Βάκχου. Καταστράφηκε κατὰ τὴν πολιορκία τῆς Ἀκρόπολης ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸ 1826²³. Ψηλότερα ἀπὸ τὸ μνημεῖο τοῦ Θρασύλλου βρίσκονται στὴ θέση τους οἱ δύο κίονες, ποὺ μνημονεύει ὁ στρατιώτης, ἀκέραιοι, οἱ ὁποῖοι ἔφεραν στὴν ἀρχαιότητα ὁ ἕνας χορηγικὸ τρίποδα, ὁ ἄλλος κάτι ἄλλο, ἀναθηματικό.

ΙΓ'. Τὸ Θέατρο εἶναι τὸ ὠδεῖο τοῦ Ἡρώδου Ἀττικοῦ.

ΙΔ'. Τὰ «λαμπρὰ παλάτια» εἶναι τὰ Προπύλαια τῆς Ἀκροπόλεως. Οἱ πολλὲς πύλες ποὺ μνημονεύονται ἀνήκουν στὰ ἀλλεπάλληλα τείχη ποὺ προστάτευαν τὴν ἄνοδο στὴν Ἀκρόπολη.

ΙΕ'. Ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς εἶναι ὁ Παρθενὼν καὶ τὰ Παναθηναία ἢ ἀνάγλυφη ζωφόρος τοῦ ναοῦ.

ΙΣΤ'. Τονίζει τὴν ιδιοτυπία τοῦ σχεδίου τοῦ Ἐρεχθεῖου, τὸ ὁποῖο ἀντικρίζει τὴ βιβλιοθήκη τοῦ Ἀδριανοῦ, τὴν «Ποικίλη» κατὰ τὸν στρατιώτη.

ΙΖ'. Ἐννοεῖ τὸ νερὸ τῆς Κλεψύδρας.

ΙΗ'. Ἡ «καινούρια τάπα» εἶναι ἡ λεγόμενη τοῦ «Ὀδυσσεὺς» καὶ τὸ «νερὸν» εἶναι τῆς πηγῆς Κλεψύδρας. Δὲν εἶναι σαφὲς τὶ ἐννοεῖ ὡς «σχολεῖον τοῦ Σωκράτους», ἴσως τὸν Ἄρειο Πάγο.

ΙΘ'. Ἡ Πνὸξ βρίσκεται σὲ μικρὴ ἀπόσταση, «ἄντικρυ», τοῦ «σωκρατικοῦ λόφου», ἐφ' ὅσον εἶναι ὁ Ἄρειος Πάγος.

Κ'. Τὸ «Μαυσωλεῖον Ῥωμαϊκὸν» εἶναι τὸ ταφικὸ μνημεῖο τοῦ Φιλοπάππου στὸν λόφο τοῦ Μουσείου²⁴. Στούς πρόποδες τοῦ λόφου σώζονται ἀρχαῖα οἰκήματα, οἱ φυλακὲς τοῦ Σωκράτους καὶ τρεῖς λαξευτοὶ θάλαμοι.

ΚΑ'. Ὁ πραγματικὸς Ἄρειος Πάγος βρίσκεται πρὸς Νότον τοῦ Θησεῖου, ἐνῶ ὁ λόφος τῶν Νυμφῶν κάπως δυτικά.

ΚΒ'. Ἐξένα προξενεῖα, κυρίως τὸ σπίτι τοῦ Δημητρίου Γάσπαρη, τοῦ Φωβέλ καὶ τοῦ Gropius, ὅλοι γνωστοὶ ἀρχαιοκάπηλοι. Ὁ Φωβέλ μὲ τὴν ἔκρηξη τῆς Ἐπανάστασης κατέφυγε στὴ Σμύρνη καὶ τὸ σπίτι του ἦταν ἔρημο. Κατὰ τὴν προετοιμασία τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, τὸ 1822, ὁ Γεώργιος Ψύλλας σὲ σύσκεψη ποὺ γινόταν,

συμβουλεύει «τούς παρακαθημένους νὰ ἀπέλθωσιν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Γάλλου Προξένου Φωβέλ, ὅπου θέλουσιν εὔρει τὸ σχῆμα τῆς Ἀκροπόλεως χυτὸν εἰς γύψον καὶ ἐξ αὐτοῦ θέλουσι πληροφορηθῆ ἂν τὸ προτεινόμενον σχέδιον [τῆς κατάληψης τῆς Ἀκρόπολης με ἔφοδο] ἤτο ποτε δυνατὸν νὰ ἐκτελεσθῆ»²⁵.

ΚΓ'. Τὸ «Δημοσθενικὸν βῆμα» πιθανῶς νὰ εἶναι ἡ Πινύξ.

ΚΔ', ΚΕ'. Δὲν ταυτίζονται ὅσα μνημονεύονται.

ΚΣΤ' καὶ ΚΗ'. Τὸ μνημεῖο ποῦ λέγεται τάφος τοῦ Θεμιστοκλέους βρίσκεται στὸ ΒΔ τμήμα τῆς Πειραικῆς ἀκτῆς. Τὸν μνημονεύει ὁ Πausanias I, 1, 2: καὶ πρὸς τῷ μεγίστῳ λιμένι τάφος Θεμιστοκλέους. Ἡ ταύτιση τῶν σωζομένων ἐρειπίων μετὸν τάφο τοῦ Θεμιστοκλέους εἶναι ὑποθετικὴ²⁶.

ΚΖ'. Ἡ ἀνάγλυφη ἐπιτύμβια στήλη τῆς Φρασικλείας²⁷ βρέθηκε τὸ 1820 ἔξω ἀπὸ τὴν Ἀχαρνικὴ πύλη. Τis περιπέτειές της περιγράφει ὁ Πιττάκης²⁸:

«Ἐν ἔτος πρὶν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἀνασκάπτω τις τῶν ἐν Ἀθήναις περιηγητῶν πρὸς ἀνεύρεσιν ἀρχαιοτήτων κατὰ τὴν ἀρχαίαν Ἀχαρνικὴν πύλην, ἀνεῦρεν ἐπιτύμβιον τύπον γυναικὸς καθημένης, ἧς προϊστᾶται βρέφος φέρον στρουθίον καὶ μετ' αὐτὸ θεραπενὶς φέρουσα μυροθήκη· ἐπιγράφεται δὲ ἐπὶ τοῦ τύπου Φρασίκλεια. Τοῦ τύπου τούτου οἱ τότε προὔχοντες ἀπηγόρευσαν διὰ τοῦ Ὄθωμανοῦ διοικητοῦ τὴν ἐξαγωγήν εἰπόντες αὐτῷ (ὅπως τὸν πείσωσιν), ὅτι παρίστησι τὴν Παναγίαν καὶ πρὸς περισσοτέραν πειθῶ ἔθεσαν αὐτὸν ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας καλουμένης «Μεγάλῃ Παναγία».

Ἐν δὲ τῷ χρόνῳ τῆς ἐπαναστάσεως οἱ Τοῦρκοι κύριοι ὄντες τῶν Ἀθηνῶν καταρρίψαντες τὸν τύπον τοῦτον ἔτεμον εἰς τέσσαρα τμήματα ὑπολαβόντες αὐτὸν ὡς εἰκόνα τῆς Παναγίας, καὶ τὴν μὲν κεφαλὴν αὐτοῦ οὔσαν καλῶς εἰργασμένην μετέφερον εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ὅπως ἐν καιρῷ πωλήσωσιν εἰς τινα τῶν περιηγητῶν, τὴν ὁποίαν καὶ ἔκρυσαν ἐκεῖ, τὰ δ' ἄλλα τρία τμήματα τοῦ τύπου κατέλιπον ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας. Τὸ 1829, ὁ ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων μετέφερε τὰ τρία ταῦτα τμήματα ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως, συνέδεσεν αὐτὰ σιδηροῖς γόμφοις καὶ ἔθεσεν αὐτὰ παρὰ τῇ οἰκίᾳ τῶν ἐν Ἀκροπόλει ἀπομάχων. Πρὸ εἴκοσι περίπου ἡμερῶν ἡ κεφαλὴ τοῦ τύπου τούτου ἀνευρέθη ἐν ταῖς ἀρχαιολογικαῖς ἀνασκα-

φραϊς, ἐφηρμόσθη ἐπὶ τῶν τριῶν τμημάτων τοῦ τύπου καὶ ἀποτελέσθη ὀλόκληρον τὸ ἀρχαῖον τοῦτο λείψανον, τὸ ὁποῖον εἶναι θέας ἄξιον».

Ἡ ἀνακάλυψη τῆς Κλεψύδρας στὴν Ἀκρόπολη²⁹ ἀποτελεῖ κεφάλαιο τῆς ἱστορίας τῆς ἀθηναϊκῆς ἀρχαιολογίας καὶ εἶναι συνδεδεμένη μὲ πρόσωπα τῆς ἱστορίας μας, τὸν Ὀδυσσεῆ Ἀνδροῦτσο, τὸν Ἰωάννη Γκούρα καὶ τὸν Κυριακὸ Πιττάκη, συνιδρυτὴ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ὁ ὁποῖος τὸ 1822 βρισκόταν καὶ αὐτὸς στρατιώτης στὴν Ἀκρόπολη, τότε 24 ἐτῶν, χωρὶς νὰ ξεχνᾶει τὴν ἀρχαιολογία τὴν ὁποία εἶχε μάθει κοντὰ στὸν Γάλλο πρόξενο στὴν Ἀθήνα Fauvel. Ὁ Πιττάκης 31 χρόνια μετὰ τὴν εὔρεση τοῦ νεροῦ, τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1822, διηγεῖται μὲ λεπτομέρειες τὰ τῆς εὔρεσης τῆς Κλεψύδρας³⁰ καὶ δημοσιεύει πιστοποιητικὸ μὲ τὸ ὁποῖο κατοχυρώνει τὴν ἀνακάλυψη:

«Τὸ 1822 ἀναζητήσαντες τὴν ἐν τῷ Ἐρεχθεῖῳ θάλασσαν Ἐρεχθηίδα, ὅπως πλουτίσωμεν τὴν Ἀκρόπολιν δι' ὕδατος ἱκανοῦ, ἵνα ἐπαρκῆ εἰς τὰς πολιορκίας, καὶ διακοπέντες εἰς τὰς ἐργασίας ἡμῶν ἀπὸ τὰς τότε περιστάσεις, καὶ ἀπὸ τὴν τότε ἐν τῇ Ἀττικῇ εἰσβολὴν μεγάλου Τουρκικοῦ σώματος τοῦ περὶ τὸν Δράμαλην, ὅπερ εἰσήλασε μετὰ ταῦτα εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀνιχνεύσαμεν διὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Κλεψύδρας, τὴν ὁποίαν καὶ εὐτυχήσαμεν νὰ εὔρωμεν, ὡς βεβαιοῖ τὸ παρὸν πιστοποιητικόν (1)».

Ἡ πηγὴ αὕτη εἶναι εἰς τὸ μέσον μιᾶς μικρᾶς Ἐκκλησίας τῶν ἀγίων Ἀποστόλων, ἣτις πιθανῶς κατέχει τὴν θέσιν τοῦ Ἱεροῦ τοῦ Ἀπόλλωνος. Ὁ πυθμὴν αὐτῆς εἶναι ἐσκαλισμένος εἰς τὸν βράχον εἰς σχῆμα πνακίου, ἐφ' οὗ πρὸς ἀνατολὰς ἦν μικρὸν ἀέτωμα· κεκόσμηται δὲ αὕτη λίθῳ λευκῷ, τὸν δὲ πυθμένα αὐτῆς εἶδαμεν ἐσπευσμένως, διότι τὸ ὕδωρ ἔρρει κρουνηδόν, ὅταν ἀνοίξαμεν τὰ ἐρείπα τοῦ Προμαχώνος, ἃ ἐκάλυπτον τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἐκενώσαμεν τὴν πηγὴν ἐκ τῶν ὑδάτων, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ἐρειπίων. Τὸ ὕδωρ τῆς πηγῆς ταύτης ῥεεῖ ἐκ τοῦ μέρους τῆς Ἀκροπόλεως πρὸς νότον φαίνεται ἐτέρα ὀπὴ πλήρης χύματος, τὸ δὲ ὕδωρ αὐτῆς ἴσως ἐκοινωνοῦσε μετὰ τοῦ φρέατος, ὅπερ ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τοῦ Κ. Βεϋλὲ ἀνεκαλύφθη τὸ 1852, καὶ ὅπερ κεῖται πρὸς τὸ βόρειον

τῆς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Βαλεριανοῦ κατασκευασθείσης πύλης, ἣτις ἀνεκαλύφθη ἐν ταῖς τοῦ Κ. Βεϋλὲ ἀνασκαφαῖς. Τὸ ὕδωρ τοῦτο, κατ' ἐμὴν γνώμην, κοινωνεῖ καὶ μετὰ τῆς ἐν τῷ Ἀσκληπιῶ πηγῆς, ἥς τὸ ὕδωρ ἀνεφάνη τὸ 1825, ὅτε οἱ Χριστιανοὶ ἐπολιορκοῦντο ὑπὸ τῶν Τούρκων τῶν περὶ τὸν Κιουταχῆν. | Κ.Σ.Π.»

«(1) Κυριακὸς Πιττάκης Ἀθηναῖος, νέος χρηστός, δουλεύων ἐξ ἀρχῆς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα μὲ ἐνθερμον ζῆλον καὶ πατριωτικὸν ἐνθουσιασμόν, διορισθεὶς δὲ ἐν τῷ Φρουρίῳ μετὰ τὴν παραλαβὴν αὐτοῦ, καὶ ἐξετάζων εἰς τὴν ἀνίχνευσιν τοῦ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἐρεχθέως τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν φρέατος, καὶ εὐρῶν τὴν πλησίον τοῦ σπηλαίου τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ Πανὸς πηγὴν, τὴν ὁποῖαν οἱ παλαιοὶ Κλεψύδραν ἐκάλουν, λαμβάνει εἰς ἀπόδειξιν τὸ παρὸν ὑπογεγραμμένον παρὰ τῶν συμπατριωτῶν του, καὶ ἐσφραγισμένον τῇ σφραγίδι τῆς ἡμετέρας πόλεως. | Ἐν Ἀθήναις, τῇ 10 Ὀκτωβρίου 1823.

Νεόφυτος Πεντελιώτης, Διονύσιος Πετράκης, Ν. Ζαχαρίτζας, Ἰωάννης Βλάχος, Χ. Σπ. Γκιλάκης, Χαρίτος Κτενᾶς, Σπύρος Βουγιουκλῆς, Παλαιολόγος Βενιζέλος, Ἄγγελος Γέροντας, Νικόλαος Βάθης πρωτομάστορος τῶν κτιστῶν τῶν Ἀθηναίων ὑπογράφομαι διὰ τοῦ υἱοῦ μου Ἐλευθερίου Βάθης, μὴν ἡξεύρων γράμματα. | (Τ. Σ.)

Τὸ πιστοποιητικὸν τοῦτο δημοσιεύω ἐνταῦθα οὐχὶ διὰ νὰ καυχηθῶ, ἀλλ' ἵνα χρησιμεύσῃ εἰς τὰ περὶ Κλεψύδρας ἱστορούμενα χρονικά»³¹.

Ὁ Διονύσιος Σουρμελῆς³² διηγεῖται τὴν ἀποκάλυψη τῆς Κλεψύδρας διαφορετικὰ ἀπὸ τὸν Πιττάκη, τοῦ ὁποίου μάλιστα ἀρνεῖται τὴν ὀρθότητα τῆς ταύτισης. Ἡ περιγραφή του ἔχει ἐνδιαφέρον:

«Ὁ Γκούρας ἀφοῦ ἔλαβε τὴν Φρουραρχίαν ἐπεμελήθη νὰ ὀχυρώσῃ, ἐνδυναμώσῃ, καὶ ἐφοδιάσῃ τὸ Φρούριον καθ' ὅς ἔλαβεν ὁδηγίας καὶ διαταγὰς παρὰ τοῦ Ἀρχηγοῦ αὐτοῦ Ὀδυσσεῶς. Καὶ διὰ προτροπῆς τούτου, ἐπιστάσις τοῦ Φρουράρχου, δαπάνη τε καὶ ἐργασίας καὶ προθυμία τῶν Ἀθηναίων ἀνεγείρεται ἐκ βάθρων ὁ προμαχὼν τῆς πηγῆς, ἣτις ἐξ ἄλλης ἐπιχειρήσεως τυχαίως ἀνεκαλύφθη μετὰ τὴν ἄλωσιν

τοῦ Φρουρίου, κεκαλυμμένη οὔσα πρὸ αἰώνων. Τὴν πηγὴν ταύτην εἰς τῶν τότε λογίων ἐκάλεσε Κλεψύδραν ἐσφαλμένως, μὴ γνωρίζων ὅτι ἡ Κλεψύδρα τῶν παλαιῶν δὲν ἔκειτο ἐνταῦθα ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν, ἀλλ' ἔξω τῆς Πόλεως πρὸς τὸ δυτικονότειον, τῆς ὁποίας τὰ ὕδατα ἀνεφαίνοντο εἰς τὸ Φάληρον, κατὰ τὴν περὶ αὐτῆς ἱστορίαν. Ἡ πηγὴ αὕτη τὴν σήμερον εἶνε ἀφανής, ἐκλείψασα παντελῶς. Εἰς τῆς πηγῆς δὲ τῆς νῦν τοῦ νέου προμαχῶνος τὴν ἐκκαθάρισιν ὁ ζηλωτὴς ἐπιστάτης τῶν ὑδάτων τῆς πόλεως Λάμπρος Γεωργαντᾶς εἰργάσθη μετὰ τοῦ Κωνσταντίνου Κροκιδᾶ ὁ δεύτερος οὗτος πλακωθεὶς ἀπὸ ἔκρηξιν χρώματος σώματος μεγάλου ἐξέπνευσεν. Εἰς τὴν οἰκοδομὴν ταύτην ἐξωδεύθησαν πολλότατα χρήματα. Ἄλλ' ὁ κενόδοξος Ὀδυσσεὺς ἐπέγραψεν εἰς τὸν προμαχῶνα τάδε:

Προμαχεῶνα τόνδε πηγαίου ὕδατος
 Ἀνήγειρεν ἐκ βάθρων Ὀδυσσεὺς Ἀνδρήτζου
 Ἑλλήνων Στρατηγός.

Ἄτοπος καὶ ἄλογος ἡ ἐπιγραφή, διότι οὔτε κατέβαλέ τι, οὔτε συνεισέφερεν ἐξ ἰδίων του, εἰ μὴ ὅτι συνεπροθυμοποιήθη εἰς τὴν οἰκοδομὴν. Ἡ πλᾶξ δὲ ἐφ' ἧς τὸ ἐπίγραμμα ἀφηρέθη ἤδη».

Ὁ Σουρμελῆς παραλείπει τοὺς δύο τελευταίους στίχους τῆς ἐπιγραφῆς: ἔτει ,αωκβ' κατὰ μῆνα | Σεπτέμβριον τοὺς ὁποίους διασώζει ὁ Chr. Wordsworth³³. Ὁ «εἰς τῶν τότε λογίων» εἶναι ὁ Πιτιάκης. Σφάλλεται ὅμως ὁ Σουρμελῆς ποὺ ἀρνεῖται τὴν ταύτιση. Τὸ μνημεῖο εἶναι ἡ Κλεψύδρα, καὶ ἡ ταύτισή της εἶναι βέβαιη³⁴. Ὁ Σουρμελῆς δὲν κρύβει τὴν ἀντίθεσή του πρὸς τὸν Ὀδυσσεῆ Ἀνδροῦτσο τὸν ὁποῖο χαρακτηρίζει *κενόδοξο* καὶ φροντίζει νὰ πληροφορήσει τοὺς ἀναγνώστες του ὅτι ἡ πλάκα μὲ τὸ ἐπίγραμμα ἔχει ἀφαιρεθεῖ ἀπὸ τὸν προμαχῶνα, ὥστε νὰ μὴν ἀναζητηθεῖ. Τοῦ Ὀδυσσεῆ ὅμως τοῦ ἔμελλε νὰ πεθάνει μὲ τρόπο βίαιο ἐκεῖ, στὴν Ἀκρόπολη. Ἡ πρώτη δημοσιευμένη εἶδηση γιὰ τὸν θάνατό του βρίσκεται στὴν *Ἐφημερίδα Ἀθηναίων*³⁵:

«Ἡ σημερινὴ αὐγὴ μᾶς ἐξημέρωσε καὶ τὸν θάνατον τοῦ περιβοήτου εἰς τὴν ἱστορίαν Ὀδυσσεῶς Ἀνδρήτζου, ὁ ὁποῖος ἀκολούθησε τρόπῳ τοιῷδε.

Αὐτὸς εἶχε προβλέψη μὲ τὴν φυσικὴν του πανουργίαν δύο τριχαιῖς, ἡ ὁποίας φαίνεται ἦτον ἀπὸ τὰ γαδούρια, ὁποῦ ἀνέ-

βαιναν εἰς τὸ Κάστρον, παλαιαῖς κατὰ κακὴν τοῦ τύχην καὶ ἀδύναταις.

Περὶ τὰς πέντε ὥρας τῆς νυκτὸς τῶν 4 Ἰουνίου, ἐν ᾧ οἱ δύο στρατιῶται ὁποῦ τὸν ἐφύλαττον, ἦσαν εἰς τὸ πρωτοῦπνι, κρεμιέται μὲ τὴν μίαν ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ τοῦ πύργου –Γουλέ–, ἔχωντας ζωσμένην καὶ τὴν ἄλλην εἰς τὴν μέσην του, διὰ νὰ τοῦ χρησιμεύσῃ ἀκολούθως νὰ κατεβῆ καὶ ἀπὸ τὰ τεῖχη τοῦ κάστρου, καὶ νὰ φύγῃ, ὅπου αὐτὸς ἤξευρε.

Ἄλλ' ἢ θεία δίκη προλαμβάνουσα φαίνεται, τοὺς ὀλεθρίους σκοποὺς τοῦ ἀνθρώπου τούτου διὰ τὴν Πατρίδα, ὠκονόμησε, πρὸ τοῦ νὰ φθάσῃ ἀκόμη εἰς τὰ μέσα τοῦ πύργου, κατεβαίνωντας, καὶ σπᾶ ἢ τριχὰ ἐκεῖνη, καὶ πίπτει ὁ ἄθλιος ἐπάνω εἰς τὸ λιθόστρωτον ἔδαφος τῆς ἀπτέρου Νίκης, θῦμα ἐλεεινὸν τῆς κακοβουλίας καὶ πανουργίας του.

Θέλεις ἰδῆ καὶ ἀντίγραφον τῆς ἐπισκέψεως, ὁποῦ ἔκαμεν εἰς τὸ πῶμα ὁ ἰατρὸς Βιτάλης³⁶, προσκαλεσμένος ἀπὸ τὸν Ἀντιφρούραρχον, ἢ ὁποία καὶ ἐστάλη εἰς τὴν Διοίκησιν. Τοιαύτην ἐπίσκεψιν ἔκαμαν καὶ ἔστειλαν εἰς τὴν Διοίκησιν καὶ ὅλα τὰ ἐδῶ Ὑπουργεῖα τῆς Διοικήσεως».

Τὴν εἴδηση ἔγραψε πιθανῶς ὁ Γεώργιος Ψύλλας (1794-1878), Ἀθηναῖος λόγιος μὲ σπουδὲς στὴ Γερμανία ὁ ὁποῖος προσδιορίζει καὶ τὸ σημεῖο ὅπου βρέθηκε τὸ σῶμα τοῦ Ὀδυσσέα, «τὸ λιθόστρωτον ἔδαφος τῆς ἀπτέρου Νίκης». Ὁ Ὀδυσσέας ὑποτίθεται ὅτι δραπέτευσε ἀπὸ τὸν Γουλά, τὸν μεσαιωνικὸ πύργο ὅπου τὸν εἶχαν φυλακίσει, καὶ ὅτι ἔσπασε τὸ σκοινὶ μὲ τὸ ὁποῖο προσπάθησε νὰ κατέβῃ, ἐκδοχὴ πού θεωρήθηκε γιὰ πολλὰ χρόνια ἀληθής.

Σὲ μιὰ ἀνταπόκριση Γερμανῶν δημοσιογράφων τοῦ 1843 μνημονεύονται «οἱ τοῖχοι τοῦ φραγκικοῦ πύργου, ἓνα σκοινὶ στὸ παράθυρο τοῦ ὁποίου μᾶς θυμίζει τὴν τύχη τοῦ ἀρχηγοῦ Ὀδυσσέα πού ἔπεσε ἀπὸ ἐκεῖ»³⁷. Ὁ Ψύλλας εἶχε γράψῃ στὴν *Ἐφημερίδα Ἀθηνῶν*³⁸ ἄρθρο κατὰ τοῦ Ὀδυσσέα τὸ ὁποῖο κατέληγε: «πλὴν πάλιν καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἡμπορεῖ νὰ μὴν εἶναι ἀξιοκατάκριτος, ὁποῦ παρὰ γνώμην τῆς Διοικήσεως ἐπιχειρῆται τὰ τέτοια καπάκια, καθὼς αὐτὸς τὰ ὀνομάζει», δηλαδὴ συμφιλίωση καὶ συμμαχία μὲ τοὺς Τούρκους.

Ὁ Ψύλλας διηγεῖται ἀκόμη³⁹ ὅτι «ὅταν ὁ Ὀδυσσέας

ἐφρουρεῖτο αἰχμάλωτος ἐν τῷ ἐνετικῷ τῆς Ἀκροπόλεως πύργῳ, μὲ ἀνεζήτησεν, ὡς ἤκουσα παρὰ τοῦ τότε φρουροῦντος Ἰω(άννου) Μαμούρη, ὅστις μοι ἔδωκε καὶ τὴν ἄδειαν νὰ προσέλθω πρὸς αὐτόν. Δὲν ἔκρινα ὅμως καλὸν νὰ κινδυνεύσω κατὰ τὴν ἐκεῖ ἀνάβασίν μου, οὕσαν πολλὰ δύσκολον, ὑπόπτευα δὲ κάπως καὶ αὐτὸν τὸν αἰχμάλωτον, κατὰ τοῦ ὁποίου ἔγραψα ἄρθρον σφοδρότατον, ὅτε συνεμάχησε μὲ τοὺς Τούρκους κατὰ τῆς πατρίδος του».

Δὲν εἶναι σαφὲς γιατί ἡ ἀνάβαση στὴν Ἀκρόπολη ἐνὸς νέου 31 ἐτῶν ἦταν «πολλὰ δύσκολη». Ὅπωςδήποτε ἐξ αἰτίας τῆς πολιορκίας καὶ τῶν βομβαρδισμῶν ἡ δίοδος ἦταν δύσβατη, ἴσως ὅμως τὴν ἐννοεῖ ἐπικίνδυνη ἐξ αἰτίας τῶν φρουρῶν τοῦ Γκούρα, τῆς κακῆς πιθανῶς διάθεσης τοῦ Ὀδυσσεά πρὸς τὸ πρόσωπό του, καὶ γι' αὐτὸ δὲν θέλησε νὰ τὸν δεῖ καὶ τῆς γενικῆς δυσάρεστης καὶ παραγμένης κατάστασης.

Ἐχοντας ὑπ' ὄψη τὰ ἔως τώρα γνωστὰ γιὰ τὴν εὔρεση τῆς Κλεψύδρας, διαπιστώνομε ὅτι ἡ μαρτυρία τοῦ Πιπτάκη ὡς εὔρετοῦ τῆς ἀντικρούεται ἀπὸ τὴ μαρτυρία ἀξιόπιστου προσώπου, τοῦ Κάρπου Παπαδόπουλου, ἀγωνιστοῦ, ἀξιωματικοῦ τοῦ Ὀδυσσεά Ἀνδρούτσου, μέλους τῆς φρουρᾶς τῆς Ἀκροπόλεως καὶ γνώστου τῶν πραγμάτων. Σ' ἓνα μικρὸ βιβλίον του, τυπωμένο τὸ 1837, δηλαδή 16 χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴ δημοσίευση τοῦ Πιπτάκη⁴⁰ διηγεῖται τὰ τῆς ἀνακάλυψης τῆς Κλεψύδρας καὶ παρέχει λεπτομερῆ περιγραφή τῆς:

«Ἐνῷ κατεγίνετο εἰς ὅλα ταῦτα ὁ Ὀδυσσεύς, ἐσυλλογίζετο, πῶς νὰ ἀσφαλίση τὸ Φρούριον καὶ ἀπὸ νερὸν ἄφθονον, διότι τὸ μέχρι τοῦδε γνωστὸν ὕδωρ τοῦ Σερπετζέ δὲν ἐξήρκει· μόνη παρὰ τὰς ἄλλας κυρία αἰτία, ἣτις ἐβίασε τοὺς πολιορκουμένους Τουρκο-Ἀθηναίους νὰ παραδώσωσι τὸ Φρούριον διὰ Συνθηκῶν.

Ἐπῆρχεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Κύριος Γρόπος, Ὑποπρόξενος τῆς Αὐστρίας. Οὗτος, ὅσας ἐπροξένει δυσκολίας πρότερον εἰς τὴν κυρίευσιν τοῦ Φρουρίου παρὰ τῶν Ἑλλήνων, τόσον ὠφέλησεν ἔπειτα ἀνακαλύψας τὸ τῆς Κλεψύδρας ὕδωρ, ὡς εἰδήμων τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας. Μὲ ἄμετρον χαρὰν εἶδον ὅλοι τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ ὕδατος τούτου, ὡς ἀσφαλιζομένης πλέον τῆς Ἀκροπόλεως. Ἀλλὰ τὸ φρέαρ αὐτό, ἀπέχον τοῦ

Φρουρίου ως 25 βήματα, ἔπρεπε νὰ συμπεριληφθῆ εἰς τοῦτο, καὶ ν' ἀσφαλισθῆ δι' ἐνὸς προμαχῶνος.

Ἐντεῦθεν ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπιχειρεῖ τὴν οἰκοδομὴν δυνατοῦ προμαχῶνος περὶ αὐτό, καὶ τὸ σχετίζει μὲ τὸ Φρούριον διὰ μιᾶς εἰσόδου, ὑποχρεῶνων τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὴν ἔλλειψιν χρημάτων πότε μὲ ἀυστηρότητα καὶ πότε μὲ γλυκύτητα. Συγχρόνως ἐκαθάρισε τὸ φρέαρ, πλήρες χώματος καὶ λίθων.

Τοῦ φρέατος τούτου τὸ βάθος ἦτο σχεδὸν 15 καὶ τὸ πλάτος ἕως 10 πηχῶν· τὸ ἔδαφος του ἐστρωμένον μὲ πλάκας ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, καὶ τὸ ὄλον σχῆμά του τρίγωνον, ἐκτισμένων τῶν γωνιῶν ἐκ μονοκομμάτων λευκοῦ ἐπίσης μαρμάρου.

Τὸ στόμιον στενεύεται τόσο, ὥστε μόλις εἷς ἄνθρωπος χωρεῖ, καὶ μετὰ δύο πήχεις ἄρχεται πλατυνόμενον ἕως κάτω. Τὰ μονοκόμματα μάρμαρα τῆς τριγώνου κατασκευῆς του σχηματίζουν μίαν τινὰ κλίμακα ἐκ τοῦ κάτω μέρους εἰς τὰ ἄνω. Ἡ στέγη του σχηματίζεται ἐπίσης ἀπὸ πλάκας μαρμάρου, καὶ εἰς τὸ κέντρον αὐτῆς κρέματα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς δὲ ἐνὸς κρῖκου ἄγαλμα εἰς μορφήν ἀνθρώπου, τοῦ ὁποίου οἱ πόδες ἐγγίζουσι τὸ νερὸν μέχρι τῶν ἀστραγάλων».

Ὁ Κ. Παπαδόπουλος προσθέτει⁴¹ «καθ' ἣν ἐποχὴν (1822) ἀνεσκάφη καὶ ἐκαθαρίσθη τοῦτο, εἰσῆλθον καὶ παρετήρησα τὴν τοιαύτην κατασκευὴν του, ὡς ἐσημείωσα». Ὁ Παπαδόπουλος ἦταν παρὼν στὴν εὔρεση τῆς Κλεψύδρας, καὶ βεβαίωνει ὅτι ὁ γνωσιότατος πρόξενος τῆς Αὐστρίας Gropius ἦταν ἐκεῖνος ποὺ τὴν ἀνεκάλυψε ἢ τὴν ὑπέδειξε. Οἱ ἀρχαιολογικὲς γνώσεις καὶ ἡ μόρφωση τοῦ Gropius ἦταν ἀσυγκρίτως ἀνώτερες ἀπὸ ἐκεῖνες τοῦ Πιττάκη καὶ ἡ ἀνάμειξή του στὰ ἀρχαιολογικὰ πράγματα ἦταν συνεχῆς καὶ ἐνεργός⁴².

Ὁ Κάρπος Παπαδόπουλος ἔγραψε τὸ μικρὸ βιβλίον του γιὰ νὰ ἀντικρούσει τὶς σκόπιμες ἀνακρίβειες τοῦ Διονυσίου Σουρμελῆ κατὰ τοῦ Ὀδυσσεῶς Ἀνδρούτσου. Γεννημένος ὁ Παπαδόπουλος στὸν Αἴνο τῆς Θράκης († 1871), σπούδασε στὴν Ἀδριανούπολη καὶ ἔζησε, ἕως τὸ 1821 στὴν Ὀδησσό. Τὸ βιβλίον του μάλιστα τὸ ἀφιερώνει στὸν «Ἰωάννην Ἀμβρόσιον καὶ τοὺς λοιποὺς ἐν Ὀδησοῦ φιλοπάτριδας ὁμογενεῖς». Ἦταν πιστὸς ἀξίωματικὸς τοῦ Ὀδυσσεᾶ Ἀνδρούτσου, ὑπηρέτησε ὡς φρούραρχος Ναυπλίου στὰ χρόνια τοῦ Καποδίστρια καὶ

ἦταν εισαγγελεὺς στὴ δίκη τοῦ Γεωργίου Μαυρομιχάλη, γιοῦ τοῦ Πετρόμπεη, φονέα τοῦ Κυβερνήτη. Ὁ ἄλλος δολοφόνος, ὁ Κωνσταντῖνος Μαυρομιχάλης, ἀδελφὸς τοῦ Πετρόμπεη, σκοτώθηκε ἀπὸ τοὺς συνοδοὺς τοῦ Καποδίστρια (27 Σεπτεμβρίου 1831).

Ἱστορικὸ καὶ μόνον ἐνδιαφέρον ἔχει ὅτι ὁ στρατηγὸς Μακρυγιάννης στὰ *Ἀπομνημονεύματά* του⁴³ κατηγορεῖ ὅτι «ἀφήνομε τὸ Στραβοσουρμελὴ νὰ κλέβῃ τὴν ντογὰνα⁴⁴ νὰ μᾶς δίνη κι' ἐμᾶς καὶ νὰ τρώγῃ καὶ αὐτός, καὶ νὰ γράφῃ ψευτιὲς κι' ἐπαίνους», ὑπονοώντας τὴν *Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν*.

Ὁ ἐμπαθὴς Μακρυγιάννης ὁ ὁποῖος ἦταν στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὸν Αὐγούστο τοῦ 1822 ἕως τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1823 ὡς *πολιτάρχης* κρίνει καὶ τὸν Κάρπο Παπαδόπουλο μὲ ἔντονες ἐκφράσεις:

«... πέρασα εἰς τὴν Πιάδα τὰ 1823 Ὀκτωβρίου 25. Ἐβῆκα εἰς τὴν Πιάδα. Ἔστειλε ὁ Δυσσέας κοντά μου νὰ γυρίσω κι' ὅ,τι θέλω νὰ μοῦ δώσῃ, ὅτ' ἦταν ἀδύνατος. Τοῦ εἶπα ἐκεينوῦ ὅπου ἦρθε νὰ τοῦ εἰπῇ νὰ κάτzieh με τὸν Κάρπον του. Αὐτὸς ἦταν ἕνας παπᾶς (ἦρθε ἀπὸ τὴν Ρουσσία)· ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἀνακάτωνε εἰς τὸν Δυσσέα. Τῷ δίδωξε ὅλον τὸν ταῖφά του· δόλιος καὶ αἰμοβόρος, ὅπου τῷ λεγες νὰ κάμῃ κάναν Τοῦρκον χριστιανόν, αὐτὸς τὸν τούρκευε χειρότερα. Ἀφοῦ κυβέρνησε τ' ἀσκέρι τοῦ Δυσσέα καὶ τὸν ἔκαμε νοικοκύρη μὲ τῆς διατέες του, μπῆκε ὕστερα εἰς τὸ ταχτικὸ κ' ἔκοψε τὰ γένεια του. Μ' ἀνακάτεψε εἰς τὴν Ἀθήνα μὲ τὸν Δυσσέα· καὶ κοντέψαμε κάποτε νὰ σκοτωθοῦμε οἱ δύο μας εἰς τὸ παζάρι διὰ τὸ ψωμί, τὸ ταῖνι, κι' ἂν δὲν μῶδινε τὰ ταῖνια (ὅτι τὰ μέραζε μόνος τοῦ ὁ Δυσσέας), θὰ σκοτωνόμαστε ἐξαιτίας αὐτεινοῦ τοῦ ποταποῦ. Κι' ἀπὸ αὐτὰ ἔφυγα»⁴⁵.

Ἀντιστοίχως καὶ ὁ Κάρπος Παπαδόπουλος⁴⁶ χαρακτηρίζει μὲ δυσμένεια τὸν Μακρυγιάννη: «προσπαθῶν ν' αὐξηνηθῇ καὶ μεγαλυνηθῇ διὰ τῆς αἵματοχυσίας τοῦ ἐμφυλίου πολέμου».

Ξαναγυρίζοντας στὸ θέμα μας, τὴν «Περιγραφή» τῶν μνημείων τῆς Ἀθήνας, φαίνεται ὅτι τὴν Κλεψύδρα τὴν βρῆκε ὁ Gropius. Ἡ μαρτυρία τοῦ Κάρπου Παπαδόπουλου, προσώπου ἀξιόπιστου, εἶναι σαφής. Γιατί ὁ Πιττάκης δὲν διαμαρτυρήθηκε ὅταν κυκλοφόρησε τὸ βιβλίο τοῦ Παπαδόπουλου, τὸ

όποιο πρέπει να έγινε θέμα συζητήσεως ανάμεσα στους 'Αθηναίους και εξακολουθεί να εξετάζεται με σοβαρότητα; Διότι ζούσε ο Grogius († 26 Νοεμβρίου 1850) και θα διέψευδε τους ισχυρισμούς του Πιττάκη και το πιστοποιητικό, το οποίο του δόθηκε, υποθέτω, με καλή πίστη, έπειτα από δική του αίτηση και βεβαίωση.

Σχολιάζοντας ο 'Ιωάννης Βλάχος⁴⁷ σημαίνων 'Αθηναίος, έπιστολή του 'Οδυσσέως 'Ανδρούτσου της 14 'Ιουλίου 1823, όπου έλεγε «πασχίσατε να τελειώση ή ντάμπα», δηλαδή ο προμαχώνας με τον οποίο θα προστατευόταν ή Κλεψύδρα, παρατηρεί: «Ντάμπα έννοει και γράφει το μέρος εκείνο, εις το όποιον εύρέθη τότε παρ' ένος 'Αθηναίου Λάμπρου εις 'Αθήνας το φρέαρ, το όποϊον σώζεται νυν εις τους πρόποδας του φρουρίου κατά δυσμάς, και με τον έρχομόν του ό 'Οδυσσεύς εις τας 'Αθήνας το οικειοποιήθη ως έφεύρημα έδικόν του». 'Υπάρχει λοιπόν και τρίτος εύρετης της Κλεψύδρας, ό πιθανότερος όμως είναι ό Grogius.

'Η ταυτότητα του συντάκτου της «Περιγραφής» είναι άγνωστη. Πιστεύω ότι είναι ό Κάρπος Παπαδόπουλος, διότι ήταν παρών κατά την εύρεση της Κλεψύδρας και δείχνει ένδιαφέρον με το να την περιγράψει στην «'Ανασκευή» και να μνημονεύσει τον Grogius. Την υπόθεσή μου στηρίζω κυρίως στον αυτόχαρακτηρισμό του συντάκτου «εις 'Αθήνας ών στρατιώτης», που τον ξαναβρίσκουμε στην «'Ανασκευή» σ. ε': «Στρατιώτης από της άρχής του 'Αγώνος, Στρατιώτης εις την εύτυχη ήδη άποκατάστασιν της βασιλευομένης Πατρίδος». 'Η έμμονή του εις την ιδιότητα αυτή, με τη γενική της έννοια, σχετίζεται προς την ιδέα που είχε για τον στρατό. 'Από το 1825 έντάχθηκε στο τακτικό στρατιωτικό σώμα και έλαβε τον βαθμό του λοχαγού, τον όποιο είχε άκόμη το 1837, όντας καποδιστριακός και υπερασπιστής του Κολοκοτρώνη!

1. Τμήμα Χειρογράφων Α 10501. Πολλές ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τὸν σχολιασμὸ τοῦ χειρογράφου ὀφείλω στὴν Γεωργία Μαλλοῦχου.
2. Γιὰ τὴ σημαντικὴ αὐτὴ προσωπικότητα τῶν γραμμάτων βλ. Henri Wallon, Notice sur la vie et les travaux de Charles-Marie-Wladimir Brunet de Presle, *Comptes-rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres*, 48, 1904, 617-666.
3. *Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν*, ἔκδοσις δευτέρα (ἐν Ἀθήναις 1853) 54-55.
4. IG II² 13210. Πρῶτα δημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν Boeckh, *CIG Add.* σ. 919, τὸν Πιττάκη, *L'ancienne Athènes* 439-441 μὲ κάποια σύγχυση (βλ. *ΑΡΜΑ* 3, 73 ἀρ. 316) καὶ τὸν Κουμανοῦδη, *Ἀττικῆς ἐπιγραφὰ ἐπιτύμβιοι* ἀρ. 2579 μὲ τόπο εὔρεσης «παρὰ τὸ Πανὸς σπήλ.» (Κουμ.), τὸ ὁποῖο βρίσκεται σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἀνατολικῶς τῆς Κλεψύδρας.
5. *The Athenian Agora* III, R. E. Wycherley, *Literary and Epigraphical Testimonia* (1957) 113-119.
6. *L'ancienne Athènes*, 117.
7. IG II² 3431 καὶ 3957.
8. J. Stuart καὶ N. Revett, *The Antiquities of Athens* (London 1762) 39-41. Βλ. καὶ W. M. Leake, *The Topography of Athens* (London 1821) 121-122.
9. Μ. Κορρέ, στὸν τόμο *Ἀττικῆς Ὁδοὶ* 2. Οἱ πρῶτοι χάρτες τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν (Μέλισσα 2011) 113, εἰκ. 4.18, 4.19.
10. John Travlos, *Pictorial Dictionary of Ancient Athens* (1971) 281-288.
11. *Σύνοψις τῶν Πρακτικῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τῶν Ἀθηνῶν*, ἔκδοσις δευτέρα (ἐν Ἀθήναις 1846 [1847]) 247-886, πίν. ἀναδιπλούμενος.
12. *Νέα Ἔσιτα*, ΜΔ', 1948, τεύχ. Χριστουγέννων.
13. *Νέα Ἔσιτα* ΙΒ', 1932, 1148.
14. IG II² 5185.
15. Ἱ. Τραυλοῦ, *Πολεοδομικὴ ἐξέλιξις τῶν Ἀθηνῶν* (1960) 54.
16. Κώστα Η. Μπίρη, *Αἱ τοπωνυμῖα τῆς πόλεως καὶ τῶν περιχώρων τῶν Ἀθηνῶν* (1971) 44.
17. *Αἱ Παλαιὰ Ἀθήναι* (Ἀθήναι 1922) 39-40.
18. Ἀριστέας Παπανικολάου-Κρίστενσεν, *Τὸ Παναθηναϊκὸν Στάδιον. Ἡ ἱστορία του μέσα στοὺς αἰῶνες* (Ἀθήνα 2003) 47.
19. *The Topography of Athens* (London 1821) 145.
20. J. Stuart καὶ N. Revett, ὁ.π. τόμ. III πίν. τοπογραφικὸς Ἀθηνῶν.
21. Κ. Πιττάκη, *L'ancienne Athènes* 195· A. Mommsen, *Athenae Christianae* (Leipzig 1868) 56.
22. IG II² 3056.
23. John Travlos, ὁ.π. 562-565.
24. Αὐτόθι 462-465.
25. Γεωργίου Ψύλλα, *Ἀπομνημονεύματα τοῦ βίου μου*, Ἀκαδημία Ἀθηνῶν (Ἀθήναι 1974) 74.
26. Βλ. Paul W. Wallace, *The Tomb of Themistocles in the Piraeus*, *Hesperia* 41, 1972, 451-462.
27. EAM 831, IG II² 13013· Hans Diepolder, *Die attischen Grabreliefs des 5. und 4. Jahrhunderts v. Chr.* (Berlin 1931) 25 πίν. 19.

28. *Ἐφημερίς τῶν Φιλομαθῶν*, Ἔτ. Ζ', ἀριθ. 319, 13 Ἰουνίου 1859, 958.
29. Arthur W. Parsons, Klepsydra and paved court of Python, *Hesperia* 12, 1943, 261-264, 266-267.
30. *Ἐφημερίς Ἀρχαιολογική* 1853, 1066 ἀρ. 2010 καὶ σημ. 1.
31. Γιὰ τὴν πηγὴ ὁ Πιττάκης ἤδη τὸ 1835, *L'ancienne Athènes*, 155 λέγει ὅτι τὴν βρῆκε τὸ 1821, σφάλεται ὁμως, γιὰτὴ ἡ Ἀκρόπολι περιῆλθε στοὺς Ἀθηναίους σὺς 10 Ἰουνίου 1822. Ἡ εὕρεσί της τὸ 1828 κατὰ τὸν Chr. Wordsworth, *Athens and Attica* (London 1837²) 84 καὶ 1855³, 70, εἶναι προφανὲς λάθος. Ὁ Émile Burnouf, *La ville et l'Acropole d'Athènes* (1877) 39- 41 λέγει ὅτι ὁ προμαχῶνας κατασκευάστηκε τὸ 1822 καὶ ὅτι τὴν πηγὴ εἶχαν δεῖ περιηγητὲς ἀπὸ τὸν Wheeler ἕως τὸν Leake, ποὺ εἶχε ἐπισκεφθεῖ τὴν Ἀθῆνα πρὸ τοῦ 1821.
32. Ὁ.π. σημ. 3.
33. *Athens and Attica* (London 1837²) 85 καὶ 1855³, 71.
34. Arthur W. Parsons, Klepsydra and paved court of Python, *Hesperia* 12, 1943, 191-267. John Travlos, ὅ.π. εἰκ. 91 ἀρ. 133, εἰκ. 116G καὶ σ. 323-331 εἰκ. 425-434.
35. Ἄρ. 68, Τρίτη 9 Ἰουνίου 1825.
36. Καῖσαρ Βιτάλης, Πρόξενος τοῦ Βασιλείου τῆς Νεαπόλεως, Ἔφορος τῆς Ἐταιρείας τῶν Φιλομούσων, ἱατρός.
37. *Ἡ ἑλληνικὴ αὐταπάτη τοῦ Λουδοβίκου Ross*, 524.
38. Ἄρ. 37, 21 Ἰανουαρίου 1825.
39. *Ἀπομνημονεύματα τοῦ βίου μου*, ὅ.π. 116-117.
40. *Ἀνασκευὴ τῶν εἰς τὴν Ἱστορίαν τῶν Ἀθηναίων ἀναφερομένων περὶ τοῦ στρατηγοῦ Ὀδυσσεύς Ἀνδροτίζου, τοῦ ἑλληνικοῦ Τακτικοῦ καὶ τοῦ συνταγματάρχου Κάρου Φαβιέρου*, παρὰ τοῦ Λοχαγοῦ Κάρου Παπαδοπούλου (Ἐν Ἀθήναις 1837) [φωτομηχανικὴ ἀνατύπωση Νότη Καραβία, Ἀθῆνα 1978].
41. Σελ. 10.
42. Ἐμμ. Γ. Πρωτοψάλτη, *Ὁ Γεώργιος Χριστιανὸς Gropius καὶ ἡ δρᾶσις αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι. Μελέτη ἱστορικὴ* (Ἐν Ἀθήναις 1947). Ὁ Πρωτοψάλτης βασιζέται στὸν Παπαδόπουλο καὶ ἀποδίδει στὸν Gropius τὴν εὕρεση τῆς Κλεψύδρας. Δὲν γνωρίζει τὸ δημοσίευμα τοῦ Πιττάκη.
43. Ἐκδοσις Β', Ἐπιμέλεια Λίνου Πολίτη, Βιβλιοπωλεῖον Ε. Γ. Βαγιονάκη (Ἀθῆνα 1947) Α' 191.
44. Τελωνεῖο - douane.
45. Αὐτόθι 194-195. Βλ. καὶ Β' 95-96. Ὁ Βλαχογιάννης σὲ σημεῖωσή του δικαιολογεῖ τὸ μένος τοῦ Μακρυγιάννη χωρὶς νὰ συμμερίζεται τὴς ἀπόψεις του. Τὸν χαρακτηρισμὸ *αἰμοβόρος* ἐξηγεῖ ὡς *μοχθηρός*. *Ταῖφας* σημαίνει σῶμα στρατιωτικὸ καὶ *ταῖν* (*ταγῆν* καὶ *ταγῆνι*) εἶναι ἡ μερίδα ζωοτροφῆς, ἡ *ταγῆ* καὶ κατ' ἐπέκταση σουσῆτιο ἀλλὰ καὶ ξυλοφόρτωμα, μπερντάκι.
46. Ὁ.π. 37 σημ. 1.
47. Ἰωάννου Βλαχογιάννη, *Ἀθηναϊκὸν Ἀρχεῖον* 1, 276 σημ. α.

Ο ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΛΑΤΩΝ ΩΣ ΚΛΑΣΙΚΟΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΟΛΟΓΟΣ

Συμπληρώνονται φέτος 20 χρόνια από τον θάνατο του Νικολάου Πλάτωνος (1909 - 1992). Θεώρησα σκόπιμο με την ευκαιρία αυτή, τιμώντας τη μνήμη του, να δημοσιεύσω μια παραλλαγή της ομιλίας που έκανα στο φιλολογικό μνημόσυνο που οργάνωσε παλαιότερα ο Δήμος Ηρακλείου, στην οποία αναφέρθηκα σε μια λιγότερο γνωστή πτυχή της προσφοράς του, αυτή του κλασικού αρχαιολόγου και επιγραφολόγου.

Στην εποχή μας, εποχή άκρας εξειδίκευσης, ολοένα και σπανίζουν οι περιπτώσεις αρχαιολόγων με εύρος γνώσεων και εδραία φιλολογική κατάρτιση. Δεν είναι ασυνήθιστες οι περιπτώσεις προϊστοριολόγων, ιδίως ξένων, που αγνοούν τα αρχαία ελληνικά, με το πρόσχημα ότι η περίοδος που τους απασχολεί δεν είχε γραπτά κείμενα. Βλέπομε έτσι μελέτες για προϊστορικά θέματα να περιορίζονται σε μια ξερή τυπολογία, με παράθεση στατιστικών στοιχείων και διαγραμμάτων. Τώρα μάλιστα, με τη γενικευμένη χρήση της πληροφορικής και τις ευκολίες που παρέχει, ο πειρασμός είναι ακόμη μεγαλύτερος.

Δεν συνέβαινε όμως το ίδιο με την γενιά των δικών μας δασκάλων, μέσα στην οποία ξεχωριστή θέση κατείχε ο Νικόλαος Πλάτων. Οι επιστήμονες αυτοί ήταν κατ' εξοχήν «φιλόλογοι» με την κυριολεκτική σημασία του όρου. Άλλωστε δεν υπήρχε τότε ιδιαίτερο τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου και οι σπουδές ήταν ενιαίες.

Λαμπροί Καθηγητές, όπως ο Λορεντζάτος, ο Καλιτσουνάκης, ο Οικονόμος, ο Κεραμόπουλλος, ο L. Robert, κοντά στους οποίους ευτύχησε να μαθητεύσει ο Νικόλαος Πλάτων, έριξαν τους επιστημονικούς τους σπόρους σε γόνιμο έδαφος και κατά κάποιον τρόπο προδιέγραψαν την επιστημονική του πορεία. Έτσι, με την γερή πανοπλία της φιλολογικής κατάρτισης και το ανήσυχο πνεύμα του ερευνητή, θα εισέλθει στην επιστημονική κονίστρα και θα διακριθεί αμέσως.

Η τελευταία επίσκεψη του Νικολάου Πλάτωνος στο Μουσείο Ηρακλείου την 10-10-1988. (Φωτογραφικό αρχείο Χ. Κριτζά.)

Η ελληνική και η λατινική γλώσσα και τα γραπτά μνημεία τους ελκύουν το ενδιαφέρον του νεαρού φιλόλογου ευθύς εξ αρχής. Είναι χαρακτηριστικό ότι στα πρώτα 17 χρόνια της σταδιοδρομίας του όλα του τα άρθρα εκτός από το πρώτο (για τη λατρεία των σταλακτιτών στην Κρήτη) είναι σχετικά με την επιγραφική και την ετυμολογία τοπωνυμίων¹.

Όπως συμβαίνει συχνά, τα θέματα που τον απασχολούν είναι σχετικά με τα μνημεία των περιοχών που υπηρέτησε. Ήδη το 1933, Επιμελητής τότε στο Μουσείον Ηρακλείου, δημοσιεύει στο βραχύβιο περιοδικό «Κρητικά» μια «*Ενετική επιγραφή εκ του παλαιού στρατώνος Ηρακλείου*» (το γνωστό κτήριο της Νομαρχίας – Δικαστηρίων – Αστυνομίας), που εντοιχίστηκε το 1618 από τον Δούκα της Κρήτης Δωνάτο Μοροζίνη (Μαυρόκενο) προς τιμήν του προγενέστερου Δούκα Μάρκου Αντώνιου (της οικογένειας των Venier), ο οποίος είχε προβεί σε επισκευή του στρατώνα του Αγίου Γεωργίου που είχε υπο-

Ο Νικόλαος Πλάτων με τα παιδιά του Λευτέρη και Μαρία, αρχαιολόγους, και τον γράφοντα δίπλα στο ρυτό με το Ιερό Κορυφής από τη Ζάκρο στο Μουσείο Ηρακλείου την 10-10-1988. (Φωτογραφικό αρχείο Χ. Κριτζά.)

στεί ζημίες από σεισμό². Τον επόμενο χρόνο το περιοδικό «Μύσων» φιλοξενεί άρθρο του για τις μυστηριώδεις ακόμη και σήμερα ετεοκρητικές επιγραφές της Πραισού Σητείας³.

Το 1935, Έφορος πλέον Αρχαιοτήτων Θηβών, συγγράφει ένα ακόμη άρθρο με τίτλο «*Επιγραφαί εκ Βοιωτίας*», που παρέμεινε δυστυχώς αδημοσίευτο. Αντίθετα το 1937, στον τόμο της Εκατονταετηρίδος της Αρχαιολογικής Εταιρείας, δημοσιεύει ένα περιοπούδαστο άρθρο για μια έμμετρη «*Χριστιανική Επιγραφή εκ Τανάγρας*», του 4ου αιώνα μ.Χ., ένα από τα μακροσκελέστερα και πιο δύσκολα παλαιοχριστιανικά κείμενα που έχουν βρεθεί, γραμμένο σε ομηρική γλώσσα και σχετικό με διάφορους κανόνες συμπεριφοράς και λατρευτικές προσφορές στην εκεί κοιμητηριακή βασιλική⁴.

Τον επόμενο χρόνο δημοσιεύεται στο περιοδικό της Γαλλι-

κής Αρχαιολογικής Σχολής *Bulletin de Correspondance Hellénique* ένα άρθρο του, γραμμένο από κοινού με τον Michel Feysel, πάλι με επιγραφικό θέμα, αυτή τη φορά ένα ευρετήριο ιερών σκευών από τις Θεοπιές, του 4ου αιώνα π.Χ., αλλά με αρχαϊζόντες διαλεκτικούς τύπους και πολλά «άπαξ λεγόμενα» που με μοναδική φιλολογική διαίσθηση ερμηνεύουν οι δύο συγγραφείς. Εκτός μάλιστα από το κύριο άρθρο που συνυπογράφουν, ο Ν. Πλάτων δεν διστάζει να προσθέσει ένα κεφάλαιο που υπογράφει μόνος του, γεγονός που αποδεικνύει την επιστημονική του ανεξαρτησία⁵.

Γραμμένο την εποχή της υπηρεσίας του στην Βοιωτία, αλλά δημοσιευμένο πολύ αργότερα, το 1953, είναι και το άρθρο του για ένα «*Επιτύμβιον επίγραμμα εκ Θηβών*», από τον τάφο κάποιου ταλαίπωρου κυνηγού όχι *παλλακῶν* (δηλαδή γυναικῶν με ελευθέρια ήθη), όπως λογικά υπέθεσε ο Πλάτων, αλλά *ἀσπαλάκων* (δηλαδή τυφλοπόντικων), που όπως έδειξε ο L. Robert ήταν αγαπημένος μεζές των κατοίκων της Κωπαΐδας. Είναι ίσως η μόνη φορά που, παραπλανημένος από ανακριβείς πληροφορίες του Φύλακα ως προς την προέλευση της επιγραφής, αστόχησε σε ένα σημείο της ερμηνείας του ο Ν. Πλάτων⁶.

Ήδη όμως αρχίζουν να τον απασχολούν φιλολογικά και γλωσσικά ζητήματα της Κρήτης, της κύριας πατρίδας του, όπως την αποκαλούσε. Το 1940 δημοσιεύει άρθρο για το έτυμον της λέξεως Χανιά, θέμα στο οποίο θα επανέλθει με συμπληρωματικό άρθρο το 1947. Συνδέει το τοπωνύμιο με το όνομα του θεού Βαλχανού – Βελχανού και την Αλχανία κώμη που αναφέρεται σε επιγραφή⁷.

Στο πρώτο τεύχος των *Κρητικῶν Χρονικῶν* το 1947 θα δημοσιεύσει και μια κλασική για την μεθοδολογία της μελέτης με τίτλο «*Δύο ονόματα ανυπάρχτων Κρητικῶν πόλεων. Μάτιον και Τίουροι*». Για το πρώτο απέδειξε ότι επρόκειτο για παρανόηση του Πλινίου (*Hist. Nat.*, IV, 12, 59), που διάβασε το υποκοριστικό της ελληνικής λέξης *πόλισμα*, *πολισματίον* (=πολίχνη), ως δύο λέξεις. Μία μάλιστα οδός του Ηρακλείου εξακολουθούσε να φέρει μέχρι και τον θάνατο του Ν. Πλάτωνος το ανύπαρκτο όνομα Οδός Ματίου, οπότεν μετά από πρόταση του γρά-

φοντος ο Δήμος Ηρακλείου την μετονόμασε σε Οδό Νικολάου Πλάτωνος. Για το *Τίτουροι* που διαβαζόταν εσφαλμένα σε νομίσματα, έδειξε ότι επρόκειτο για παρανόμηση της επιγραφής ΓΟΡΤΥΝΙΩΝ⁸.

Το 1948 δημοσίευσε και πάλι επιγραφή, αυτή την φορά από την Φορτέτσα Κνωσού⁹. Πρόκειται για ιερό νόμο ενός θιάσου, των *ἐπιλύκων*, από το ιερό της *Αρτέμιδος* Σκοπελίτιδος. Χρονολογείται στον 2ο-1ο αιώνα π.Χ. και περιέχει κανόνες για την ιδιωτική λατρεία και απαγορεύσεις που δείχνουν ότι είχαν ξεσπάσει ανάμεσα στα μέλη αντίπαλων θρησκευτικών ομάδων μεγάλες έριδες, όπως δυστυχώς συμβαίνει σε όλες τις εποχές, μέχρι και σήμερα.

Λάτρης του Ομήρου, θα επιλέξει ως θέμα της διδακτορικής του διατριβής, που εγκρίθηκε με άριστα από το Πανεπιστήμιο Αθηνών το 1948, την επίλυση προβλημάτων της Ομηρικής γεωγραφίας και τοπογραφίας. Στηριζόμενος σε μια διόρθωση χωρίου της ενάτης ραψωδίας της Οδύσσειας (ι 25), θα προτείνει νέες λύσεις για «Το πρόβλημα της Ιθάκης και των περί αυτήν νήσων» και για την «Νήσον της Καλυψούς»¹⁰.

Στη μελέτη του για το «Ιερό Μαζά και τα μινωϊκά ιερά κορυφής» το 1951 διατυπώνει την τολμηρή πρόταση ότι το όνομα του ιερού, που δεσπόζει πάνω από το Καλό Χωριό Πεδιάδος, σήμαινε «μητέρα γη (Μα γᾶ)»¹¹. Με ετυμολογίες πολύ μεταγενέστερης εποχής θα ασχοληθεί και σε δύο άρθρα του το 1952. Το ένα για την ονομασία της Επαρχίας Μαλεβίτσι, που προήλθε από το φρούριο στο Κεραμούτσι, το οποίο ονομαζόταν *malvesin* ή *malvicino* (=κακός γείτονας), όπως ήταν το λαϊκό όνομα των πολιορκητικών μηχανών¹². Το άλλο άρθρο του είναι για το όνομα του φρουρίου *Monferrate* ή *Monforte*, γνωστότερου ως Ψηλό Καστέλλι Σητείας, που το συνέδεσε με το όνομα του Μαρκησίου *Bonifacio de Monferrato*¹³.

Στις αγαπημένες του επιγραφές θα επιστρέψει το 1953, δημοσιεύοντας μια συνθήκη της Λατώσ προς Καμάραν με τον Ευμένη τον Β΄ της Περγάμου¹⁴. Όμως οι αινιγματικές και αδιάβαστες μέχρι τότε προϊστορικές γραφές του νησιού πάντα τον προβληματίζουν. Ήδη από το 1947 είχε δημοσιεύσει δύο

βιβλιοκρισίες για τις σχετικές με τις προϊστορικές γραφές εργασίες του Giovanni Pugliese Caratelli¹⁵ και του Κ. Κτιστόπουλου¹⁶. Θα ακολουθήσουν άλλες βιβλιοκρισίες για βιβλία και άρθρα των Ventris, Chadwick και Blegen¹⁷.

Αλλά και ο ίδιος γράφει ένα πρώτο άρθρο το 1954 για «Το πρόβλημα της μινωϊκής γραφής»¹⁸, που θα το διαδεχθεί ένα δεύτερο για ένα «Ενεπίγραφο σπονδικό σκεύος από την Πρασά» το 1958¹⁹. Την ίδια χρονιά θα δημοσιεύσει μια περίφημη βιβλιοκρισία για το βιβλίο των αποκρυπτογράφων της Γραμμικής Γραφής Β Μ. Ventris και J. Chadwick, όπου μαζί με τον θαυμασμό του για το επίτευγμα διατυπώνει και μερικές αυστηρές αλλά δίκαιες κρίσεις²⁰.

Το 1960 θα θέλξει τους Συνέδρους του «Επιστημονικού Παιδαγωγικού Συνεδρίου των εν Κρήτη Ελλήνων Μαθηματικών» με μια ωραία ανακοίνωση για «Τα λογιστικά αρχεία και μετρητικά συστήματα της μινωϊκής εποχής»²¹. Τέλος το 1975, μαζί με τον William Brice, θα δημοσιεύσουν βιβλίο με τίτλο «Ενεπίγραφες πινακίδες και πίθοι Γραμμικού Συστήματος Α εκ Ζάκρου». Με το βιβλίο αυτό έκλεισε ένας σαραντάχρονος κύκλος γόνιμης ενασχόλησης του Ν. Πλάτωνος με είδη γραφής, επιγραφές και ετυμολογίες της ελληνικής γλώσσας σε όλη τη μακραίωνα πορεία της, όπως μόνο ένας βαθύς γνώστης θα μπορούσε να το κάνει.

Αν όμως ο Ν. Πλάτων δοξάστηκε για την συμβολή του στην προϊστορική αρχαιολογία, το σχετικό με τις κλασικές αρχαιότητες έργο του δεν υστερεί καθόλου σε αξία και σημασία. Δεν είναι δυνατό στα στενά πλαίσια αυτού του άρθρου να γίνει μια πλήρης αναδρομή στο έργο του ως κλασικού αρχαιολόγου. Οι ετήσιες εκθέσεις στο *Αρχαιολογικό Δελτίο*, τα *Πρακτικά της Αρχαιολογικής Εταιρείας* και τα *Κρητικά Χρονικά* είναι γεμάτες από σύντομες, αλλά σαφείς και πλήρεις αναφορές του σε ανασκαφές και έρευνες θέσεων με αρχαιότητες ελληνικών και ρωμαϊκών χρόνων. Πολλά άρθρα του σε εγκυκλοπαίδειες και εκλαϊκευτικά περιοδικά πραγματεύονται επίσης θέματα κλασικής αρχαιολογίας. Θα περιορισθώ σε μια σύντομη μνεία των κυριότερων ερευνών, ιδίως αυτών που έχουν δημοσιευθεί ή περιγραφεί κάπως εκτενέστερα. Θα τις παρα-

θέσω κατά γεωγραφικές περιοχές, αρχίζοντας από την Κρήτη και από τα ανατολικά προς τα δυτικά.

Στο Μπεράτι²² και στην Κεφάλα Πισκοκέφαλου Σητείας²³ ανέσκαψε ταφικά σπήλαια της πρωτογεωμετρικής και γεωμετρικής εποχής, ενώ στην Πατέλα Σφακίων Σητείας²⁴ και μεταξύ Συκιάς και Αδρομύλων²⁵ ανέσκαψε θολωτούς τάφους της ίδιας περιόδου. Στην Ελούντα (αρχαίο Ολούντα) ερεύνησε αποθέτη ιερού με υπερχίλια αντικείμενα του τέλους 7ου - αρχών 5ου αι. π.Χ., κυρίως ειδώλια θεοτήτων, αγγεία, λύχνους, κλπ., που κοσμούν σήμερα το Μουσείο Αγίου Νικολάου²⁶.

Στη θέση Ρουκούνη Κορφή Χόνδρου Βιάννου ανέσκαψε κυκλικό πύργο φρουκτωρίας των ελληνοιστικών-πρώιμων ρωμαϊκών χρόνων²⁷. Στη Λύττο ερεύνησε τα λείψανα μιας αρχαϊκής οικίας²⁸. Στο Ροτάσι (αρχαίο Ρύτιον) ανέσκαψε γεωμετρικούς τάφους από τους οποίους ο ένας ήταν θολωτός, ασύλητος, γεμάτος αγγεία²⁹. Τάφους της ίδιας περιόδου ανέσκαψε και στις Αγίες Παρασκιές³⁰.

Σημαντικές ήταν και οι ανασκαφές του στον Πριλιά Μαλεβιζίου, όπου ερεύνησε ταφικά οικοδομήματα της πρώιμης αρχαϊκής περιόδου και έφερε στο φως πολλές από τις περίφημες επιτύμβιες στήλες, που δημοσίευσε αργότερα στη διατριβή της η Αγγελική Λεμπέση³¹. Στην Αγία Γαλήνη περιουλέλεξε το φορτίο ναυαγίου του 3ου αι. μ.Χ., με χαλκά αγαλμάτια, λύχνους και νομίσματα, σήμερα στο Μουσείο Ρεθύμνου³². Στον Ουθέ Γουδελιανών Ρεθύμνου ανέσκαψε επί σειρά ετών τις δύο μεγαλύτερες και σημαντικότερες αρχαϊκές οικίες της Κρήτης³³ και δημοσίευσε την από εκεί προερχόμενη ανάγλυφη περικεφαλαία του 6ου αι. π.Χ., με παράσταση δίφρου αρματοδρομίας. Πρότεινε την ταύτιση της θέσης με την αρχαία Φαλάννα³⁴.

Μεγάλη και παρατεταμένη ήταν και η ανασκαφή του στο Ασκληπιείον της Λισού, όπου ανέσκαψε τον δωρικό ναό με ψηφιδωτά δάπεδα, την ιερή πηγή και βρήκε είκοσι περίπου αγάλματα, κυρίως της ελληνοιστικής περιόδου, επιγραφές και διάφορα άλλα κινητά ευρήματα³⁵. Η ανασκαφή αυτή στάθηκε αφορμή μιας ευρύτερης μελέτης για τα Ασκληπιεία στην Κρήτη³⁶, που δεν ολοκληρώθηκε.

Τέλος, κοντά στο χωριό Μόδι Χανίων (την αρχαία *Μώδα* ή *Μωδαία*) ανέσκαψε επτά πρωτογεωμετρικούς τάφους, από τα κτερίσματα των οποίων μάθαμε για πρώτη φορά στοιχεία για τη μορφή του Πρωτογεωμετρικού πολιτισμού στη Δυτική Κρήτη³⁷.

Από τις εκτός Κρήτης έρευνες και εργασίες του αναφέρω επιγραμματικά την ανασκαφή κτιστού φρέατος στη Νέα Αρτάκη Ευβοίας, του κλασικού νεκροταφείου Θηβών, ενός υπόγειου ελληνιστικού τάφου στη Λαμία και την ανασκαφή του τείχους της Λεβαδείας, που απέδωσε πολλά γλυπτά. Κορύφωμα βέβαια ήταν οι εργασίες που άρχισε στην Ακρόπολη των Αθηνών και που συνεχίζονται μέχρι σήμερα³⁸.

Παραλείπω εκατοντάδες άλλων περιπτώσεων μικρών ερευνών, περιουλλογών ή αρχαιολογικών εκδρομών σε άγνωστες θέσεις, που χάρις στη μνεία που τους έκανε ο Ν. Πλάτων στις σχετικές ανασκαφικές εκθέσεις απέκτησαν αρχαιολογική ταυτότητα.

Οφείλω όμως να ομολογήσω, ότι ξαναδιαβάζοντας τις εκθέσεις και τις δημοσιεύσεις για να συντάξω το κείμενο αυτό, αισθάνθηκα να μεγαλώνει ο θαυμασμός μου για τον σοφό δάσκαλο. Έχοντας υπηρετήσει στα ίδια μέρη (εκείνος βέβαια υπήρξε Έφορος για τα μνημεία όλων των περιόδων ολόκληρης της Κρήτης!), έχοντας επίγνωση τι σημαίνει να πεζοπορείς σε απόμακρα μέρη και να ανεβαίνεις σε δυσπρόσιτες κορυφές, απόρησα πως κατόρθωσε όχι μόνο να περπατήσει, αλλά και να ερευνήσει τόσες θέσεις, με τα ανύπαρκτα μέσα κινήσεως εκείνης της εποχής και έχοντας παράλληλα τόσα βαριά και υπεύθυνα καθήκοντα. Βρήκα μόνο μιαν εξήγηση: Ο Νικόλαος Πλάτων αντλούσε δυνάμεις από την ψυχή του. Και η ψυχή του ήταν μεγάλη και ανεξάντλητη.

1. Βιογραφικά στοιχεία και κατάλογο δημοσιευμάτων του Ν. Πλάτωνος μπορεί κανείς να βρει στο Α΄ τεύχος του τμητικού τόμου *ΕΙΛΑΠΙΝΗ*, που εξέδωσε ο Δήμος Ηρακλείου (Βικελαία Βιβλιοθήκη) το 1987, ΧΙ-XXIII.
2. *Κρητικά*, τ. Α΄, 1933, 135-137. Η επιγραφή είναι γραμμένη στα ύστερα λατινικά που χρησιμοποιούσαν για τα επίσημα έγγραφα οι Ενετοί. Άλλο δείγμα της λατινομάθειας του Ν. Πλάτωνος ήταν η μετάφραση στα ελληνικά τμήματος του βιβλίου του Flaminii Corneli, *Creta Sacra*, 2 τόμοι (Venetis 1755), που δημοσίευσε σε συνέχειες στο εκκλησιαστικό περιοδικό *Απόστολος Τίος* (Ηράκλειο), κατά τα έτη 1953-54.
3. Ετεοκρητικά επιγραφαί Πραϊσού, *Μύσων*, τ. Γ΄ (Σητεία 1934), 162-167.
4. *ΑΕ* 1937, 655-667.
5. Inventaire sacré de Thespies, trouvé à Chostia (Βεότιε), *BCH* 62, 1938, 149-166.
6. Γέρας Αντωνίου Κεραμοπούλλου (Αθήναι 1953), 498-502.
7. «Χανιά - Αλχανία», *Επετ. Εταιρ. Κρητ. Σπουδών*, τ. Γ΄ (1940), 227-235. Πρβ. *Κρητ. Χρον.* Α΄, 1947, 248-255.
8. *Κρητ. Χρον.*, τ. Α΄, 1947, 14-26.
9. Επιγραφή ιερού εκ Κνωσού, *Κρητ. Χρον.*, τ. Β΄, 1948, 93-108. Πρβ. Ο. Masson, *BCH* 109, 1985, 189-194.
10. Η διατριβή παρέμεινε αδημοσίευτη και υπάρχουν σκέψεις εκδόσεώς της από τον Δήμο Ηρακλείου.
11. *Κρητ. Χρον.*, τ. Ε΄, 1951, 96-160.
12. *Κρητ. Χρον.*, τ. ΣΤ΄, 1952, 156-158.
13. *Αντ.*, 158-160.
14. Επιγραφαί εκ Κρήτης, *Κρητ. Χρον.*, τ. Ζ΄, 1953, 436-445.
15. *Κρητ. Χρον.*, τ. Α΄, 1947, 201-206.
16. *Αντ.*, 450-452.
17. *Κρητ. Χρον.*, τ. Η΄, 1954, 148-163.
18. *Κρητικά Γράμματα*, τ. Α΄, 1954, 12 κε.
19. Inscribed Libation Vessel from a Minoan House at Prassa, Heraklion στο *MINOIKA, Festschrift J. Sundwall*, (Berlin 1958) 307-318.
20. *Journal of Hellenic Studies* 1958, 140-143.
21. Βλ. *Χρονικά του Συνεδρίου*, 1960, 66-83.
22. *ΠΑΕ* 1952, 639-643.
23. *ΠΑΕ* 1953, 292-294.
24. *ΠΑΕ* 1955, 295-296.
25. *Κρητ. Χρον.*, τ. Η΄, 1954, 511.
26. *Κρητ. Χρον.*, τ. ΙΔ΄, 1960, 512.
27. *ΠΑΕ* 1960, 290-293 και *Κρητ. Χρον.*, τ. ΙΔ΄, 1960, 511-512.
28. *Κρητ. Χρον.*, τ. Θ΄, 1955, 567 και ΙΑ΄, 1957, 336.
29. *Κρητ. Χρον.*, τ. Η΄, 1954, 516 και ΙΒ΄, 1958, 468.
30. *ΑΕ* 1945-47, 47-97.
31. *Κρητ. Χρον.*, τ. ΙΓ΄, 1959, 368 και Α. Λεμπέση, *Οι σήλες του Πριναί* (Αθήναι 1976).

32. *Κρητ. Χρον.*, τ. Θ', 1955, 564.
33. *ΠΑΕ* 1954, 377-382. 1955, 298-303. 1956, 226-228.
34. *ΑΕ* 1953-54, τ. Β' (εις μνήμην Γ. Οικονόμου), 129-148.
35. *Κρητ. Χρον.*, τ. ΙΑ', 1957, 336-337. τ. ΙΒ', 1958, 465 κε., τ. ΙΓ', 1959, 376 κε., τ. ΙΔ', 1960, 516. Βρίσκεται σε εξέλιξη η συλλογική συστηματική δημοσίευση των ευρημάτων.
36. Τα Αοκλημεία στην Κρήτη. Α' Λισσού, *Κρητ. Εοσία*, τεύχος 84-85 (Απρίλιος - Μάιος 1959), 19-26. Καίτοι εκλαϊκευτικό, είναι χρήσιμο λόγω της πλούσιας εικονογράφησης και το άρθρο στην *Περηγητική*, τεύχ. Ιουνίου 1962, 12 κε.
37. *Κρητ. Χρον.*, τ. Ζ', 1953, 485-486.
38. Βλ. τα ετήσια Χρονικά του *Αρχ. Δελτίου* από το 1962 έως το 1966. Επίσης την ανακοίνωσή του στο Β' Διεθνές Συμπόσιο για την φθορά των δομικών λίθων (Αθήνα 1976), 7-8 με τίτλο: «Les problèmes du sauvetage des monuments de l'Acropole. Travaux faits et solutions proposées».

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ Β. ΚΡΙΤΖΑΣ

οὐ πάνυ γε ράδιόν ἐστιν εὐρεῖν ἔργον ἐφ' ᾧ
οὐκ ἄν τις αἰτίαν ἔχοι. χαλεπὸν γὰρ οὕτω τι
ποιῆσαι ὥστε μηδὲν ἁμαρτεῖν, χαλεπὸν δὲ
καὶ ἀναμαρτήτως τι ποιήσαντα μὴ ἀγνώ-
μονι κριτῇ περιτυχεῖν.

Ξενοφ. Ἀπομν. 2, 8, 5

Ο MARK TWAIN ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΤΟΥ 1866

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1866, πιθανότατα κατὰ τὸν μήνα Αὐγούστο κατέπλευσε στὴν πολίχνη τοῦ Πειραιᾶ τὸ εἰδικὰ ναυλωμένο ἀπὸ πουριτανοὺς πλοῖο «Quaker City» προερχόμενο ἀπὸ τὴν Νέα Ὑόρκη καὶ μὲ τελικὸ προορισμὸ τοὺς Ἀγίους Τόπους. Πρὶν ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ ἔκανε ἐλλιμενισμοὺς στὴ Γαλλία καὶ τὴν Ἰταλία. Ἀνάμεσα στοὺς ἐπιβάτες ἦταν ὁ Mark Twain (Samuel Clemens), ἀπεσταλμένος τῆς ἐφημερίδας «San Francisco Alta California» στὴν ὁποία ἔστειλε 50 ἀνταποκρίσεις μὲ τὶς ἐντυπώσεις του ἀπὸ αὐτὸ τὸ πολύμηνο ταξίδι¹.

Ὁ Mark Twain, ὅπως καὶ ὁ Lord Byron πρὶν ἀπὸ αὐτόν, σχολιάζει περιπακτικὰ τοὺς τουρίστες ποὺ μαθαίνουν ἀπὸ τουριστικοὺς ὁδηγοὺς «τὶ νὰ δοῦν καὶ πῶς νὰ αἰσθανθοῦν» ἐπισκεπτόμενοι χώρες καὶ Μουσεῖα. Ἀλλὰ καθὼς φαίνεται ἦταν καὶ ὁ ἴδιος προετοιμασμένος γι' αὐτὸ τὸ ταξίδι ἀπὸ τὶς ἄφθονες δημοσιεύσεις περιηγητῶν, ιδίως Ἑγγλων ἀρχαιοφίλων, τοῦ 18ου καὶ 19ου αἰώνα². Αὐτὲς οἱ πληροφορίες ποικίλλουν ἀνάλογα μὲ τὶς προσωπικὲς-κοινωνικὲς προκαταλήψεις τῶν συγγραφέων³.

Οἱ κρουαζιέρηδες στὴ Μεσόγειο ἦταν τῆς μόδας κατὰ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰ. παρὰ τὶς ποικίλες ἀντιξοότητες ποὺ ἀντιμετώπιζαν οἱ ταξιδιωτὲς. Μία ἀπὸ αὐτὲς ἦταν ἡ καραντίνα ποὺ ἐπέβαλαν σὲ ὅσους ταξιδιωτὲς προέρχονταν ἀπὸ χώρες ποὺ εἶχαν προσβληθεῖ ἀπὸ ἐπιδημικὲς ἀσθένειες. Ἡ χολέρα ἐξαπλωνόταν στὴν Εὐρώπη, τὸ καλοκαίρι τοῦ 1866, μὲ ἐπακόλουθες καραντίνες⁴. Στὴν Ἑλλάδα, ἡ καραντίνα μποροῦσε νὰ διαρκέσει δεκαπέντε ἡμέρες⁵. Ἡ ἀπογοήτευση τοῦ Mark Twain ἦταν «πικρὴ» ὅταν οἱ λιμενικὲς ἀρχὲς τοῦ Πειραιᾶ ἐπέβαλαν καραντίνα στὸ «Quaker City» γιὰ ἔντεκα ἡμέρες μὲ 12ωρη ἄδεια παραμονῆς γιὰ ἀνεφοδιασμὸ. Ὁ Mark Twain γράφει: «Τὸ νὰ καθόμαστε μία ὀλόκληρη ἡμέρα ἐν ὄψει τῆς Ἀκροπόλεως ἀλλὰ ὑποχρεωμένοι νὰ φύγουμε χωρὶς νὰ ἐπισκεφθοῦμε τὴν Ἀθήνα, ἡ λέξη ἀπογοήτευση εἶναι πολὺ ἀδύνατη γιὰ νὰ περιγράψει τὴν κατάσταση»⁶. Οἱ ἐπιβάτες τοῦ «Quaker City» μὲ βιβλία, χάρτες καὶ τηλεσκόπια προσπα-

θοῦσαν νὰ ἀναγνωρίσουν, ἀπὸ τὸ κατὰστροφμα τοῦ πλοίου, τὸν βράχο τοῦ Ἀρείου Πάγου, τὴν Πνύκα, τὸν λόφο τῶν Μουσῶν⁷. Ὁ Mark Twain καὶ τρεῖς φίλοι του συνταξιδιώτες ἀποφάσισαν νὰ ἐπισκεφθοῦν τὴν Ἀκρόπολη ἔτσι κι ἄλλιως. Γιὰ τὸν Mark Twain ξέρομε ὅτι ἦταν ἰκανὸς πεζοπόρος. Στὴν αὐτοβιογραφία του ἀναφέρει πὼς γιὰ ἓνα διάστημα περπατοῦσε πάνω ἀπὸ 4.5 χιλιόμετρα γιὰ νὰ πάει στὸ σχολεῖο του. Ἀργότερα, περπατοῦσε κάθε Σάββατο δέκα μίλια⁸. Οἱ τέσσερις τολμηροὶ περιηγητὲς τοῦ «Quaker City» ἤξεραν πὼς ὑπῆρχε ἀστυνομικὴ φρουρὰ στὸ λιμάνι καὶ ἡ πιθανότητα νὰ τοὺς συλλάβουν ἦταν μεγάλη, μὲ ἄγνωστες συνέπειες. Στὴν Ἰταλία παράβαση καραντίνας συνεπήγετο φυλάκιση ἀπὸ τρεῖς ἕως ἕξι μῆνες. Παρ' ὅλα αὐτά, στὶς ἔντεκα τὴ νύχτα μὲ πανσέληνο, ξεκίνησαν. Τὸ πλοῖο ἦταν ὑποχρεωτικὰ ἀγκυροβολημένο ἓνα μίλι ἔξω ἀπὸ τὸ λιμάνι. Μὲ μία μικρὴ βάρκα ἔφθασαν στὴν ἀκτὴ, μοιράστηκαν σὲ δύο ὀμάδες καὶ «αἰσθανόμενοι σὰν κλέφτες» παρέκαμψαν τὴν πολίχνη τοῦ Πειραιᾶ πάνω ἀπὸ χαμηλοὺς λόφους – πιθανότατα τὴν Πειραιϊκὴ χερσόνησο καὶ τὸν λόφο τοῦ Προφήτη Ἡλία⁹. Οἱ κάτοικοι κοιμόντουσαν καὶ μερικὰ σύννεφα σκοτεΐνιαζαν τὴν πανσέληνο, εὐνοϊκὰ γι' αὐτοὺς. Μόνο τὰ σκυλιὰ τοὺς γαύγιζαν. Κατὰ τὴν διαδρομὴ τους, σταμάτησαν σ' ἓνα πηγάδι γιὰ νερό, ὃ ἰδιοκτῆτης τοὺς ἔριξε μία ματιὰ καὶ μπήκε στὸ σπίτι του – ἴσως νὰ τοὺς λυπήθηκε –, καὶ κάθε τόσο σταματοῦσαν νὰ γευθοῦν τὰ «λευκοκίτρινα, μεγάλα, γλυκύτατα σταφύλια»¹⁰. Πήρανε ὡς σημεῖο ἀναφορᾶς ἓναν ψηλὸ λόφο – τὸν Λυκαβηττό; – καὶ προχωροῦσαν κατ' εὐθείαν πρὸς αὐτὸν περπατώντας μέσα ἀπὸ ἀμπελῶνες, φρεσκοοργωμένα χωράφια καὶ χώρους ἀκαλλιέργητους γεμάτους πέτρες. Σὲ κάποιο σημεῖο τῆς διαδρομῆς, σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἀπὸ ὅπου ξεκίνησαν, βρῆκαν καὶ καλὸ δρόμο μέσα σὲ ἀμπελῶνες¹¹. Μετὰ ἀπὸ πορεία δύο ὥρων εἶδαν ἓνα «ἀρχαῖο ὑδραγωγεῖο πάνω σὲ πέτρινες καμάρες». Τέτοιο ὑδραγωγεῖο δὲν ἔχει βρεθεῖ ΝΔ τῆς Ἀκροπόλεως. Ὁ Mark Twain καὶ οἱ φίλοι του μετὰ ἀπὸ πορεία δύο ὥρων, σὲ εὐθεία πορεία ἀπὸ τὸ λιμάνι τοῦ Πειραιᾶ θὰ πρέπει νὰ βρίσκονταν πολὺ κοντὰ στὴν περιοχὴ τῆς Ἀκροπόλεως. Οἱ πέτρινες καμάρες τοῦ «ὑδραγωγείου» πρέ-

πει να ήταν οι καμάρες του Ώδείου του Ήρώδη του Αττικού. Για τον μη γνωρίζοντα ή ὄψη του Ώδείου από ΝΔ θα μπορούσε να έκληφθει ως ύδραγωγείο¹². Κατά την πορεία τους από τον Πειραιά προς την Ακρόπολη παρεμβάλλονταν λόφοι που έκρυβαν τη θέα της Ακροπόλεως. Αυτοί είναι οι λόφοι της Σικελίας, ύψους περίπου 78 μ. που βρίσκονται στους σύγχρονους οίκισμους του Μοσχάτου, Ταύρου, Κουκάκι, Πετράλωνα¹³. Τέλος ἔφθασαν σε ένα λόφο με λαξευμένους στόν βράχο τάφους απ' ὅπου «ἐθαύμασαν τὸ μεγαλεῖο τῶν ἐρείπιων». Οἱ λαξευμένοι τάφοι εἶναι τὸ νεκροταφεῖο τῆς ὑστεροκλασικῆς καὶ ρωμαϊκῆς περιόδου ΝΔ τῆς Πνύκας¹⁴. Για να πλησιάσουν στην Ακρόπολη από την Πνύκα διέσχισαν ένα χαντάκι¹⁵, πέρασαν μέσα από τὰ ὄχυρωματικά τείχη τῶν μεταγενέστερων χρόνων που περιέβαλαν τὸν βράχο τῆς Ακροπόλεως καὶ τὰ ὁποῖα ὁ Mark Twain περιγράφει «κάτι οὐκ οὐδὲν»¹⁶, γιὰ να βροῦν τὴν εἴσοδο τῆς Ακροπόλεως κλειστή! Αυτό πρέπει να ήταν ἀναμενόμενο ὥρα μία μετὰ τὰ μεσάνυχτα, ἂν καὶ ἄλλοδαποὶ ἐπισκέπτες στὴν Ακρόπολη, νύχτα με πανσέληνο, ἔχουν περιγράψει με καταλυκτικὸ τρόπο τὶς ἀναμνήσεις τους, πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Mark Twain¹⁷.

Με τὴν εἴσοδο τῆς Ακροπόλεως κλειστή, ἀποφάσισαν να σκαρφαλώσουν πάνω ἀπὸ ἕναν τοῖχο, ὕψους περίπου 3 μ. Ὅμως μερικὲς χαλαρὲς πέτρες ἔπεσαν κάνοντας ἄρκετὸ θόρυβο ὥστε να ζύπνησε ὁ φύλακας που ἄρχισε να τοὺς φωνάζει. Μετὰ ἀπὸ ἕνα «φιλοδώρημα» τοὺς ἄφησε να περάσουν ἀφοῦ μάλιστα τοὺς προμήθευσε καὶ ξεναγὸς¹⁸. Ἡ ἀναγνώριση τῶν μνημείων περιγράφεται ὅπως ἔγινε ἀπὸ τὸν ξεναγὸ τους: «Τὰ προπύλαια, ὁ μικρὸς ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, ὁ ναὸς τοῦ Ἡρακλέους καὶ ὁ Παρθενώνας. Ὁ Παρθενώνας καταστράφηκε, πάντα κατὰ τὸν ξεναγὸ, γιὰτὶ χρησίμειε ὡς Βενετοϊάνικη πυριταποθήκη που ἐξερράγη...»¹⁹. Εἶναι εὐνόητο πὼς ὁ «μικρὸς ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς» εἶναι ὁ ναὸς τῆς Ἀπτέρου Νίκης, ὅσο γιὰ τὸν «ναὸ τοῦ Ἡρακλέους» πρόκειται γιὰ τὸ Ἐρέχθειο, καθὼς ὁ Mark Twain περιγράφει, ἐν συνεχείᾳ, με θαυμασμὸ τὴν ὠραιότητα τῶν Καρυατίδων καὶ γενικὰ τὸν ἰωνικὸ ρυθμὸ τοῦ ναοῦ. Στὴν περιγραφή τοῦ Παρ-

θενώνα αναφέρει τις διαστάσεις του για τις όποιες όμολογεί ότι τις πήρε από τον τουριστικό του οδηγό.

Λανθασμένες πληροφορίες και ανακριβείς αναγνωρίσεις των Έλληνικών αρχαιοτήτων είναι αρκετά συχνές σε ταξιδιωτικές έντυπώσεις δημοσιευμένες από τους επίσκεπτες εκείνων των χρόνων. Κατά κάποιες Άγγλίδες περιηγήτριες ο ναός του Ποσειδώνα στο Σούνιο είναι ο ναός της Ἀθηνᾶς. Ἄλλου σε περιγραφή της ανατολικῆς πλευρᾶς τῆς ζωφόρου τοῦ Παρθενώνα, «ὁ Ποσειδώνας φαίνεται νὰ συντροφεύει κάποιον ἀρχαῖο ἥρωα ἢ ἡμίθεο ποὺ ἐπιπλήττει μία γυναίκα, ἡ ὁποία ἀπὸ τὴν φυσιογνωμία καὶ τὸ κάλυμμα τοῦ κεφαλιοῦ μοιάζει μὲ Αἰγυπτία»²⁰. Ἐδῶ πρόκειται γιὰ τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Ἀρτέμιδα, ὅσο γιὰ τὴν «ἐπίπληξη» καὶ τὴν «Αἰγυπιάζουσα» γυναίκα, δὲν ξέρω σὲ τὴν εἶδους προκαταλήψεις πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ αὐτὴ ἡ ἐρμηνεία. Ἡ Ἑλλάδα δὲν εἶναι τὸ μόνο «θύμα» τῆς φαντασίας τῶν παλαιῶν τουριστῶν, παρόμοια λάθη γίνονταν καὶ γιὰ μνημεῖα τοῦ εὐρύτερου Μεσογειακοῦ χώρου.

Ὁ Mark Twain καὶ οἱ φίλοι του ἐθαύμασαν τὴν τέχνη τῶν γλυπτῶν ποὺ βρίσκονταν σκόρπια ἔνα γύρω στὴν Ἀκρόπολη «ἔργα τοῦ Φειδία καὶ τοῦ Πραξιτέλη»²¹. Τὴν πληροφορία γιὰ τὰ Πραξιτέλεια ἔργα στὴν Ἀκρόπολη δὲν διευκρινίζει ἂν τὴν πήρε ἀπὸ τὸν τουριστικό του οδηγὸ ἢ ἦταν προῖον τῆς εὐρυσμάθειας τοῦ ξεναγοῦ. Κοιτάζοντας κάτω ἀπὸ τὸ λαμπρὸ σεληνόφωτο τὴν ὑπνώπουσαν πόλη σημειώνει τὰ βασικὰ ἀνάκτορα καί, πῶ μακριά, τὴν ἀσημίζουσα θάλασσα. Ἄλλὰ στὸν νοῦ τοῦ Mark Twain ξαναζοῦσαν σάν «λαμπρὰ ἀστέρια» οἱ μορφές τοῦ Πλάτωνα, Ἀριστοτέλη, Δημοσθένη, Σωκράτη, Φωκίωνα, Πυθαγόρα, Εὐκλείδη, Πινδάρου, Ξενοφῶντα, Ἡροδότου, τοῦ ζωγράφου Ζεύξη καὶ τοῦ Διογένη. Γιὰ τὸν τελευταῖο μάλιστα κάνει καὶ τὸ ἀκόλουθο σχόλιο: «Ὁ Διογένης, ποὺ μὲ ὑπομονὴ κρατώντας τὸ φανάρι τοῦ ἀναζητοῦσε ἕναν ἔντιμο ἄνθρωπο, ἂν συναντοῦσε τὴν συντροφιά μας – δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ τὸ πῶ – ἀλλὰ ὑποθέτω πὼς θὰ ἔσβηνε τὸ φανάρι του»²². Ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη πηγαίνουν στὸν βράχο τοῦ Ἀρείου Πάγου ἀπ' ὅπου θαυμάζουν τὸν «τέλειο» ναὸ τοῦ Θεσεία καὶ τὸν χῶρο ποὺ βρισκόταν ἡ Ἀγορὰ κἀνοντας ἀναφορὰ στὸν Δημοσθένη καὶ τοὺς «Φιλιππικούς» του. Μὲ ἀσυ-

νήσιστη για τὸν Mark Twain θρησκευτικότητα παραπέμπει στὶς *Πράξεις τῶν Ἀποστόλων* καὶ στὸ ἐδάφιο κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ Ἀπόστολος Παῦλος βρῆκε στὴν Ἀθήνα βωμὸ ἀφιερωμένο στὸν ἄγνωστο Θεό²³. Πρὶν φύγει ὁ Mark Twain ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη κάνει μία προβληματικὴ περιγραφή ἑνὸς «μικροῦ ναοῦ μὲ ντελικάτους κίονες καὶ διακοσμημένη πρόσοψη... κοντὰ στὸ ἀνάκτορο τοῦ βασιλέως»²⁴. Τί ἐννοοῦσε μὲ τὸ «κοντὰ στὸ ἀνάκτορο»; Κοντὰ στὸν κήπο τοῦ ἀνακτόρου, μήπως; Ὁ κήπος ἔφθανε, πρὸς Ν., σχεδὸν ὡς τὸ Ὀλυμπεῖον. Ἡ ἀπόσταση ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη καὶ ὁ φωτισμὸς μόνο ἀπὸ τὴ σελήνη θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ δώσουν λανθασμένη τὴν εἰκόνα τῆς συστάδας τῶν κίωνων τῆς Α. πλευρᾶς τοῦ ναοῦ τοῦ Διός, εἰκόνα ποὺ ὁ Mark Twain θὰ ἐξέλαβε σάν «μικρὸ ναό». Τὰ κορινθιακὰ κιονόκρανα θὰ φάνταζαν διακοσμητικὰ καὶ «ντελικάτα».

Οἱ ἀνακρίβειες γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἀρχαιότητα στὸ ὁδοιπορικὸ τοῦ Mark Twain ἐξισορροποῦνται μὲ τὴν εἰλικρίνεια τοῦ θαυμασμοῦ καὶ σεβασμοῦ του γιὰ τὸ ἑλληνικὸ παρελθόν. Παράδειγμα εἶναι οἱ σκληροὶ χαρακτηρισμοὶ ποὺ χρησιμοποιεῖ γι' αὐτοὺς ποὺ παίρνουν «ἀναμνηστικὰ» ἀντικείμενα ἀπὸ ἀρχαιολογικοὺς χώρους, συχνὰ μὲ βανδαλιστικὸ τρόπο²⁵. Μὲ χιούμορ διηγεῖται πῶς οἱ θρησκευόμενοι συνταξιδιώτες του, ποὺ ἔμειναν στὸ πλοῖο, τοῦ ζήτησαν νὰ τοὺς φέρει πέτρες ἀπὸ τὸν Ἄρειο Πάγο εἰς ἀνάμνησιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Στὴν ἐπιστροφή του στὸν Πειραιὰ μάζεψε πέτρες ἀπὸ τὴν παραλία καὶ τοὺς τὶς ἔδωσε «γεγονὸς ποὺ τοὺς χαροποίησε καὶ δὲν ἔβλαψε κανέναν» γράφει ἀστεγειόμενος γιὰ τὸ ψέμα του. Καυτηριάζει καὶ γελοιοποιεῖ ἐκείνους ποὺ ἀπαθανατίζουν «τὴν θλιβερὴ ἀσημαντοσύνη» τους πάνω στὰ μνημεῖα²⁶. Τὰ αἰσθήματά του γιὰ τὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα εἶχαν ἐπεισέλθει καὶ στὴν προσωπικὴ του ζωὴ, ὅπως φαίνεται στὸ προσωνύμιο ποὺ εἶχε δώσει στὴν κόρη του ποὺ τὴν ἀποκαλοῦσε Μεγαλώπιδα, γιὰ τὰ μεγάλα τῆς μάτια. Ἦταν ἴσως ἕνας τρόπος γιὰ νὰ γίνεῖ κι ἐκεῖνος κληρονόμος τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιότητος. Ὁ Mark Twain δὲν εἶναι ὁ μοναδικὸς Ἀμερικανὸς λογοτέχνης ποὺ θαύμασε τὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα, ἀλλὰ πιστεύω ὅτι ὁ Henry Miller ἐκφράστηκε μὲ τὸν

ίδιο τρόπο του Mark Twain όταν έγραψε: «Τὸ αἰώνιο πνεῦμα τῆς Εὐρώπης, τῆς δικῆς μου Εὐρώπης, τῆς Εὐρώπης τοῦ Σοφοκλῆ, τοῦ Ἀριστοτέλη, τοῦ Πλάτωνα»²⁷.

Αὐτὲς οἱ μαρτυρίες δὲν σημαίνουν ὅτι ὁ Mark Twain, ὅπως καὶ τόσοι ἄλλοι ἐπισκέπτες στὴν Ἑλλάδα τοῦ 19ου αἰώνα, ἦταν ἀπαραίτητα φιλέλληνες, καθὼς μάλιστα σχόλιά τους γιὰ τὴ νεώτερη Ἑλλάδα δείχνουν τὴν ἀπογοήτευσή τους τόσο γιὰ τὴν κατάντια τοῦ τόπου ὅσο καὶ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους της²⁸. Ὁ Mark Twain ἦταν φιλόαρχαιος. Οἱ ἀνταποκρίσεις του ποὺ δημοσιεύθηκαν στὴν ἐφημερίδα «San Francisco Alta California» ἦταν οἱ πρώτες δημοσιογραφικὲς πληροφορίες γιὰ τὴν ἀρχαιολογία τῆς Μεσογείου ποὺ ἔφθασαν ὡς τὴν «Μακρὰ Δύση» τῶν τολμηρῶν καὶ ριψοκίνδυνων χρυσοθηρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Ὁ Mark Twain ἦταν ἕνας ἀπὸ αὐτούς²⁹.

1. Charles Neider (ed.), *The Autobiography of Mark Twain* (New York 1990) κεφ. 29. Δέκα ἕως δώδεκα ἀπὸ τὶς ἀνταποκρίσεις συμπεριελήφθησαν στὸ βιβλίο τοῦ Mark Twain, *The Innocents Abroad*.

2. Βασιλικὴ Κολοκοτρώνη καὶ Εὐτέρπη Μήτιση, *Στὴ χάρα τοῦ Φεγγαριοῦ, Βρετανίδες περιηγήτριες στὴν Ἑλλάδα (1718-1932)*, Β' ἔκδ. (Ἀθήνα 2007). Thomas Moore, *The Life Letters and Journals of Lord Byron* (London 1901) 100.

3. Ben Willson, *Decency and Disorder, The Age of Cant (1789-1837)* (London 2007).

4. Ἡ χολέρα πρωτοεμφανίσθηκε τὸ 1800 στὶς Ἰνδίες, τὸ 1830 στὴν Εὐρώπη καὶ τὸ 1832 στὴν Ἀμερικὴ. S.C. Gwynne, *Empire of the Summer Moon* (New York 2010) 6. Βλ. καὶ σημ. 2 Thomas Moore, 340.

5. Βλ. σημ. 2 Κολοκοτρώνη καὶ Μήτιση, 83. Καραντίνα κρουαζιερόπλοιου στὸ λιμάνι τῆς Σύρου τὸ 1840 ἢ 1841 διάρκεσε 15 ἡμέρες. Ἡ χολέρα, τὸ καλοκαίρι τοῦ 1866, εἶχε ἐξαπλωθεῖ στὴν Ἰταλία. Μ.Τ., ἔ.ἀ. 157.

6. Αὐτόθι 245.

7. Βλ. σημ. 6, 244-245.

8. Charles Neider, ἔ.ἀ. 352-353.

9. Βλ. σημ. 2 Κολοκοτρώνη καὶ Μήτιση, ἔ.ἀ. 91.

10. Μ.Τwain, ἔ.ἀ. 247. Τὰ ἑλληνικὰ σταφύλια θαυμάστηκαν καὶ ἀπὸ ἄλλους περιηγητὲς: Κολοκοτρώνη καὶ Μήτιση, ἔ.ἀ. 114, 260, 328.

11. Παράλληλα τοῦ Β. Μακροῦ Τείχους ὑπῆρχε δρόμος πρὸς Ἀθήνα μὲ ἐμφανὴ τὰ ἀρχαῖα τεῖχη. Walter Judeich, *Topographie von Athen* (München

1931) 47, εικ. 6, 156, εικ. 13. John Travlos, *Pictorial Dictionary of Ancient Athens* (London 1971) 164, εικ. 213. Κολοκοτρώνη καὶ Μήτιη, ἔ.ά. 76.

12. R.E. Wycherley, *The Stones of Athens* (New Jersey 1978) 198 εικ. 57. Παλαιᾶς φωτογραφίες δείχνουν πὼς μία τέτοια ἐντύπωση θὰ ἦταν δυνατή.

13. Walter Judeich, ἔ.ά. 171, εικ. 14. Κ.Η. Μπίρη, *Αἱ Ἀθήναι ἀπὸ τοῦ 19ου ἕως τὸν 20ον αἰῶνα* (Ἀθήναι) 112, 319.

14. Ἰωάννης Τραυλός, *Ἡ Πολεοδομικὴ Ἐξέλιξις τῶν Ἀθηναίων* (Ἀθήνα 1960) 80. John Travlos, ἔ.ά. 9, εικ. 4.

15. Ἰωάννης Τραυλός, ἔ.ά. 8, εικ. 3. Σὲ φωτογραφία τοῦ ἔτους 1835 ἡ σημερινὴ ὁδὸς Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου ἦταν χαντάκι (ravine) ποῦ διέσχισε ὁ Mark Twain.

16. Βλ. σημ. 15, σ. 205, εικ. 138.

17. Κολοκοτρώνη καὶ Μήτιη, ἔ.ά. 79, 103, 109.

18. M.Twain, ἔ.ά. 248-249.

19. Βλ. σημ. 18.

20. Κολοκοτρώνη καὶ Μήτιη, ἔ.ά. 30, 77, 106, 352.

21. M.Twain, ἔ.ά.

22. Αὐτόθι 250.

23. Αὐτόθι 251.

24. Αὐτόθι.

25. Αὐτόθι 338, 354, 436, 445, 458. Ὁ Lord Byron χαρακτηρίζει τοὺς «συλλέκτες» ἔργων τέχνης ὡς κλέφτες. Thomas Moore, ἔ.ά. 113.

26. M.Twain, ἔ.ά. 322.

27. Henry Miller, *The Rosy Crucifixion*, St. Albans, Herts, 1976, 287.

28. Κολοκοτρώνη καὶ Μήτιη, ἔ.ά. 9.

29. Charles Neider, ἔ.ά. 393-395.

ΧΑΡΑ ΤΖΑΒΕΛΛΑ-EVJEN

Ο ΑΝΤΙΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΣ ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΠΙΤΤΑΚΗΣ

Ἐκ τῶν ὑπηρεσιακῶν βίῳ τοῦ Κυριακοῦ Σ. Πιττάκη (1798-1863), Γενικοῦ Ἐφόρου τῶν Ἀρχαιοτήτων γνωρίζουμε πολλά. Σῶζονται πλῆθος ἀναφορῶν του στοῦ Ἀρχεῖο τῆς Ὑπηρεσίας, τῆς Ἐταιρείας καὶ τῶν ΓΑΚ ὥστε μποροῦμε νὰ ἀνασυστήσουμε πλήρως τὴν ὑπηρεσιακὴ δράση του. Γνωρίζουμε ἀκόμη τίς ιδέες του γιὰ τίς ἀρχαιότητες ἀπὸ τὰ δημοσιεύματα καὶ τὰ ἔγγραφα του. Μᾶς εἶναι ἄγνωστο ὅμως τί φρονοῦσε γιὰ τὰ πολιτικὰ πράγματα τῆς πατρίδας του. Ἐξῆσε στὴν Ἀθήνα συνεχῶς ἀπὸ τὴ γέννησή του ἕως τὸ 1824, χρονιὰ πού πῆγε στὴν Κέρκυρα γιὰ νὰ σπουδάσει στὴν Ἴονιο Ἀκαδημία. Κατὰ τὸ διάστημα τῶν πρώτων 26 χρόνων του ἔκανε τίς ἐγκύκλιες σπουδές, γνώρισε τὸν Γάλλο πρόξενο Φωβέλ πού τὸν μύησε στὴν ἀρχαιολογία¹, ἔλαβε μέρος στὴν Ἐπανάσταση, ἦταν ἀνάμεσα στοὺς πολιορκητὲς τῆς Ἀκρόπολης τὸ 1821-1822 καὶ γνώρισε ἀναπόφευκτα, τὸν Ὀδυσσεῆ Ἀνδροῦτσο καὶ τὸν Γιάννη Γκούρα. Μάλιστα φημολογεῖται ὅτι ὑπῆρξε γραμματικὸς τοῦ Ὀδυσσεῆ². Ἀπὸ ὅλες αὐτὲς τίς ταραγμένες ἡμέρες δὲν σώζει οὔτε ἴχνος στὰ γραπτά του, πλούσια σὲ πληροφορίες γιὰ τίς ἀρχαιότητες.

Κατὰ τὴ διάρκεια τῶν σπουδῶν του στὴν Κέρκυρα γνώρισε τὸν Θεόκλητο Φαρμακίδη, σφοδρότατο ἀντικαποδιστριακό. Στὰ χρόνια 1825-1827 κάνει ἀρκετὰ ταξίδια ἀπὸ τὴν Κέρκυρα στὴν Αἴγινα χωρὶς ὅπως φαίνεται νὰ περνᾷ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ἢ ὅποια ἀπὸ τίς 3 Αὐγούστου 1826 ἦταν στὰ χέρια τοῦ Κιουταχῆ. Τὴν Ἀκρόπολη κατέλαβαν οἱ Τοῦρκοι στὶς 24 Μαΐου 1827. Θὰ ξαναβρεθεῖ στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων στὶς 31 Μαρτίου 1833.

Κατὰ τὰ χρόνια 1827-1833 ὁ Πιττάκης βρισκόταν, συνήθως, στὴν Αἴγινα. Μαρτυρίες ὑπάρχουν ἀρκετές, τουλάχιστον γιὰ τὸ διάστημα 1827-1831, περίοδος πού μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ³.

Ὡς προσωρινὴ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος ἢ Αἴγινα τράβηξε πλῆθος ἀνθρώπων πού ἤθελαν νὰ βροῦν τὴν τύχη τους ἢ

καὶ νὰ σπουδάσουν. Ἐπειδὴ βρισκόταν πολὺ κοντὰ στὴν Ἀθήνα προσεῖλκυσε, ὅπως καὶ ἡ Σαλαμίνα, πολλοὺς Ἀθηναίους. Σιγὰ σιγὰ ὅμως ἡ Αἴγινα μεταβλήθηκε σὲ μεγάλο κέντρο τῆς κατὰ τοῦ Καποδίστρια ἀντιπολίτευσης. Τὸ Κεντρικὸν Σχολεῖον μὲ τοὺς καθηγητὲς καὶ τοὺς μαθητὲς, ἡ παρουσία τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Σχολείου, τοῦ Ὀρφανοτροφείου καὶ τοῦ Μουσείου Ἀνδρέου Μουστοξύδη, στόχου λιβέλλων καὶ κατηγοριῶν ἔτρεφε τὴ συστηματικὴ καὶ ὀργανωμένη δράση τῶν *παροίκων*, ὄλων τῶν μὴ Αἰγινήτων παρεπιδημούντων στὴν Αἴγινα Ἀθηναίων καὶ Ψαριανῶν κυρίως.

Μία ἐπιστολὴ μὲ τόπο ἀποστολῆς «Ἐκ τῶν ἐρειπίων τῶν Ἀθηνῶν, τὴν 6 Αὐγ. 1831» καὶ ἡ ὁποία ὑπογράφεται ἀπὸ κάποιον Γ. Ζ. δημοσιεύθηκε στὸ φύλλο 46 τοῦ Σαββάτου 15 Αὐγούστου 1831 τοῦ *Ἀπόλλωνος*, τῆς ἐφημερίδας ποὺ ἐξέδιδε στὴν Ὑδρα ὁ σφοδρὸς ἀντίπαλος τοῦ Καποδίστρια Ἀναστάσιος Πολυζωίδης. Στὴν ἐπιστολὴ ἐξιστορεῖται ἡ δίωξη ποὺ ἀσκήθηκε ἀπὸ τὸν Διοικητὴ τῆς Αἰγίνης Α. Γιαννίτση ἐναντίον τῶν «παροίκων τῆς Αἰγίνης» ἐπειδὴ δὲν θέλησαν νὰ ὑπογράψουν ἀναφορὰ ὑπὲρ τοῦ Καποδίστρια.

Οἱ πάροικοι ἔπεισαν τὸν Διοικητὴ νὰ συγκαλέσει συνέλευσὴ τους, ἡ ὁποία ἔγινε τὴν Κυριακὴ 2 Αὐγούστου σὲ ἐκκλησία. Ἐκεῖ ὁ Ἐπτανήσιος Πετρουτζῆς «ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν τάξιν ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ἔμελλε βέβαια νὰ κρεμάσῃ ἢ αὐστηρὰ τῆς Ἀγγλίας δικαιοσύνη - - παρουσιάσας εἰς τὴν Συνέλευσιν ἀναφορὰν ἐτοίμην - - ἐρέθισε τόσοσιν τοὺς παρευρεθέντας - - ὥστε ἠναγκάσθη τότε ὁ Κύριος Γεννάδιος νὰ ἐρωτήσῃ - - τρὶς τοὺς παρευρεθέντας· συνηθροίσθημεν ἐδῶ διὰ νὰ σκεφθῶμεν καὶ ὁμιλήσωμεν περὶ πραγμάτων, τὰ ὁποῖα ἀποβλέπουσι τὴν ἡσυχίαν καὶ εὐτυχίαν τῆς πατρίδος;» Ναί: γενικὴ ἀπόκρισις διακοσίων περίπου ἀνθρώπων· καὶ πάλιν ἠρώτησε τρὶς, «ποῖος λοιπὸν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ σκεφθῇ καὶ ὁμιλήσῃ ἐδῶ, ὁ Ἕλλην ἢ ὁ μὴ Ἕλλην; ὁ Ἕλλην, φωνάζαντες ὅλοι».

Ἡ συνέλευση, κατὰ τὸν ἐπιστολογράφο, κατέληξε σὲ ἐπεισόδια καὶ ξυλοδαρμοὺς ἀντικαποδιστριακῶν. Ἡ προσπάθεια τοῦ Διοικητῆ νὰ ἀποσπάσει ὑπογραφὰς τῶν παροίκων ἀπέτυχε «ὥστε μὴ δυνηθέντες οὕτω νὰ ἐπιτύχωσι τοῦ σκοποῦ των [οἱ ἄνθρωποι τοῦ Διοικητῆ] καὶ διὰ νὰ ἀναγκάσωσι τοὺς

παροίκους να υπογράψωσιν, ἤρχισαν να μοιράζωσι διαβατήρια ἔξοστρακισμοῦ εἰς τινες νουνεχεῖς παροίκους, σκύλους αὐτοὺς ὀνομάζοντες ὡς ποτὲ ὠνόμασε ὁ Φίλιππος τοὺς ῥήτορας τῶν Ἀθηναίων. Οἱ δὲ ἔξοστρακισθέντες εἶναι, ὁ κύριος Ἰωάννης Βλάχος⁴, ὁ κ. Κ. Πιττάκης, κ. Σουρμελῆς⁵, κ. Σ. Ὀλύμπος ἰατρός, Δ. Κεμπρέκος, κ. Γκούστης, κ. Ντελλαργύρης, κ. Βαλάνος καὶ ἄλλοι, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα θέλουν γνωστοποιηθῆ ἔφεξις· ἴσως οἱ ἀναγνώσται σου εἶναι περίεργοι να μάθωσι καὶ τί λέγει τὸ διαβατήριο τοῦ ἔξοστρακισμοῦ, καὶ πρὸς εὐχαρίστησίν των γνωστοποιούμεν τοῦτο, τὸ ὁποῖον εἶναι: «Ὁ Σ.Σ. ταραξίας διώκεται ἀπὸ τὴν Αἴγιναν διὰ τὰς Ἀθήνας ἐντὸς δύο ὥρων».

Βρίσκουμε λοιπὸν τὸν Πιττάκη ἐνωμένο καὶ ὀργανωμένο μὲ τοὺς ἀντικαποδιστριακοὺς, πρᾶγμα ποὺ δείχνει τὶς πολιτικές του ἀπόψεις. Καὶ ὅμως ὑπῆρξε ἀπὸ τοὺς πρῶτους ποὺ προσέτρεξε στὸν Καποδίστρια, τοῦ ζήτησε θέση καὶ ὁ Καποδίστρια ἱκανοποίησε τὸ αἴτημά του διορίζοντάς τον γραμματέα δικαστηρίου. Ὅμως ὁ Πιττάκης δὲν ἱκανοποιήθηκε· ἤθελε διορισμὸ Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων στὴν Ἀθήνα. Ἀπὸ μαρτυρία του γνωρίζουμε ὅτι συναντήθηκε μὲ τὸν Καποδίστρια ὁ ὁποῖος τοῦ πρότεινε να κατασκοπεύει τοὺς Ἄγγλους ἐπισκέπτες τῆς Ἀθήνας, κάτι ὄχι πιθανόν⁶. Ἡ διήγησις αὐτὴ τοῦ Πιττάκη, ποὺ διασώζεται ἀπὸ τὸν Λουδοβίκο Ross ἐντάσσεται στὸν κύκλο τῶν μύθων γιὰ τὴν ἀπέχθεια τοῦ Καποδίστρια πρὸς τὶς ἀρχαιότητες, ποὺ χάλκευσαν οἱ σπουδασμένοι στὴ Γερμανία ἀντίπαλοί του.

Ἐναντίον τοῦ Καποδίστρια δὲν μίλησε οὔτε ἔγραψε ὁ Πιττάκης. Ἡ ἀντίθεσή του πρὸς τὸν Κυβερνήτη θὰ ὀφείλεται στὸν μὴ διορισμὸ του στὴν Ἀθήνα. Παρὰ τὸ ὅτι ἦταν ἀντικαποδιστριακός, ἔτσι φαίνεται, δὲν τὸ ἔκανε ἀπὸ πάθος πρὸς τὶς δημοκρατικὰς ἐλευθερίας. Κατὰ τὸν ὑπόλοιπο βίον του ὑπῆρξε τὴν ἀπόλυτη μοναρχία, ὅπως καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ συνταγματικοί, ἀκόμη καὶ ἡ οἰκογένεια τῶν δολοφόνων τοῦ Καποδίστρια, πρῶτοι συνταγματικοί!

Σφοδρὸς ἀντικαποδιστριακὸς ὑπῆρξε καὶ ὁ Ἀθανάσιος Ἰατρίδης, βοηθὸς τοῦ Ἀνδρέα Μουστοξύδη, φίλου καὶ στενοῦ συνεργάτου τοῦ Καποδίστρια. Τὴν ἀντίθεσή του ὁ Ἰατρί-

δης ἐκδήλωσε μετὰ τὸν φόνο τοῦ Κυβερνήτη, καὶ ἔλαβε ὡς ἔπαθλο τὴ θέση τοῦ Μουστοξύδη στὸ Ἐθνικὸ Μουσεῖο τῆς Αἴγινας μετὰ τὴν ἀποχώρησή του, τὸ 1832, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰακώβου Ρίζου Νερουλοῦ, Φαναριώτη, ὑπουργοῦ τοῦ Καποδίστρια, ὑποστηρικτοῦ τοῦ Κυβερνήτη τότε, κατηγοροῦ του κατόπιν. Ἔτσι δικαιώθηκε καὶ ὁ Μέτερνιχ πού, ἀργότερα, γράφοντας στὸν λόρδο τοῦ Beauvale τόνιζε ὅτι «ὁ Καποδίστριας ἦταν ἓνας ιδεολόγος πού προσπάθησε νὰ δημιουργήσει μιὰ Ἑλλάδα μὲ τοὺς Φαναριώτες τοῦ Pera⁷». Ὁ Καποδίστριας στηρίχτηκε καὶ σὲ ἄλλους, οἱ ὅποιοι δὲν ἦσαν ἀρκετοί, γιὰ νὰ ἐξουδετερώσουν τὴ δύναμη τῆς ιδιοτελείας πού ἐμψύχωνε τοὺς ἀντιπάλους του.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

- Ἀπόλλων Ὁ Ἀπόλλων, ἐφημερὶς τῆς Ὑδρας, πολιτικὴ καὶ φιλολογικὴ, φύλλα 1, 11 Μαρτίου 1831-60, 7 Ὀκτωβρίου 1831 [Ἐκδότης ἦταν ὁ Ἀναστάσιος Πολυζωίδης, ὑπουργὸς ἐπὶ μοναρχίας, σφοδρότατος ἀντίπαλος τοῦ Καποδίστρια].
- Αὐταπάτη Β.Χ. Πετράκου, *Ἡ ἑλληνικὴ αὐταπάτη τοῦ Λουδοβίκου Ross* (BAE 262) (Ἀθήναι 2009).
- Πρωτοψάλτης Ἱστορικὰ ἔγγραφα περὶ ἀρχαιοτήτων καὶ λοιπῶν μνημεῖων τῆς ἱστορίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἐπανάστασεως καὶ τοῦ Καποδίστρια, ἐκδιδόμενα ὑπὸ Ε. Γ. Πρωτοψάλτη (BAE 59), (Ἐν Ἀθήναις 1967).

1. *Ανταπάτη* άρ. 4.
2. *Ανταπάτη* σ. 27.
3. 15 Μαρτίου 1827: *Ανταπάτη* άρ. 3· Αύγουστος 1828: Πρωτοψάλτης άρ. 43· 23-24 Δεκεμβρίου 1828: *Ανταπάτη* άρ. 4· 26 Ίανουαρίου 1829: *Ανταπάτη* άρ. 5· 30 Ίανουαρίου 1829: Πρωτοψάλτης άρ. 47· πρώτο δεκαήμερο 1829: Έπιστολή του πρὸς τὸν Edgar Quinet, μέλος τῆς Έxπρέdition Scientifique de Morée· 13 Ἀπριλίου 1829: *Ανταπάτη* άρ. 6· τέλος Μαΐου 1829: διορίζεται γραμματεὺς τοῦ πρωτοκλήτου δικαστηρίου Ἡλιδος· 31 Ίουλίου 1829: παρατείνεται ἀπὸ τῆ θέση τοῦ γραμματέως, *Γενικὴ Έφημερὶς τῆς Έλλάδος* άρ. 61, 11 Σεπτεμβρίου 1829· 22 Ἀπριλίου 1830: δημοσιεύει προκήρυξη στὴ Γενικὴ Έφημερίδα, *Ανταπάτη* άρ. 7.
4. Ἀνδραστικὸς Ἀθηναῖος, βλ. Γεωργίου Ψύλλα, *Ἀπομνημονεύματα τοῦ βίου μου* (Ἀκαδημία Ἀθηνῶν 1974) 201-202.
5. Διονύσιος Σουρμελῆς, συγγραφεὺς τῆς *Ίστορίας τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας Ἀγῶνα*. Πρώτη ἔκδοση Αἴγινα 1834, δεύτερη Ἀθῆνα 1853.
6. *Ανταπάτη* σ. 38-39.
7. Γρηγορίου Δαφνῆ, *Ίωάννης Α. Καποδίστριας, ἡ γένεση τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους* (Ίκαρος 1975) 594.

ΠΡΑΚΤΙΚΟ ΤΗΣ Α΄ ΤΑΚΤΙΚΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗΣ ΤΗΣ 29 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2012

Στην Αθήνα σήμερα, Κυριακή 29 Απριλίου 2012, ώρα 10 έγινε στη μικρή αίθουσα του μεγάρου της έν Αθήνας Αρχαιολογικής Έταιρείας, Πανεπιστημίου 22, ή πρώτη Τακτική Γενική Συνέλευση των εταίρων, από τους οποίους παραβρέθηκαν οι έξης:

1. Έπαμεινώνδας Σπηλιωτόπουλος, 2. Βασίλειος Πετράκος, 3. Στέλλα Λάββα, 4. Ντόρα Βασιλικού, 5. Λευτέρης Πλάτων, 6. Ίορδάνης Δημακόπουλος, 7. Άγγελος Ζαρκάδας, 8. Ίωάννης Παπαποστόλου, 9. Έβη Τουλούπα, 10. Έληάνα Ραυτοπούλου, 11. Μέλω Πωλογιώργη, 12. Έλευθερία Κονδυλάκη, 13. Άθηνά Ίακωβίδου, 14. Σπύρος Ίακωβίδης, 15. Διονύσιος Μινώτος, 16. Άλέξανδρος Καμπίτογλου, 17. Μιχάλης Τιβέριος, 18. Χρύσανθος Χρήστου, 19. Ίωάννα Γιανναροπούλου, 20. Μαρία Γκιώνη, 21. Νικόλαος Πιέρρος, 22. Εύγενία Βικέλα, Άγγελική Άνδρειωμένου, 24. Ίωάννα Δρακωτού, 25. Πηνελόπη Άγαλλοπούλου, 26. Μαρία Παντελίδου-Γκόφα, 27. Παναγιώτης Τσελίκας, 28. Μαρία Μπρούσκαρη, 29. Έρση Μπρούσκαρη, 30. Φώτης Κατζούρος, 31. Μαρίνα Λυκιαρδοπούλου, 32. Ήως Τσοούρη, 33. Ροδονίκη Έτζέογλου, 34. Ντόρα Κόνσολα, 35. Αικατερίνη Δημακοπούλου, 36. Έλένη Παπανικολάου, 37. Άνδρέας Βλαχόπουλος, 38. Βασίλειος Σγούτας, 39. Χαράλαμπος Κριτζάς, 40. Άλέξανδρος Σαμαράς, 41. Εύάγγελος Βιβλιόδετης, 42. Έλένη Κουνουπώτου Μανωλέσσου, 43. Μαρία Μικεδάκη, 44. Άννα Παπαμιχαήλ, 45. Ίφιγένεια Δεκουλάκου, 46. Γεώργιος Γαβαλάς, 47. Γεώργιος Χριστοδούλου, 48. Ήλέκτρα Άνδρεάδη, 49. Άννα Μπενάκη Ψαρούδα, 50. Κωνσταντίνα Καζά, 51. Βάσα Κοντορίνη, 52. Στέφανος Ήμελλος, 53. Παναγιώτα Σωτηρακοπούλου, 54. Πέτρος Καλλιγιάς, 55. Έλένη Χλέπα, 56. Άλίκη Μουστάκα, 57. Δημητρία Μαλαμίδου, 58. Στυλιανός Κατάκης, 59. Γεωργία Καραμήτρου, 60. Δημήτριος Κουτρούμπας, 61. Ήλίας Οικονόμου, 62. Ίωάννης Μαζαράκης Αινιάν, 63. Άλέξης Φυλακτόπουλος, 64. Δωροθέα Χριστοπούλου, 65. Νίκος Φιντικάκης, 66. Παναγιώτης Βαλαβάνης, 67. Γιούλη Ζουμπούλη, 68. Μαρία Μαρθάρη, 69. Ντίνα Δελμούζου, 70. Αικατερίνη Άλεξοπούλου, 71. Ξένη Άραπογιάννη,

72. Παναγιώτης Κοντός, 73. Βασίλειος Άραβαντινός, 74. Margherita Bonanno Άραβαντινοῦ, 75. Φανή Μαλλούχου Tufano, 76. Άννα Μιχαηλίδου, 77. Κωνσταντίνος Τσάκος, 78. Αικατερίνη Ρωμοπούλου, 79. Στυλιανός Μουζάκης, 80. Άγγελικὴ Λεμπέση, 81. Φωτεινὴ Ζαφειροπούλου, 82. Θεοδώρα Καράγιωργα, 83. Κωνσταντίνος Κριμπᾶς.

Πρῶτος ἔλαβε τὸν λόγο ὁ Πρόεδρος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου κ. Ἐπαμεινώνδας Σπηλιωτόπουλος, ὁ ὁποῖος προσφώνησε τοὺς ἐταίρους καί, σύμφωνα μὲ τὸν Ὁργανισμό, πρότεινε τὴν ἐκλογὴ τῶν μελῶν τοῦ Προεδρείου τῆς Συνέλευσης μὲ φανερὴ ψηφοφορία. Ἐκλέχθησαν ὁμόφωνα μὲ ἀνάταση τῆς χειρός:

Πρόεδρος ὁ κ. Μιχάλης Τιβέριος, Ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Λευτέρης Πλάτων, Α΄ Γραμματεὺς ἡ κυρία Εὐγενία Βικέλα καὶ Β΄ Γραμματεὺς ὁ κ. Ἄγγελος Ζαρκάδας.

Οἱ ἐκλεγέντες κατέλαβαν τὶς θέσεις τους καὶ ὁ Πρόεδρος εὐχαρίστησε τοὺς ἐταίρους γιὰ τὴν τιμητικὴ ἐκλογὴ καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωση τῆς ἡμερήσιας διατάξης κήρυξε τὴν ἔναρξη τῆς μυστικῆς ψηφοφορίας γιὰ τὴν ἐκλογὴ τῶν πέντε μελῶν τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπείας γιὰ τὸ 2012. Ὡς ψηφολέκτες ὀρίστηκαν μὲ φανερὴ ψηφοφορία οἱ Εὐάγγελος Βιβλιοδέτης καὶ Γεώργιος Γαβαλᾶς. Ὁ Πρόεδρος παρεκάλεσε τὴν Πρῶτη Γραμματέα νὰ διαβάσει τὰ ὀνόματα τῶν παρισταμένων ἐταίρων κατὰ σειρὰ προσελεύσεως, οἱ ὁποῖοι στὴ συνέχεια ψήφισαν κατὰ σειρὰν. Μετὰ τὸ τέλος τῆς ψηφοφορίας ὁ Πρόεδρος κάλεσε τοὺς ψηφολέκτες νὰ παραλάβουν τὴν κάληπ καὶ νὰ ἀπουρηθοῦν γιὰ τὴν καταμέτρηση τῶν ψήφων.

Στὴ συνέχεια, ὁ Πρόεδρος τῆς Συνέλευσης ζήτησε ἀπὸ τὸν Γενικὸ Γραμματέα τοῦ Συμβουλίου νὰ διαβάσει τὴν ἔκθεση τῶν πεπραγμένων τοῦ Συμβουλίου γιὰ τὸ 2011. Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς εἶπε τὰ ἑξῆς:

«Τὸ νὰ εἰπῶ ὅτι τὸ 2011 ὑπῆρξε χειρότερο ἀπὸ τὸ 2010 ἀποτελεῖ βέβαια κοινοτοπία ἀλλὰ ἔτσι σᾶς δίνω ἕναν γενικὸ χαρακτηρισμὸ γιὰ τὴν πορεία τῶν πραγμάτων τῆς Ἐταιρείας. Ὅχι ὅτι κινδυνεύει ἄμεσα ἀλλὰ καὶ τοῦτο μπορεῖ νὰ συμβεῖ ἂν οἱ Κυβερνήσεις συνεχίσουν νὰ ἐπιβαρύνουν ἰδρύματα ὅπως ἡ Ἐταιρεία μὲ ἐξωφρενικοὺς φόρους ποὺ δὲν ἀρμόζουν οὔτε σὲ

κερδοσκοπικές εταιρείες. Προκαταρκτικῶς μνημονεύω ὅτι κατὰ τὸ 2011 ἡ Ἐταιρεία κατέβαλε στὸ Δημόσιο νέους φόρους ὕψους 150.495,00 εὐρώ.

Φυσικὰ δὲν εἴμεθα οἱ μόνοι ἀλλὰ ὅπωςδήποτε περίμενε κανεὶς ἀπὸ τὸ Κράτος κάποια λεπτότητα, πρῶτα-πρῶτα τὴν ὀφειλόμενη εὐγνωμοσύνη γιὰ ὅ,τι ἔχει προσφέρει ἡ Ἐταιρεία στὴν Ἑλλάδα καὶ δεύτερον περισσότερη εὐφυΐα. Χωρὶς τὰ ἰδρύματα, ὅπως τὸ δικό μας, ποῦ θὰ βρισκόταν ἄραγε ἡ ἑλληνικὴ ἀνθρωπιστικὴ ἐπιστήμη;

Κατὰ τὸ 2011 ἀπέθαναν ἀπὸ τοὺς ἐταίρους μας ὁ καθηγητὴς τῆς παλαιοχριστιανικῆς καὶ βυζαντινῆς ἀρχαιολογίας στὴ Θεσσαλονικὴ Γεώργιος Γούναρης (1942-25 Μαΐου 2011), ἡ δικηγόρος Διδῶ Κώνστα (1941-29 Αὐγούστου 2011), ὁ τέως σύμβουλος τῆς Ἐταιρείας, ἐπίτιμος Ἀντεισαγγελεὺς τοῦ Ἀρείου Πάγου Σπύρος Κανίνιας (1922-3 Σεπτεμβρίου 2011), πολύτιμος συνεργάτης ἐπὶ 16 χρόνια, ὁ ἐπίτιμος Ἀντιπρόεδρος τοῦ Συμβουλίου Jean Leclant, διαπρεπὴς αἰγυπτολόγος, ὁ ἐπίτιμος σύμβουλος Antonino di Vita (1925-22 Ὀκτωβρίου 2011), πρῶην Διευθυντὴς τῆς Ἰταλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς καὶ ὁ Νικόλαος Γιαλούρης (1916-24 Νοεμβρίου 2011), πρῶην Γενικὸς Ἐπιθεωρητὴς Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἀναστηλώσεως.

Ἀνασκαφὲς καὶ ἔρευνες διεξήγαγε ἡ Ἐταιρεία κατὰ τὸ 2011 ἀρκετὲς γιὰ τὶς ὁποῖες θὰ ἀκούσετε περισσότερα κατὰ τὴ σημερινὴ ἔκθεση τοῦ Ἔργου. Συνεχίστηκαν λοιπὸν οἱ ἀρχαιολογικὲς ἐργασίες στὸν Ραμνούντα ἀπὸ τὸν κ. David Blackmann, στὸ Τσέπι Μαραθῶνος ἀπὸ τὴν καθηγήτρια κυρία Μαρία Παντελίδου Γκόφα, στὴ Σκάλα Ὠρωποῦ ἀπὸ τὸν καθηγητὴ κ. Ἀλέξανδρο Μαζαράκη Αἰνιάνα, στὴ Σικυώνα ἀπὸ τὸν κ. Erik Østby, στὶς Μυκῆνες ἀπὸ τὸν Ἀκαδημαϊκὸ κ. Σπύρο Ἰακωβίδη, στὴ Μεσσηνίη ἀπὸ τὸν καθηγητὴ κ. Πέτρο Θέμελη, στὴν ἀρχαία Θουρία στὴ Μεσσηνία ἀπὸ τὴν Διευθύντρια τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Μεσσηνίας κυρία Ξένη Ἀραπογιάννη, στὴν Ἴκλαινα Μεσσηνίας ἀπὸ τὸν καθηγητὴ κ. Μιχάλη Κοσμόπουλο, στὸν Ἅγιο Βασίλειο Λακωνίας ἀπὸ τὴν Διευθύντρια τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Λακωνίας κυρία Ἀδαμαντία Βασιλογάμβρου, στὸ Ντικιλὶ Τὰς

ἀπὸ τὴν πρῶν Ἐφορο Ἀρχαιοτήτων κυρία Χάιδω Κουκούλη Χρυσανθάκη καὶ τὸν καθηγητὴ κ. Pascal Darque, στὸ Καστρί Σύρου ἀπὸ τὴν Διευθύντρια τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Κυκλάδων κυρία Μαρίζα Μαρθάρη, στὸν Στρόφιλα Ἄνδρου ἀπὸ τὴν ἀρχαιολόγο κυρία Χριστίνα Τελεβάντου, στὸ Ἀκρωτήρι Θήρας ἀπὸ τὸν καθηγητὴ κ. Χρῆστο Ντούμα, στὸ Βαθὺ Ἀστυπάλαιας ἀπὸ τὸν καθηγητὴ κ. Ἄνδρέα Βλαχόπουλο, στὴν Ζώμινθο Κρήτης ἀπὸ τὴν ἐπίτιμο Ἐφορο τῶν Ἀρχαιοτήτων κυρία Ἐφη Σαπουνᾶ Σακελλαράκη καὶ στὴ Ζάκρο Κρήτης ἀπὸ τὸν καθηγητὴ κ. Λευτέρη Πλάτωνα.

Τὰ δημοσιεύματα τῆς Ἐταιρείας ἦσαν ἀρκετὰ καὶ ἰδιαίτερης σημασίας. Πρῶτο μνημονεύω τὸν 150ὸ τόμο τῆς *Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος* τοῦ ὁποίου ἡ ἔκδοσις ἀποτελεῖ ἀπόδειξις τῆς ζωτικότητος τῆς Ἐταιρείας καὶ τῆς ἐπιστημοσύνης τῶν Ἑλλήνων ἀρχαιολόγων.

Ἐκδόθησαν ἀκόμη τρία τεύχη τοῦ *Μέντορος* ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἕνα ἀποτελεῖ τὸν κατάλογο τῆς Ἐκθεσῆς γιὰ τὴν ὁποία θὰ γίνει λόγος σὲ λίγο.

Ἀπὸ τῆς αὐτοτελεῖς ἐκδόσεις μνημονεύω πρῶτη τὸ βιβλίον τοῦ Γιάννη Σακελλαράκη καὶ τῶν συνεργατῶν του «*Κύθηρα. Τὸ μινωικὸ ἱερὸ κορυφῆς σὺν ἁγίῳ Γεώργιῳ στὸ Βουνό*». Εἶναι ὁ πρῶτος τόμος καὶ ἐτοιμάζονται καὶ ἄλλοι.

Ἐκπλήρωσις ἐπιστημονικοῦ καθήκοντος ἦταν ἡ ἔκδοσις σὲ δύο τόμους τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐπιφυλλίδων τῆς Σέμνης Καρούζου μὲ τίτλο «*Ἀρχαιολογικὰ Θέματα*», ἔργο ποῦ πρέπει νὰ συντροφεύει κάθε ἕναν ποῦ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὸν ἀρχαῖο ἑλληνικὸ κόσμον.

«*Τὸ χρονικὸ τῆς ἀνασκαφῆς τῶν Μυκηνῶν. 1870-1878*» ἐπιγράφεται τὸ νέο βιβλίον τῆς Συμβούλου κυρίας Ντόρας Βασιλικοῦ. Στις σελίδες του ἐξιστοροῦνται οἱ ἐνέργειες τοῦ Ἑρρίκου Schliemann γιὰ νὰ ἐπιτύχει τὴ διεξαγωγὴ τῆς ἀνασκαφῆς τῶν Μυκηνῶν, σκιαγραφεῖται ὁ ἀρχαιολογικὸς κύκλος τῶν Ἀθηνῶν τῶν χρόνων ἐκείνων καί, κυρίως, ἀποκαθίσταται μὲ βάσιν ἄγνωστα στοιχεῖα τῶν ἀρχείων ἢ μορφῆ τοῦ Ἐφόρου τῆς Ἐταιρείας Παναγιώτη Σταματάκη καὶ ἐξαίρεται ἡ συμβολὴ του στὴν ἐπιστημονικὴ ἐξασφάλισις τῆς ἀνασκαφῆς τῶν Μυκηνῶν τοῦ 1876. Μὲ τὸ βιβλίον τῆς κυρίας Βασιλικοῦ δια-

λύεται πλέον ή έως τώρα μονόπλευρη εικόνα που είχε δημιουργήσει ο Schliemann για την άνασκαφή εκείνη των Μυκηνών.

Η «Σχολή Διδασκαλίας της Ιστορίας της Τέχνης» λειτούργησε για είκοστή δεύτερη χρονιά από τη διεύθυνση της Συμβούλου κυρίας Ντόρας Βασιλικού. Τα 17 δίωρα μαθήματα της περιόδου είχαν τον γενικό τίτλο «Πελοπόννησος Ι. Τα μεγάλα κέντρα από την προϊστορική στην ιστορική εποχή» και έγιναν από Έλληνες και ξένους διακεκριμένους αρχαιολόγους. Με πολλή ευχαρίστηση μνημονεύω ότι οι φιλόμαθοι και οι αρχαιολόγοι τα τιμούν με την άθροια προσέλευσή τους ή όποια όφειλεται στην εξαιρετική οργάνωση του προγράμματος των μαθημάτων και το ύψηλο έπιστημονικό επίπεδο των όμιλητών.

Ο νέος ήλεκτρονικός κατάλογος της Βιβλιοθήκης ολοκληρώθηκε χάρη στη δωρεά της Έθνικης Τραπεζής, όπως γνωρίζετε. Η βιβλιοθήκη επεκτάθηκε στον τρίτο όροφο, όπου τοποθετήθηκαν τα βιβλία που άφορούν τη Βυζαντινή και τη νεώτερη ελληνική ιστορία. Κατά τον έλεγχο των βιβλίων που έγινε, πολλά άποσύρθηκαν διότι δεν άφορούν την ελληνική αρχαιολογία. Σημαντικός άριθμός θεολογικών βιβλίων δωρήθηκε στη βιβλιοθήκη της Ίερās Συνόδου της Έκκλησίας της Ελλάδος και μεγάλος άριθμός βιβλίων γραμμένων σε βαλκανικές γλώσσες δόθηκαν στο Τμήμα Βαλκανικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής του Άριστοτελείου Πανεπιστημίου στη Θεσσαλονίκη. Άκόμη πολλά βιβλία γραμμένα σε σκανδιναυϊκές γλώσσες δόθηκαν στην Nordic Library την όποία έχουν συστήσει στην Άθήνα οι Άρχαιολογικές Σχολές της Δανίας, Νορβηγίας, Σουηδίας και Φινλανδίας.

Τέλος, κατά το 2011 δωρήθηκαν βιβλία από αυτά που άποσύρονται, στη Βιβλιοθήκη της κοινότητας Γλυκὸ Ποταμιάς, στη Θεσπρωτία. Όλα όσα προσφέραμε είναι σημαντικά αλλά δεν άνηκαν στην Έλληνική και Ρωμαϊκή αρχαιολογία ή Ιστορία και δεν είχε γίνει χρήση τους ποτέ.

Και ή ετήσια βιβλιαγορά μας και εκείνες που γίνονταν κάθε Τετάρτη, τις ήμέρες των μαθημάτων, είχαν έπιτυχία από κάθε άποψη και ευχαριστίες άπευθύνονται σε όσους προσφέρουν βιβλία, αρχαιολόγους και φίλους της Έταιρείας.

Τὸ Ἀρχεῖο τῆς Ἑταιρείας ἐπεκτάθηκε καὶ συνέχισε νὰ ὀργανώνεται ἀπὸ τὴν ὑπεύθυνη κυρία Ἰωάννα Νίνου. Ὅπως γνωρίζετε ἀποτελεῖ ἓνα πολὺ σημαντικό τμήμα τοῦ ἔργου μας τὸ ὁποῖο πλουτίζεται συνεχῶς μὲ προσφορὰς ὅπως ἡ τελευταία ποὺ ἔγινε ἀπὸ τὴν κυρία Ναννὼ Μαρινάτου, ἀρχαιολογικῶν ἐγγράφων τοῦ πατέρα τῆς ἀειμνήστου Σπυρίδωνος Μαρινάτου.

Μεγάλῃ ἐπιτυχίᾳ εἶχε ἡ ἔκθεση ποὺ λειτουργεῖ ἀκόμη, μὲ τίτλο «Οἱ ἀρχαιολόγοι καὶ οἱ ἀνασκαφῆς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1837-2011» τῆς ὁποίας τὰ ἐγκαίνια στὶς 31 Ὀκτωβρίου 2011 ἐτίμησαν ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας κ. Κάρλος Παπούλιας καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ Πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμος. Τῇ δαπάνῃ ποὺ ἔγινε ἐκάλυψαν τὸ Ἴδρυμα Πέτρου Χάρη καὶ ὁ ὄμιλος Eurobank. Εὐχαριστοῦμε τὸν ἀκαδημαϊκὸ κ. Θανάση Βαλτινὸ καὶ τὸν κ. Τίμο Χριστοδούλου γιὰ τὴ συμβολή τους. Ἀξίζει νὰ τὴν ἐπισκεφθεῖτε ὅσοι δὲν τὸ ἔχετε κάνει ἤδη. Γιὰ τὴ σχεδίαση καὶ τὴν πραγματοποίηση τῆς ἔκθεσης τὸ Συμβούλιο εὐχαριστεῖ τὴν κυρία Ἐφη Ἀνδρεάδη ὅπως καὶ τὴν ὑπεύθυνη τοῦ Ἀρχείου κυρία Ἰωάννα Νίνου ποὺ μὲ τὶς γνώσεις τῆς καὶ τοὺς κόπους τῆς συνέβαλε ἀποφασιστικὰ στὴν ἐπιτυχία τῆς Ἐκθεσης.

Ὅρισμένους τομεῖς τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἔργου τῆς Ἑταιρείας ἔχει ἀναλάβει ἡ Σύμβουλος κυρία Ντόρα Βασιλικοῦ, ὅπως τὴν ὀργάνωση καὶ τὴν ἐποπτεία τῆς Βιβλιοθήκης, τὰ μαθήματα τῆς Ἱστορίας τῆς Τέχνης, τὴ βιβλιαγορά, τὴν Ἐκθεση τῶν ἀρχαιολόγων. Ὅλα αὐτὰ ἀπαιτοῦν καθημερινὴ μέριμνα καὶ ἀπὸ τὴν ὁμολογούμενη ἀρτιότητα καὶ ἐπιτυχία τους φαίνεται καθαρὰ ἡ συμβολή τῆς ἡ ὁποία ἀπαλλάσσει τὴ Διοίκηση τῆς Ἑταιρείας ἀπὸ πολλοὺς κόπους ἀλλὰ κυρίως προωθεῖ μὲ ἐπιστημονικὸ τρόπο τὸ ἔργο μας ποὺ ἀποτελεῖ τὴ μόνιμη ἐπιδίωξη τῶν ἐταίρων καὶ τοῦ Συμβουλίου.

Ὅλα ὅσα ἀκούσατε γίνονται κατὰ τὴν παλαιὰ ἔκφραση «προίκα καὶ ἀμισθί», πρῶτα πρῶτα ἀπὸ τὸν Πρόεδρο κ. Ἐπαμεινώνδα Σηπλιωτόπουλο ὁ ὁποῖος προσφέρει τὶς γνώσεις του καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ του δεινότητα γιὰ τὴν πρόοδο καὶ τὴν προστασία τῆς Ἑταιρείας καὶ τοῦ συμφέροντος τοῦ τόπου. Μνημονεύω ἓνα τελευταῖο σημαντικό γεγονός. Στὶς 8 τοῦ

μηνός τούτου, πρὶν ἀπὸ 21 ἡμέρες, ὁ Πρόεδρος τῆς Ἐταιρείας κ. Σηλιωτόπουλος παρέδωσε «πρὸς χρῆσιν» στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία τὸ περιλάλητο στέγαστρο τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ Ἀκρωτηρίου στὴ Σαντορίνη. Ὑποθέτω ὅτι ἀρκετοὶ ἐδῶ μέσα θὰ διάβασαν στὶς ἐφημερίδες ὅτι ἀμέσως τελέστηκαν ἐκεῖ διπλὰ ἐγκαίνια τῆς λειτουργίας τοῦ στεγάστρου: τὴ Μεγάλῃ Τετάρτῃ τὸ ἐγκαινίασε ὁ ὑφυπουργὸς Πέτρος Ἀλεβιζᾶτος καὶ τὴ Μεγάλῃ Πέμπτῃ ὁ ὑπουργὸς Παῦλος Γερούλανος. Ἡ σύμπτωση τῶν ὀνομάτων Πέτρος καὶ Παῦλος ἔχει ὅπως γνωρίζετε κάποια σημασία ἀπὸ θρησκευτικὴ ἄποψη. Γιὰ τὴν Ἐταιρεία ἔχει σημασία ὅτι κατὰ τὰ Πετροπαβλόφσκ αὐτὰ ἐγκαίνια καὶ κατὰ τὰ δελτία Τύπου ποῦ ἐξέδωσε τὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ, τὸ ἔργο ἔγινε ἀπὸ τὶς Ὑπηρεσίες του ποῦ κατὰ τὴν ὑπουργικὴ φράση «ξεπέρασε τὸν ἑαυτό του». Καὶ ὅλοι γνωρίζουμε ὅτι τὸ Ὑπουργεῖο δὲν εἶχε καμία ἀνάμειξη ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἕως τὴ στιγμή ποῦ ὁ Πρόεδρος τῆς Ἐταιρείας κ. Σηλιωτόπουλος τὸ παρέδωσε. Καὶ προσθέτω: χωρὶς τὸν Πρόεδρο καὶ τοὺς συνεχεῖς κόπους του καὶ τὴ νομικὴ του δεινότητα οὔτε τὸ ἔργο θὰ τελείωνε καὶ τὸ Κράτος θὰ ζημιωνόταν. Θὰ περίμενε λοιπὸν κανεὶς ἀφ' ἑνὸς νὰ προσκληθεῖ ἡ Ἐταιρεία ὡς συντελεστὴς τοῦ Ἔργου στὰ ἐγκαίνια ἢ τουλάχιστον νὰ μνημονευθεῖ ἢ δωρεὰν ὑπηρεσία ποῦ ἐπὶ δεκαετία καὶ πλέον προσέφερε ἡ Ἐταιρεία καὶ ὁ κ. Σηλιωτόπουλος.

Στὸ σημερινὸ Συμβούλιο δὲν μετέχει ἡ παλαιὰ συνάδελφος καὶ φίλη Μάντω Οἰκονομίδου. Τὸ Συμβούλιο τὴν ἀνακήρυξε ἐπίτιμη Ἀντιπρόεδρό του καὶ τῆς ἀπευθύνει τὶς θερμὲς του εὐχαριστίες γιὰ ὅσα ἐπὶ 23 χρόνια πρόσφερε γιὰ τὴν προκοπὴ τῆς Ἐταιρείας. Πιστεύω ὅτι ἐκφράζω καὶ τὴ δική σας ἐπιθυμία ἂν τῆς ἀπευθύνουμε τὶς εὐχαριστίες καὶ τὶς εὐχὲς τῆς σημερινῆς μας συνέλευσης.

Ὅσα ἀφοροῦν τὴν οἰκονομικὴ διαχείριση τοῦ Συμβουλίου καὶ τὴν οἰκονομικὴ κατάσταση τῆς Ἐταιρείας θὰ τὰ πληροφορηθεῖτε εὐθὺς ἀμέσως. Ἐὰν ὑπάρξουν ἀπορίες τὸ Συμβούλιο εἶναι στὴ διάθεσή σας γιὰ ἐξηγήσεις καὶ διευκρινήσεις».

Μετὰ τὴν ἀνάγνωση τῆς ἐκθέσεως τοῦ Συμβουλίου ἀπὸ τὸν

Γενικό Γραμματέα, ο Πρόεδρος ἔδωσε τὸν λόγο στοὺς ἐταίρους γιὰ ἐρωτήσεις καὶ σχόλια. Οὐδεὶς ἐρώτησε τι καὶ ὁ Πρόεδρος παρεκάλεσε τὸν Ἀντιπρόεδρο τῆς Συνελεύσεως νὰ διαβάσει τὴν ἔκθεση τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπείας γιὰ τὸ οἰκονομικὸ ἔτος 2010. Ἡ Ἐκθεση ἔχει ὡς ἐξῆς:

ΕΚΘΕΣΗ
ΤΗΣ ΕΞΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙ
ΤΟΥ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑΣ
ΓΙΑ ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΕΤΟΣ 2011

Σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 31 και 32 του Οργανισμού της Αρχαιολογικής Εταιρείας, η Εξελεγκτική Επιτροπεία συντάσσει έκθεση περί της οικονομικής διαχείρισης του λήξαντος έτους, την οποία και υποβάλλει προς τη Γενική Συνέλευση των Εταίρων.

Κατά το άρθρο 17 του *Οργανισμού* της Αρχαιολογικής Εταιρείας, η τήρηση των λογιστικών βιβλίων γίνεται κατά το διπλογραφικό σύστημα με μηχανογραφικό τρόπο. Τα λογιστικά βιβλία που τηρήθηκαν με το σύστημα αυτό είναι τα εξής: 1. Αναλυτικό Ημερολόγιο Ταμείου, 2. Αναλυτικό Ημερολόγιο Διαφόρων Πράξεων, 3. Αναλυτικό Ημερολόγιο Πωλήσεων, 4. Αναλυτικό Ημερολόγιο Εγγραφών Ισολογισμού, 5. Συγκεντρωτικό Ημερολόγιο, 6. Γενικό Καθολικό, 7. Αναλυτικό Καθολικό.

Κατά το έτος 2011 εκδόθηκαν τα εξής παραστατικά:

1. Γραμμάτια είσπραξης αρ. 1-367.
2. Χρηματικά εντάλματα αρ. 1-595.
3. Δελτία συμψηφιστικών πράξεων αρ. 1-668
4. Τιμολόγια-Δελτία Αποστολής (μηχανογραφημένα) αρ. 1703-1878.
5. Τιμολόγια (μηχανογραφημένα) αρ. 132-141.
6. Ειδικά στοιχεία Αυτοπαράδοσης αρ. 01-163
7. Πιστωτικά τιμολόγια (μηχανογραφημένα) αρ.43-54
8. Δελτία αποστολής (μηχανογραφημένα) αρ. 1019-1193.

9. Ακυρωτικά σημειώματα μηχανογραφημένα αρ. 126-130.
10. Δελτία Ζ1 από την Ταμειακή Αρ. Δελτ. Αναφορ. 856-975.
11. Αποδείξεις λιανικής πώλησεως (χειρόγραφες) αρ.120-165
12. Δελτίο επιστροφής λιανικής πώλησεως (χειρόγραφο), αρ. 33.
13. Τιμολόγια Δελτία Αποστολής (χειρόγραφα) αρ. 101-122.
14. Πιστωτικά τιμολόγια (χειρόγραφα) αρ.01- 02
15. Δελτία αποστολής (χειρόγραφα) αρ. 1568-1578.
16. Δελτία Ποσοτικής Παραλαβής αρ. 01-15.

Βάσει των καταχωρήσεων που έγιναν στα ανωτέρω λογιστικά βιβλία συντάχθηκε την 31/12/2011 ο Ισολογισμός Περιουσιακής Κατάστασης και η Κατάσταση Λογαριασμού Αποτελεσμάτων Χρήσεως 2011. Οι αντίστοιχοι πίνακες επισυνάπτονται στο τέλος της έκθεσης. Παρατίθενται στη συνέχεια ορισμένα σχόλια και παρατηρήσεις ως προς τους λογαριασμούς:

ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟ

Έξοδα Εγκαταστάσεως

Προγράμματα Ηλεκτρονικών Υπολογιστών: Εμφανίζεται η αναπόσβεστη αξία € 7.702,99 την 31/12/2011 των προγραμμάτων Η/Υ λειτουργίας του Λογιστηρίου και της Βιβλιοθήκης.

Πάγιο Ενεργητικό

Ενσώματες Ακίνητοποιήσεις

ΑΚΑΛΥΠΤΑ ΓΗΠΕΔΑ - ΟΙΚΟΠΕΔΑ: Εμφανίζεται η αξία των οικοπέδων κυριότητας της Αρχαιολογικής Εταιρείας σύμφωνα με τις αντικειμενικές αξίες της 31/12/2011, η οποία ανέρχεται σε € 3.615.700,69. Ο υπολογισμός των αντικειμενικών αξιών

έγινε από την συμβολαιογράφο Αθηνών κυρία Τριανταφύλλη Μπολιώτη Καπερώνη και δεν παρουσιάζει διαφοροποίηση σε σχέση με το προηγούμενο έτος 2010.

ΟΙΚΟΠΕΔΑ ΚΑΙ ΚΤΙΡΙΑ ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑΤΟΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΜΠΑΡΛΑ: Εμφανίζεται η αξία την 31/12/2011 των οικοπέδων του Κληροδοτήματος Γεωργίας Μπάρλα € 2.141.703,72, τα οποία περιήλθαν στην κυριότητα της Αρχαιολογικής Εταιρείας κατά τη χρήση 2008. Ο υπολογισμός των αντικειμενικών αξιών έγινε από την συμβολαιογράφο Αθηνών κυρία Κωνσταντίνα Παπακωστοπούλου και δεν παρουσιάζει διαφοροποίηση σε σχέση με το προηγούμενο έτος 2010.

ΚΤΙΡΙΑ - ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΚΤΙΡΙΩΝ: Στον λογαριασμό αυτό εμφανίζεται το αναπόσβεστο μέρος των κτιρίων της Εταιρείας το οποίο ανέρχεται σε € 23.420.094,13 σύμφωνα με τις αντικειμενικές αξίες της 31/12/2011.

ΚΤΙΡΙΑ - ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΚΤΙΡΙΩΝ (ΑΞΙΑ ΒΕΛΤΙΩΣΕΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΘΗΚΩΝ): Στον λογαριασμό αυτό εμφανίζεται η αναπόσβεστη αξία των προσθηκών και βελτιώσεων των κτιρίων ιδιοκτησίας της Αρχαιολογικής Εταιρείας συνολικού ποσού € 1.687.974,96. Το ποσόν αφορά προσθήκες και βελτιώσεις του μεγάρου της Αρχαιολογικής Εταιρείας ποσού € 494.200,36, του κτιρίου της Λεωφόρου Αλεξάνδρας ποσού € 441.409,08, του διαμερίσματος της οδού Αλκμάνος 16 ποσού € 11.540,49, της αίθουσας εκθέσεων του μεγάρου της Αρχαιολογικής Εταιρείας ποσού € 92.728,15, της οικίας της οδού Καλύμνου 10 στο Μοσχάτο ποσού € 28.530,58, του κτιρίου της Λεωφόρου Συγγρού 162-166 ποσού € 483.881,80, καθώς και τις δαπάνες τακτοποίησης των ημιυπαίθριων χώρων του κτιρίου της Λεωφόρου Συγγρού 162-166 ποσού € 135.684,49.

Στον ίδιο αυτό λογαριασμό απεικονίζεται με αξία μνείας ενός λεπτού η νεοκλασική δώροφη οικία επί της οδού Ακταίου 37-39 στο Θησείο κληροδοτήματος Γεωργίας Μπάρλα.

ΑΚΙΝΗΤΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΥΠΟ ΕΚΤΕΛΕΣΗ: Στον λογαριασμό αυτό απεικονίζονται δαπάνες που αφορούν το κληροδοτήμα Γεωργίας Μπάρλα ποσού € 48.736,78.

ΜΗΧΑΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ: Εμφανίζει την αναπόσβεστη

αξία του μηχανολογικού εξοπλισμού την 31/12/2011 € 2.857,37.

ΜΕΤΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕΣΑ: Στον λογαριασμό αυτό εμφανίζεται η αναπόσβεστη αξία € 3.394,16 της δίκυκλης μηχανής η οποία αγοράστηκε το έτος 2007.

ΕΠΙΠΛΑ ΚΑΙ ΛΟΙΠΟΣ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ: Στον λογαριασμό αυτόν εμφανίζεται η αναπόσβεστη αξία των επίπλων και λοιπού εξοπλισμού αξίας € 137.377,26. Το έτος 2011 δαπανήθηκε ποσόν € 21.422,56 για την προμήθεια επίπλων και λοιπού εξοπλισμού της Εταιρείας.

ΒΙΒΛΙΑ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ: Εμφανίζει το αναπόσβεστο υπόλοιπο των εκτός συναλλαγής βιβλίων ποσού € 8.804,11.

ΒΙΒΛΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ: Στον λογαριασμό αυτό εμφανίζεται το κόστος των βιβλίων της βιβλιοθήκης της Αρχαιολογικής Εταιρείας το οποίο ανέρχεται στο ποσόν των € 1.029.192,43. Για την ενημέρωση της βιβλιοθήκης με τις νέες εκδόσεις κατά το έτος 2011 διατέθηκαν € 51.325,10. Το ποσό αυτό αφορά τόσο την αγορά βιβλίων από το εσωτερικό και το εξωτερικό όσο και την βιβλιοδεσία παλαιών βιβλίων.

Κυκλοφορούν Ενεργητικό

Αποθέματα

ΒΙΒΛΙΑ ΠΡΟΣ ΔΙΑΘΕΣΗ: Στον λογαριασμό αυτόν εμφανίζεται η αξία του υπολοίπου των προς πώληση βιβλίων της Αρχαιολογικής Εταιρείας συνολικής αξίας € 2.688.935,17 σε τιμή κόστους, βάσει του κόστους έκδοσης. Η εκδοτική δραστηριότητα της Αρχαιολογικής Εταιρείας το έτος 2011 απορρόφησε το ποσό των € 144.918,00.

ΒΙΒΛΙΑ ΥΠΟ ΕΚΔΟΣΗ: Το ποσό των € 38.693,40 απεικονίζει την αξία των βιβλίων των οποίων δεν είχε ολοκληρωθεί η εκτύπωση κατά την 31/12/2011.

Απατήσεις

ΠΕΛΑΤΕΣ: Στον λογαριασμό αυτόν απεικονίζεται η απαίτηση ποσού € 16.695,83 της Αρχαιολογικής Εταιρείας από την πώληση των βιβλίων στο εσωτερικό και το εξωτερικό.

ΧΡΕΩΣΤΕΣ ΔΙΑΦΟΡΟΙ: Απεικονίζονται οι απαιτήσεις ποσού € 790.275,03 της Αρχαιολογικής Εταιρείας κατά την 31/12/2011, από προκαταβολές που έχουν χορηγηθεί σε συνεργάτες για την διεκπεραίωση έργων που έχουν αναλάβει και από καθυστερήσεις οφειλομένων μισθωμάτων.

Χρεόγραφα

ΜΕΤΟΧΕΣ: Οι διάφορες μετοχές του χαρτοφυλακίου της Αρχαιολογικής Εταιρείας την 31/12/2011 ανέρχονται σε € 537.177,53.

Το σύνολο των μετοχών της Αρχαιολογικής Εταιρείας αποτελούνται από 300.000 μετοχές της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος ΑΕ, 113.111 μετοχές της Τράπεζας Πειραιώς ΑΕ, 1031 μετοχές της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος ΑΕ, 28 μετοχές της Τράπεζας της Ελλάδος. Η αποτίμηση των μετοχών αυτών έγινε σύμφωνα με τις κείμενες διατάξεις δηλαδή στη χαμηλότερη τιμή μεταξύ τιμής κτήσεως και τρέχουσας.

Το έτος 2011 η Τράπεζα Πειραιώς Α.Ε προχώρησε σε αύξηση του μετοχικού της κεφαλαίου με έκδοση νέων μετοχών οι οποίες διατέθηκαν στους μετόχους της στην ειδική τιμή € 1 ανά μετοχή. Η Α.Ε. πούλησε τα δικαιώματά της, αποφέροντας στο ταμείο της έσοδα € 140.970,16. Τα έσοδα αυτά εμφανίζονται στον λογαριασμό των αποτελεσμάτων της χρήσεως 31/12/2011 (Διάφορα έσοδα). Τέλος η Τράπεζα της Ελλάδος έδωσε μέρισμα συνολικού ποσού € 43,71 για την χρήση 2010 το οποίο εισπράχθηκε το 2011.

Διαθέσιμα

ΤΑΜΕΙΟ: Το υπόλοιπο ταμείου της 31/12/2011 είναι € 16.876,50, και στη θυρίδα της Α.Ε. στην Αγροτική Τράπεζα χρυσές λίρες 300 τεμάχια με λογιστική αξία € 19.139,43.

ΚΑΤΑΘΕΣΕΙΣ ΟΨΕΩΣ, ΤΑΜΙΕΥΤΗΡΙΟΥ ΚΑΙ ΠΡΟΘΕΣΜΙΑΣ: Το συνολικό ποσόν των διαθεσίμων σε λογαριασμούς ταμειυτηρίου της Αρχαιολογικής Εταιρείας σε διάφορες τράπεζες είναι € 318.389,20, των λογαριασμών όψεως είναι € 30.036,36 και του όψεως ξένου νομίσματος είναι € 1.817,75. Τα διαθέσιμα

των προθεσμιακών καταθέσεων είναι € 5.700.048,67 . Το ύψος των διαθεσίμων συνολικά της 31/12/2011 ανέρχεται σε € 6.086.307,91.

ΠΑΘΗΤΙΚΟ

Ίδια Κεφάλαια

ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Το κεφάλαιο της 31/12/2011 ανέρχεται σε € 4.167.232,5.

Αποθεματικά κεφάλαια

ΕΙΔΙΚΑ ΑΠΟΘΕΜΑΤΙΚΑ: Στον λογαριασμό αυτόν περιλαμβάνεται ποσό € 154.531,45 προερχόμενο από την δωρεά του Δημητρίου Τσάμη και ποσό € 141.776,00 προερχόμενο από την δωρεά της Ευδοκίας Μελά.

ΕΙΔΙΚΟ ΑΠΟΘΕΜΑΤΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ ΚΑΙ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗΣ ΧΡΕΟΓΡΑΦΩΝ: Ο λογαριασμός εμφανίζει συσσωρευμένα έσοδα κεφαλαίων καθώς και το αποτέλεσμα της αναπροσαρμογής της αξίας των χρεογράφων λόγω μεταβολής της τιμής τους κατά την αποτίμηση τέλους χρήσεως συνολικού ποσού € 1.310.450,01.

ΑΠΟΘΕΜΑΤΙΚΟ ΑΠΟ ΠΩΛΗΣΗ ΑΚΙΝΗΤΩΝ: Το ποσόν € 1.914.073,18 εμφανίζει την διαφορά μεταξύ της τιμής πώλησης ακινήτων μας και της εγγεγραμμένης στα βιβλία της Εταιρείας αξίας των ακινήτων αυτών.

ΑΠΟΘΕΜΑΤΙΚΟ ΑΠΟ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΑΠΟΘΕΜΑΤΩΝ: Το ποσόν € 1.336.679,17 προέρχεται από την αναπροσαρμογή της αξίας των βιβλίων της βιβλιοθήκης της Εταιρείας αλλά και των αποθεμάτων των βιβλίων εξ απογραφής προς διάθεση αυτής.

ΑΠΟΘΕΜΑΤΙΚΟ ΑΠΟ ΑΝΑΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΩΝ ΑΞΙΩΝ ΓΗΠΕΔΩΝ ΚΑΙ ΟΙΚΟΠΕΔΩΝ: Το ποσό των € 28.784.235,17 δημιουργήθηκε από την αύξηση των αντικειμενικών αξιών των Γηπέδων και Οικοπέδων λόγω της αύξησης της εμπορικής αξίας των τελευταίων ετών.

Υποχρεώσεις

Μακροπρόθεσμες υποχρεώσεις

ΧΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΕΓΓΥΗΣΕΙΣ: Στον λογαριασμό αυτόν εμφανίζονται οι εισπραχθείσες εγγυήσεις από τους ενοικιαστές των ακινήτων μας ποσού € 120.282,37.

Βραχυπρόθεσμες υποχρεώσεις

ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΦΟΡΟΥΣ ΤΕΛΗ: Στην ομάδα αυτή των λογαριασμών εμφανίζονται οι υποχρεώσεις της Αρχαιολογικής Εταιρείας προς το Δημόσιο από παρακρατηθέντες φόρους, περιλαμβανομένου του φόρου του χαρτοσήμου και του ΟΓΑ χαρτοσήμου των εσόδων εκ της μισθώσεως ακινήτων οι οποίοι πρέπει να αποδοθούν το 2012 και ανέρχονται στο ποσό των € 110.296,93.

ΠΡΟΜΗΘΕΥΤΕΣ: Απεικονίζει την υποχρέωση ποσού € 40.891,74 της Εταιρείας σε διάφορους προμηθευτές.

ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΟΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ: Στους λογαριασμούς αυτούς εμφανίζονται οι υποχρεώσεις της Εταιρείας στο ΙΚΑ από ασφαλιστικές εισφορές Δεκεμβρίου και Δώρου Χριστουγέννων 2011 των εργαζομένων στην Αρχαιολογική Εταιρεία ποσού € 47.449,27 αλλά και στα διάφορα έργα της Εταιρείας όπως στο Ακρωτήρι Σαντορίνης.

ΠΙΣΤΩΤΕΣ ΔΙΑΦΟΡΟΙ: Στους λογαριασμούς αυτούς απεικονίζονται τα οφειλόμενα υπόλοιπα σε διάφορους συνεργάτες συνολικού ποσού € 12.005,56.

ΠΙΣΤΩΣΕΙΣ ΕΡΓΩΝ: Στην ομάδα αυτή των λογαριασμών απεικονίζονται τα υπόλοιπα των διαφόρων πιστώσεων συνολικού ποσού € 4.121.720,09 που χορηγήθηκαν από το Δημόσιο και από άλλους φορείς στην Εταιρεία για τη χρηματοδότηση των έργων.

ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΙ ΤΑΞΕΩΣ ΧΡΕΩΣΤΙΚΟΙ - ΠΙΣΤΩΤΙΚΟΙ

Οι λογαριασμοί αυτοί μας πληροφορούν άμεσα για το ύψος των δαπανών κάποιων έργων διακεκριμένα που θέλουμε να παρακολουθήσουμε, όπως το έργο της αναβάθμισης και ανασυγκρότησης της Βιβλιοθήκης του οποίου το συνολικό ποσό

δαπανών την 31/12/2011 ανέρχεται σε € 301.821,02. Οι δαπάνες των παραπάνω έργων εμπεριέχονται στα έξοδα των αποτελεσμάτων εκάστης χρήσεως.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΧΡΗΣΕΩΣ 2010

ΕΣΟΔΑ. Τα πάσης φύσεως έσοδα της Αρχαιολογικής Εταιρείας κατά το έτος 2011 ανήλθαν σε € 1.522.258,85. Τα ενοίκια το 2011 ανήλθαν στο ποσό των € 611.503,23. Από το έτος 2010 φορολογείται το καθαρό ποσό των ενοικίων που απομένει μετά την αφαίρεση των εξόδων που βαρύνουν τα μισθωμένα ακίνητα. Τα λοιπά έσοδα ανήλθαν στο ποσό των € 743.371,47.

Οι δωρεές και επιχορηγήσεις διαφόρων ανήλθαν το 2011 στο ποσό των € 90.000,00, τα έσοδα της Σχολής Διδασκαλίας Ιστορίας της Τέχνης στο ποσό των € 23.130,00, οι Συνδρομές των Εταίρων στο ποσό των € 5.700,00, τα καθαρά έσοδα από την πώληση των βιβλίων σε ποσό των € 28.554,15, και τα έσοδα από το κληροδότημα Ιωάννου Ρώμα στο ποσό των € 20.000,00.

ΕΞΟΔΑ. Τα πάσης φύσεως έξοδα (δαπάνες) της Αρχαιολογικής Εταιρείας έτους 2011 ανήλθαν στο ποσό των € 1.452.589,84 και διακρίνονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες:

α) στις δαπάνες εκπλήρωσης του σκοπού της Εταιρείας συνολικού ποσού € 267.074,95, β) στις λειτουργικές δαπάνες συνολικού ποσού € 1.185.514,89 και στον φόρο εισοδήματος ο οποίος ανέρχεται στο ποσό των € 73.877,92 και είναι απαιτητός στην επόμενη χρήση.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ. Ευχαρίστως γνωστοποιούμε στους εταίρους ότι, όπως προκύπτει από τον έλεγχο τον οποίο διενεργήσαμε, το Διοικητικό Συμβούλιο της Αρχαιολογικής Εταιρείας εφαρμόζει με σταθερότητα και συνέπεια συνετή πολιτική ως προς τη διαχείριση των οικονομικών του Ιδρύματος, τη διεξαγωγή των ανασκαφών, την αύξηση των δημοσιευμάτων, τον εμπλουτισμό της Βιβλιοθήκης, την αξιοποίηση

του Αρχείου και την εκπόνηση μεγάλων αρχαιολογικών και αρχαιογνωστικών έργων.

Στο έργο αυτό συμπαρίσταται το προσωπικό της Εταιρείας με γνώση, ικανότητες και προθυμία. Πολύτιμη υπήρξε η βοήθεια του Ορκωτού Ελεγκτή στη διεξαγωγή της οικονομικής διαχείρισης.

ΠΡΟΤΑΣΗ: Από τον έλεγχο που διεξήχθη επιβεβαιώθηκαν τα αναφερόμενα στον Ισολογισμό υπόλοιπα των λογαριασμών καθώς επίσης και η ορθότητα και ακρίβεια στην τήρηση των βιβλίων και στοιχείων.

Οι δαπάνες που έγιναν συνοδεύονται από πλήρη και νόμιμα δικαιολογητικά και είναι μέσα στα όρια των πιστώσεων του Προϋπολογισμού. Δεν διαπιστώθηκε καμιά παράλειψη, ανωμαλία ή διαχειριστική αταξία και προτείνουμε την απαλλαγή του Διοικητικού Συμβουλίου από κάθε ευθύνη.

Η Εξελεγκτική Επιτροπεία

Αθήνα 24 Απριλίου 2012

ΙΩΑΝΝΑ ΓΙΑΝΝΑΡΟΠΟΥΛΟΥ – ΜΑΡΙΑ ΠΙΠΛΗ – ΜΕΛΙΠΩ ΠΩΛΟΓΙΩΡΓΗ –
ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΣΩΤΗΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ – ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΤΣΕΛΙΚΑΣ

Πρὶν λήξει ἡ συνεδρίαση, οἱ ψηφολέκτες κατέθεσαν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ψηφοφορίας, κατὰ τὴν ὁποία: «ψήφισαν 83 ἑταῖροι καὶ ἔλαβον ψήφους: Παναγιώτα Σωτηρακοπούλου 82 ψῆφοι, Ἰωάννα Γιανναροπούλου 81 ψῆφοι, Δημήτριος Κοζομπόλης 81 ψῆφοι, Μαρία Πιπλή 81 ψῆφοι, Παναγιώτης Τσελικας 81 ψῆφοι, Πάντος Πάντος 1 ψῆφος.

Οἱ ψηφολέκτες

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΔΕΤΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΑΒΑΛΑΣ»

Συνεπῶς ἐκλέγονται καὶ οἱ πέντε μέλη τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπείας γιὰ τὴ διαχείριση τοῦ 2012.

Ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε ἄλλο θέμα γιὰ συζήτηση, ὁ Πρόεδρος ἐρώτησε τὴ Συνέλευση, ἂν ἐγκρίνει τὴν ἔκθεση τῆς Ἐξελεγ-

κτικῆς Ἐπιτροπείας καὶ ἂν ἀπαλλάσσει τὸ Συμβούλιο καὶ τὴν Ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπεὶα ἀπὸ τὴν εὐθύνη τῆς διαχείρισης τοῦ 2011. Ἡ Συνέλευση μὲ ἀνάταση τῶν χειρῶν ἐνέκρινε ὁμόφωνα τὴν ἔκθεση τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπείας, καὶ ἀπαλλάσσει τὸ Συμβούλιο καὶ τὴν Ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπεὶα ἀπὸ κάθε εὐθύνη γιὰ τὴ διαχείριση τοῦ 2011. Εὐθὺς μετὰ τὴν ψηφοφορία ὁ Πρόεδρος ἔλυσε τὴ Συνεδρίαση.

Ὁ Πρόεδρος
ΜΙΧΑΛΗΣ ΤΙΒΕΡΙΟΣ

Ἡ Α΄ Γραμματεὺς
ΕΥΓΕΝΙΑ ΒΙΚΕΛΑ

Ὁ Ἀντιπρόεδρος
ΛΕΥΤΕΡΗΣ ΠΛΑΤΩΝ

Ὁ Β΄ Γραμματεὺς
ΑΓΓΕΛΟΣ ΖΑΡΚΑΔΑΣ

ΔΩΡΕΑ

Προσέφερε χρηματικὸ ποσὸν γιὰ τοὺς σκοποὺς τῆς Ἐταιρείας ἡ κυρία Ματρώνα Εγον. Ἡ κυρία Εγον ἀπὸ δεκαετίες δείχνει ἔμπρακτα τὸ ἐνδιαφέρον της γιὰ τὴν πρόοδο τῆς Ἐταιρείας παράλληλα πρὸς τὸ σημαντικὸ ἔθνικὸ ἔργο ποὺ ἐπιτελεῖ στὸ Λονδίνο μὲ τὴ λειτουργία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τὴν ὑποστήριξη νέων Ἑλλήνων, μὲ τὴν παροχὴ ὑποτροφιῶν γιὰ τὴ σπουδὴ τῆς ἀρχαιολογίας καὶ μὲ τὴν ὀργάνωση ὁμιλιῶν διακεκριμένων Ἑλλήνων καὶ Βρετανῶν, ἐπιστημονικῶν ὁμιλιῶν γιὰ ἀρχαιολογικὰ ζητήματα τῆς Ἑλλάδος.

Η ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ

ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΗΣ
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΠΟ

ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟ	Ποσά κλειόμενης χρήσης 2011	
ΕΞΟΔΑ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ		7.702,99
Προγράμματα Ηλεκτρονικών υπολογιστών	<u>7.702,99</u>	
ΠΑΓΙΟ ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟ		32.095.835,61
Ακάλυπτα Γήπεδα-Οικόπεδα	3.615.700,69	
Οικόπεδα & Κτίρια κληροδοτήματος		
Γ. Μπάρλα	2.141.703,72	
Κτίρια-Εγκαταστάσεις κυρίων	23.420.094,13	
Κτίρια-Εγκαταστάσεις κυρίων (Αξία βελτιώσεων & προσθηκών)	1.687.974,96	
Ακινητοποιήσεις υπό εκτέλεση	48.736,78	
Μηχανήματα - Τεχ. Εγκ/σεις - Μηχ. Ήξοπλ.	2.857,37	
Μεταφορικά Μέσα	3.394,16	
Έπιπλα & λοιπός εξοπλισμός	137.377,26	
Βιβλία Αποθέματος (εκτός συν/γής)	8.804,11	
Βιβλία Βιβλιοθήκης	<u>1.029.192,43</u>	
ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟ		
ΑΠΟΘΕΜΑΤΑ		2.727.628,57
Βιβλία προς διάθεση (Απογραφής)	2.544.017,17	
Βιβλία προς διάθεση έκδοσης 2011	144.918,00	
Βιβλία υπό έκδοση	<u>38.693,40</u>	
ΑΠΑΙΤΗΣΕΙΣ		806.970,86
Πελάτες	16.695,83	
Χρεώστες διάφοροι	<u>790.275,03</u>	
ΧΡΕΟΓΡΑΦΑ		537.177,53
ΔΙΑΘΕΣΙΜΑ		6.086.307,91
Ταμείο	36.015,93	
Καταθέσεις όψεως, ταμειυτ. & προθεσμίας	6.050.291,98	
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟΥ		<u>42.261.623,47</u>
Διάφοροι λογ/σμοί πληροφοριών χρεωστικοί		301.821,02

ΕΤΑΙΡΕΙΑ

31ης ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 2011

01 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 2011 ΕΩΣ 31 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 2011

ΠΑΘΗΤΙΚΟ	Ποσά κλειόμενης χρήσης 2011	
ΙΔΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ		4.167.232,53
Κεφάλαιο υφιστάμενο την 31/12/2011	<u>4.167.232,53</u>	
ΑΠΟΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ		33.641.744,98
Ειδικά αποθεματικά (Δωρεά Δ. Τσάμη & Ε. Μελά	296.307,45	
Ειδικά αποθεματικά κεφαλαίων & αποτίμησης χρεογράφων	1.310.450,01	
Αποθεματικό από πώληση ακινήτων	1.914.073,18	
Αποθεματικό από αποτίμηση αποθεμάτων	1.336.679,17	
Αποθεματικό από αναπροσαρμογή αντικειμενικής αξίας γηπέδων & οικοπέδων	<u>28.784.235,17</u>	
ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ		
ΜΑΚΡΟΠΡΟΘΕΣΜΕΣ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ		120.282,37
Εγγυήσεις μισθωμάτων	120.282,37	
ΒΡΑΧΥΠΡΟΘΕΣΜΕΣ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ		210.643,50
Υποχρεώσεις από φόρους - τέλη	110.296,93	
Ασφαλιστικοί οργανισμοί	47.449,27	
Πιστωτές διάφοροι	12.005,56	
Προμηθευτές	<u>40.891,74</u>	
ΠΙΣΤΩΣΕΙΣ ΕΡΓΩΝ		4.121.720,09
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΠΑΘΗΤΙΚΟΥ		<u>42.261.623,47</u>
Διάφοροι λογ/σμοί πληροφοριών πιστωτικοί		301.821,02

Η ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΥ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

ΕΞΟΔΑ	Ποσά κλειόμενης χρήσης 2011	
ΔΑΠΑΝΕΣ ΕΚΠΛΗΡΩΣΗΣ ΣΚΟΠΟΥ		267.074,95
Βιβλία Βιβλιοθήκης	51.325,10	
Πρόγραμμα Ανασκαφών	14.111,92	
Δαπάνες συντήρησης έργων ΚτΠ	19.877,43	
Αξιοποίηση και Δαπάνες Αρχείου	20.030,39	
Ξενώνες	458,87	
Έκθεση φωτογραφίας “ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ της Α.Ε. 1837-2010”	11.929,71	
Σχολή Διδασκαλίας Ιστορίας της Τέχνης	11.119,46	
Δωρεάν διατεθείσες εκδόσεις	37.200,47	
Έργο Αναβ/σης & Αναδιοργ/σης Βιβλιοθήκης	<u>101.021,60</u>	
ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ		1.185.514,89
Αποδοχές Προσωπικού (Επιστ. & Διοικ.)	542.321,36	
Εργοδοτικές εισφορές	144.402,03	
Αμοιβές Τρίτων	89.682,73	
Παροχές Τρίτων	131.035,34	
Φόροι & τέλη	52.919,34	
Δαπάνες Ακινήτων	47.347,02	
Αποσβέσεις	148.179,07	
Γενικά Έξοδα	<u>29.628,00</u>	
ΣΥΝΟΛΟ ΕΞΟΔΩΝ		<u>1.452.589,84</u>
πλέον: φόρος εισοδήματος χρήσης 2011		
πληρωτέος στη χρήση 2012		<u>73.877,92</u>
ΣΥΝΟΛΟ		<u>1.526.467,76</u>

Ο Πρόεδρος
ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ Π. ΣΠΗΛΙΑΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Αθήνα
Ο Γενικός Γραμματέας
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Χ. ΠΕΤΡΑΚΟΣ

ΕΚΘΕΣΗ ΕΛΕΓΧΟΥ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΥ ΟΡΚΩΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ ΛΟΓΙΣΤΗ
ΠΡΟΣ ΤΗΝ «ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ»

Έκθεση επί των Οικονομικών Καταστάσεων. Ελέγξαμε τις ανωτέρω οικονομικές καταστάσεις της «Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας» που αποτελούνται από τον Ισολογισμό της 31 Δεκεμβρίου 2011 και την κατάσταση αποτελεσμάτων που έληξε την ημερομηνία αυτή. **Ευθύνη της Διοίκησης για τις Οικονομικές Καταστάσεις.** Η διοίκηση είναι υπεύθυνη για την κατάρτιση και εύλογη παρουσίαση αυτών των οικονομικών καταστάσεων σύμφωνα με τα Λογιστικά Πρότυπα που προδιαγράφονται από την Ελληνική Νομοθεσία, όπως και για εκείνες τις εσωτερικές δικλείδες που η διοίκηση καθορίζει ως απαραίτητες ώστε να καθίσταται δυνατή η κατάρτιση οικονομικών καταστάσεων απαλλαγμένων από ουσιώδη ανακρίβεια που οφείλεται είτε σε απάτη είτε σε λάθος. **Ευθύνη του Ελεγκτή.** Η δική μας ευθύνη είναι να εκφράσουμε γνώμη επί αυτών των οικονομικών καταστάσεων με βάση τον έλεγχο μας. Διενεργήσαμε τον έλεγχο μας σύμφωνα με τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου. Τα πρότυπα αυτά απαιτούν να συμμορφωνόμαστε με κανόνες δεοντολογίας, καθώς και να σχεδιάζουμε και διενεργούμε τον έλεγχο με σκοπό την απόκτηση εύλογης διασφάλισης για το εάν οι οικονομικές καταστάσεις είναι απαλλαγμένες από ουσιώδη ανακρίβεια. Ο έλεγχος περιλαμβάνει τη διενέργεια διαδικασιών για την απόκτηση ελεγκτικών τεκμηρίων, σχετικά με τα ποσά και τις γνωστοποιήσεις στις οικονομικές καταστάσεις. Οι επιλεγόμενες διαδικασίες βασίζονται στην κρίση του ελεγκτή περιλαμβανομένης της εκτίμησης των κινδύνων ουσιώδους ανακρίβειας των οικονομικών καταστάσεων, που οφείλεται είτε σε απάτη είτε σε λάθος. Κατά τη διενέργεια αυτών των εκτιμήσεων κινδύνου, ο ελεγκτής εξετάζει τις εσωτερικές δικλείδες που σχετίζονται με την κατάρτιση και εύλογη παρουσίαση των οικονομικών καταστάσεων της εταιρείας, με σκοπό το σχεδιασμό ελεγκτικών διαδικασιών κατάλληλων για τις περιστάσεις και όχι με σκοπό την έκφραση γνώμης επί της αποτελεσματικότητας των εσωτερικών δικλείδων της εταιρείας. Ο έλεγχος περιλαμβάνει επίσης την αξιολόγηση της καταλληλότητας των λογιστικών αρχών και μεθόδων που χρησιμοποιήθηκαν και του ελλογού των εκτιμήσεων που έγιναν από τη διοίκηση, καθώς και αξιολόγηση της συνολικής παρουσίας των οικονομικών καταστάσεων. Πιστεύουμε ότι τα ελεγκτικά τεκμήρια που έχουμε συγκεντρώσει είναι επαρκή και κατάλληλα για τη θεμελίωση της ελεγκτικής μας γνώμης. Επίσης ελήφθησαν υπόψη και οι διατάξεις του Οργανισμού και του Οικονομικού Κανονισμού της Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας. **Βάση για Γνώμη με Επιφύλαξη.** Από τον έλεγχο μας προέκυψε ότι: 1. Κατά παρέκκλιση των λογιστικών

ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΧΡΗΣΕΩΣ ΤΗΣ 31 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 2011

ΕΣΟΔΑ	Ποσά κλειόμενης χρήσης 2011	
Μισθώματα ακινήτων	607.483,23	
Μισθώματα αθούσης διαλέξεων	4.020,00	
Σχολή Διδασκαλίας Ιστορίας της Τέχνης	23.130,00	
Δωρεές Διαφόρων	10.000,00	
Επιχορήγηση ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΨΥΧΑ (ΕΚΔΟΣΕΙΣ Α.Ε.)	50.000,00	
Χορηγίες Εκθέσεως φωτογραφίας "ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟ- ΓΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ της Α.Ε. 1837-2010"	30.000,00	
Επιχορηγήσεις κρατικές	0,00	
Συνδρομές Εταίρων	5.700,00	
Τόκοι προθεσμιακών καταθέσεων	397.893,55	
Τόκοι προθ. καταθ. εκ ποσού δωρεάς Ε. Μελά	2.117,75	
Τόκοι προθ. καταθ. εκ ποσού δωρεάς Δ. Τσάμη	4.496,17	
Τόκοι καταθ. λογ/μών Ταμειτηρίου	531,45	
Έσοδα κληροδοτήματος Ι. Ρώμα	20.000,00	
Μερίσματα μετοχών Τραπέζης της Ελλάδος	43,71	
Καθαρά έσοδα πώλησης βιβλίων	28.554,15	
Διάφορα έσοδα	<u>338.288,84</u>	<u>1.522.258,85</u>
ΣΥΝΟΛΟ ΕΣΟΔΩΝ		<u><u>1.522.258,85</u></u>
Υπόλοιπο προς εξίσωση		4.208,91
ΣΥΝΟΛΟ		<u><u>1.526.467,76</u></u>

24 Απριλίου 2012

Οι Λογιστές

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΜΠΑΛΤΣΑΣ - ΗΛΙΑΣ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

αρχών που προβλέπονται από τα Ελληνικά Λογιστικά Πρότυπα δεν σχηματίζονται κατά πάγια τακτική, προβλέψεις για αποζημίωση προσωπικού λόγω εξόδου από την υπηρεσία, των οποίων το συνολικό ύψος ανέρχεται σε ευρώ 168.700,00 με συνέπεια τα Έδα Κεφάλαια εμφανίζονται αυξημένα κατά ευρώ 168.700,00. 2. Οι φορολογικές δηλώσεις για τις χρήσεις 2000-2011 δεν έχουν εξετασθεί από τις φορολογικές αρχές, με συνέπεια να υπάρχει ενδεχόμενο επιβολής πρόσθετων φόρων και προσαυχτήσεων κατά το χρόνο που θα εξετασθούν και θα οριστικοποιηθούν. Η έκβαση του φορολογικού ελέγχου δεν είναι δυνατόν να προβλεφθεί στο παρόν στάδιο και, ως εκ τούτου, δεν έχει γίνει οποιαδήποτε πρόβλεψη στις οικονομικές καταστάσεις σε σχέση με το θέμα αυτό. **Γνώμη με Επιφύλαξη.** Κατά τη γνώμη μας, εκτός από τις επιπτώσεις των θεμάτων που μνημονεύεται στις παραγράφους 'Βάση για Γνώμη με Επιφύλαξη', οι ανωτέρω οικονομικές καταστάσεις παρουσιάζουν εύλογα, από κάθε ουσιώδη άποψη, την οικονομική θέση της Εν Αθήνας Αρχαιολογικής Εταιρείας κατά την 31 Δεκεμβρίου 2011 και τη χρηματοοικονομική της επίδοση για τη χρήση που έληξε την ημερομηνία αυτή σύμφωνα με τα Λογιστικά Πρότυπα που προδιαγράφονται από την Ελληνική Νομοθεσία. **Αναφορά επί Άλλων Νομικών και Κανονιστικών Θεμάτων.** α) Σχετική αναλυτική Έκθεση ελέγχου επί των ανωτέρω οικονομικών θα διαβιβασθεί στην Διοίκηση της «Εν Αθήνας Αρχαιολογικής Εταιρείας» β) Επαληθεύσαμε τη συμφωνία και την αντιστοίχιση του περιεχομένου της Έκθεσης της Εξελεγκτικής Επιτροπής με τις ανωτέρω οικονομικές καταστάσεις, στα πλαίσια των οριζόμενων από τον Οργανισμό της Εν Αθήνας Αρχαιολογικής Εταιρείας.

Αθήνα 24 Απριλίου 2012

Ο ΟΡΚΩΤΟΣ ΕΛΕΓΚΤΗΣ ΛΟΓΙΣΤΗΣ

ΣΤΑΥΡΟΣ Θ. ΠΑΠΑΝΤΩΝΗΣ

Α.Μ. ΣΟΕΑ: 14331

ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗ Α.Ε. Ο.Ε.Α.

Αρ. ΣΟΕΑ: 111

ΤΟ ΣΤΕΓΑΣΤΡΟ ΣΤΟ ΑΚΡΩΤΗΡΙ

Για την ολοκλήρωση του στεγάστρου του χώρου της προϊστορικής πόλης στο Άκρωτήριο της Σαντορίνης, γίνεται λόγος στην Α΄ Τακτική Συνέλευση του 2012 που δημοσιεύεται στο τεύχος τουτο, καθώς και στο *Έργον 2011*, 36-38 με ώραϊες εικόνες. Λόγος έχει γίνει και κατά τα προηγούμενα έτη.

Το στέγαστρο κατασκευάστηκε από δύο μέρη: την Έταιρεία ή όποια είχε τη διοικητική και οικονομική ευθύνη έντελως δωρεάν και τον ανάδοχο του έργου που ανέλαβε την εκτέλεση του έργου και τον Τεχνικό Σύμβουλο που ανέλαβε την επίβλεψη της καλής εκτέλεσης του στεγάστρου, για λογαριασμό της Έταιρείας. Και οι δύο έξετέλεσαν τα επαγγελματικά τους καθήκοντα, αυτό δηλαδή που ανέλαβαν, με κανονική, νόμιμη, άμοιβή.

Η Έταιρεία ανέλαβε το έργο για διευκόλυνση του Κράτους. Εκείνη έκανε τους διαγωνισμούς, είχε την οικονομική διαχείριση και τα πράγματα θα είχαν τελειώσει όμαλά αν δεν συνέβαινε το δυστύχημα της 23 Σεπτεμβρίου 2005. Κατέρρευσε ένα τμήμα του τελειωμένου πλέον στεγάστρου, σκοτώθηκε ένας επισκέπτης του χώρου και στην όλη υπόθεση ανάμιχθηκε, όπως ήταν φυσικό, ή Δικαιοσύνη ή όποια και καταμέρισε τις ευθύνες για την πτώση του στεγάστρου, όπως έκρινε, κατά τους νόμους.

Μετά την πτώση του στεγάστρου την Έταιρεία έβάρυναν νέες φροντίδες, νομικές και οικονομικές, τις όποιες ανέλαβε πλήρως ο Πρόεδρος της Έταιρείας Έπαμεινώνδας Σπηλιωτόπουλος. Φροντίδες μεγάλες, πειστικές οί όποιες δεν έβάρυναν άλλους.

Παρ' όλες τις δυσκολίες που δημιουργήθηκαν και δημιουργούνται ο Πρόεδρος της Έταιρείας κ. Σπηλιωτόπουλος ανήμερα την Κυριακή των Βαΐων 8 Απριλίου 2012 παρέδωσε «πρός χρήση» το στέγαστρο στην Υπηρεσία και ο τότε επεγόμενος να το παραλάβει ο πρώην ύφυπουργός Τουρισμού κ. Πέτρος Άλεβιζάτος έσπευσε τη Μεγάλη Τετάρτη 11 Απριλίου στη Σαντορίνη, να εγκαινιάσει το στέγαστρο για την

κατασκευή του οποίου δεν είχε προσφέρει ούτε μιᾶς ώρας ἀπασχόληση.

Τὴν ἐπομένη 12 Ἀπριλίου ἐγκαινίασε γιὰ δευτέρα φορά τὸ στέγαστρο ὁ πρῶν Ὑπουργὸς Πολιτισμοῦ καὶ Τουρισμοῦ κ. Παῦλος Γερουλάνος κι ἔτσι τὰ ἀρχαῖα τοῦ Ἀκρωτηρίου, ἡ μεγάλη ἀνασκαφὴ τοῦ Σπυρίδωνος Μαρινάτου, ἔγιναν προσιτὰ σὲ ὅλους.

Τὸ στέγαστρο εἶναι μεγάλο τεχνικὸ ἔργο, ἀπὸ ἄποψη ἔκτασης. Δὲν εἶναι βέβαια μοναδικὸ οὔτε ὡς σύλληψη οὔτε ὡς ἐκτέλεση. Ἀρκεῖ κανεὶς νὰ θυμηθεῖ μερικοὺς διάσημους σιδηροδρομικοὺς σταθμοὺς στὴν Εὐρώπη καὶ ἄλλοῦ. Εἶναι, φυσικά, πρωτοποριακὸ καὶ μεγάλο ἔργο γιὰ τὴν Ἑλλάδα καί, κυρίως γιὰ τὴν Ὑπηρεσία καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ τοῦ πρέπει κάποια δημοσιότητα. Τοῦτο ἔπρεπε νὰ κάνει τὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ στὶς 11 καὶ 12 Ἀπριλίου ἐκφράζοντας καὶ τὶς εὐχαριστίες του σὲ ὅσους συνέβαλαν στὴν πραγματοποίηση τοῦ ἔργου. Βέβαια, ὁ Ὑπουργὸς Πολιτισμοῦ ἐξέφρασε εὐχαριστίες πρὸς πρόσωπα τὰ ὁποῖα ἀγνοοῦσαν ποῦ βρισκόταν τὸ στέγαστρο. Τοῦτο ὀφείλεται σὲ ἓνα καὶ μόνο λόγο· δὲν γνώριζε ὁ Ὑπουργὸς τὴν ὕπαρξη τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κι ἔτσι τὶς ὀφειλόμενες πρὸς αὐτὴν εὐχαριστίες τὶς ἀπέδωσε στοὺς ἀνθρώπους τοῦ Ὑπουργείου οἱ ὁποῖοι ἦσαν καὶ οἱ ἄμεσοι συνεργάτες του.

Ὅμως μερικοὶ ποὺ ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ στέγαστρο καὶ κατέβαλαν κόπους γι' αὐτὸ ἀπεφάσισαν νὰ δώσουν κάποια μεγαλύτερη δημοσιότητα στὴν ὀλοκλήρωση τοῦ στεγαστροῦ, ἔργο πλέον πολὺ γνωστὸ στὴν Ἑλλάδα καὶ μὲ ὀδυνηρὲς συνέπειες γιὰ ὀριομένα πρόσωπα καὶ αἰτία φροντίδων καὶ δυσάρεστων περιπλοκῶν γιὰ τὴν Ἑταιρεία κατὰ τὴ διάρκεια τῆς κατασκευῆς του. Ἔτσι ἀπὸ δύο πρόσωπα ποὺ σχετίζονται στενὰ μ' αὐτό, τὸν Διευθυντὴ τῶν ἀνασκαφῶν Ἀκρωτηρίου κ. Χρίστο Ντούμα καὶ ἓνα ἐκ τῶν μελῶν τῆς ἐταιρείας ποὺ ἀποτελεῖ τὸν Τεχνικὸ Σύμβουλο τοῦ ἔργου, τὸν κ. Νικόλαο Φιντικᾶκη, δόθηκε ἐκτεταμένη συνέντευξη μὲ πολλὲς ὥραϊες φωτογραφίες ποὺ δημοσιεύτηκε στὸ περιοδικὸ «Κ» τῆς *Καθημερινῆς*, τεῦχος 469, 27 Μαΐου 2012, 18-26 μὲ τίτλο *Ἀκρωτήρι, Ἡ «Πομπηῖα» τῆς Σαντορίνης*, τοῦ Γιώργου Τσίρου καὶ φωτογραφίες Βαγγέλη Ζαβοῦ.

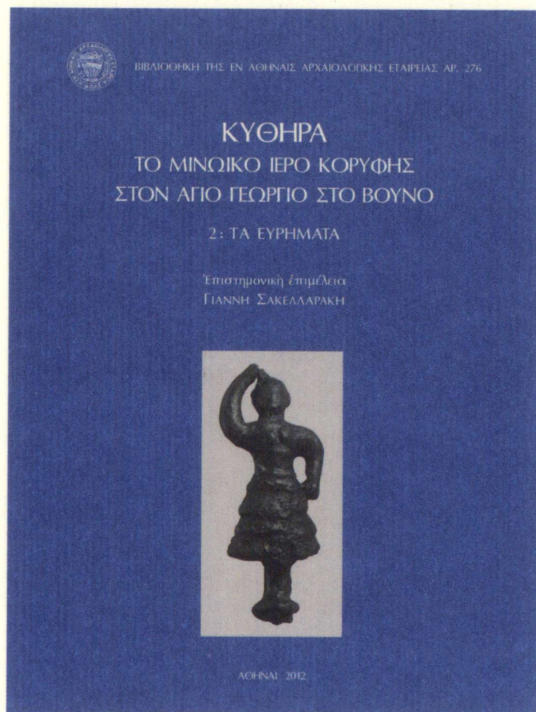
Τὸ μόνο περίεργο στὴ συνέντευξη αὐτὴ εἶναι ὅτι δὲν μνημονεύεται καθόλου ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας κ. Ἐπαμεινώνδας Σπηλιωτόπουλος χάρις σὲς προσπάθειες καὶ τὲς γνώσεις τοῦ ὁποῖου ἔγινε τὸ στέγαστρο. Δὲν μνημονεύεται φυσικὰ οὔτε ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ποὺ πιεστικῶς τῆς εἶχε ζητηθεῖ ἀπὸ τὸ ΥΠΠΟ καὶ ἀπὸ πρόσωπα νὰ ἀναλάβει τὴν κατασκευὴ τοῦ στεγαστροῦ. Ὁ δημοσιογράφος δὲν φαίνεται νὰ ἔχει ἀρχαιολογικὲς γνώσεις καὶ σχέσεις, δικαιολογεῖται λοιπὸν ποὺ δὲν ἔκανε καμὴ μνεῖα τῆς Ἑταιρείας, οὔτε τοῦ Προέδρου τῆς. Ἐκεῖνοι ποὺ ἔδωσαν τὴ συνέντευξη εἶναι ἐταῖροι μας, γνωρίζουν τὰ πράγματα, τὴ συμβολὴ τῆς Ἑταιρείας στὸ ἔργο καὶ τὴ βοήθεια ποὺ ἔχει προσφέρει πρὸς τοὺς ἴδιους προσωπικά. Πρέπει φυσικὰ νὰ εἰπωθεῖ ὅτι ὅταν ἐμφανίζεται τὸ στέγαστρο καὶ ἡ ἀνασκαφὴ ποὺ καλύπτει σὲς ἐφημερίδες, ἀρκετὰ συχνά, πάντα παραλείπεται νὰ μνημονευθοῦν καὶ ὁ Σπυρίδων Μαρινᾶτος καὶ ἡ Ἑταιρεία. Ὅπως μοῦ εἶπαν τελευταῖα, «ξεχνοῦν οἱ δημοσιογράφοι». Στὴ συνέντευξη ὅμως μνημονεύει τὸν Μαρινᾶτο ἕνας παλιὸς του ἐργάτης. Δίκαιο καὶ ἠθικόν. Χωρὶς ἐκεῖνον δὲν θὰ ὑπῆρχε Ἀκρωτήρι (τὰ ἀρχαῖα του) οὔτε στέγαστρο.

Ἐπιστ. ἐπιμ. ΓΙΑΝΝΗ ΣΑΚΕΛΛΑΡΑΚΗ

ΚΥΘΗΡΑ

ΤΟ ΜΙΝΩΙΚΟ ΙΕΡΟ ΚΟΡΥΦΗΣ ΣΤΟΝ ΑΓΙΟ ΓΕΩΡΓΙΟ ΣΤΟ ΒΟΥΝΟ

2: ΤΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΕΦΗΣ ΣΑΠΟΥΝΑ-ΣΑΚΕΛΛΑΡΑΚΗ

Χάλκινα ειδώλια

2. ΓΙΑΝΝΗ ΣΑΚΕΛΛΑΡΑΚΗ

Μινωικά χάλκινα μικροαντικείμενα

3. ΓΙΩΡΓΟΥ ΒΑΡΟΥΦΑΚΗ

Μεταλλουργική μελέτη χάλκινων δοκιμίων Μινωικής εποχής

4. ΑΙΜΙΛΙΑΣ ΜΠΑΝΟΥ

Μικροαντικείμενα Μινωικών χρόνων από πηλό, λίθο καὶ πολύτιμες ὕλες

ΠΙΝΑΚΕΣ

ΣΧΕΔΙΑ

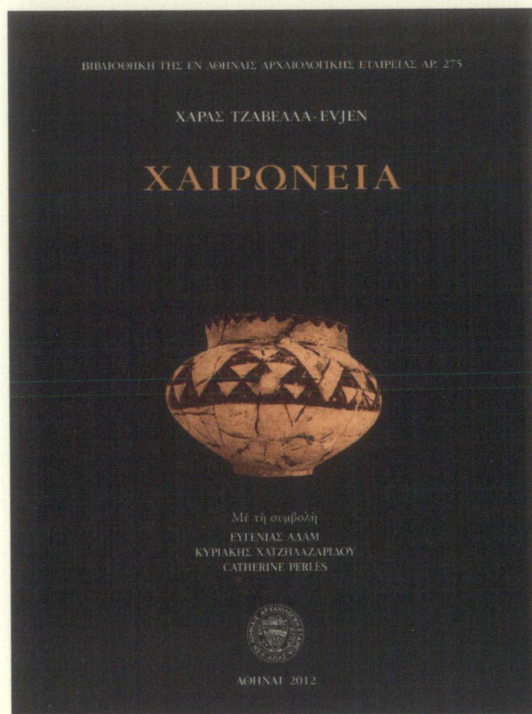
Σχήμα 21×28 ἐκ. Σελ. η΄ + 507, με πίνακες καὶ σχέδια.

Διατίθεται στην Ἴ�ρχαιολογική Ἑταιρεία, Πανεπιστημίου 22, Ἀθήνα 106 72, τηλ. 210 3647585 • Fax 210 3644996 • bookstore@archetai.gr • www.archetai.gr

Ἀποστέλλεται ἐπίσης ἐπὶ ἀντικαταβολή, κατόπιν παραγγελίας.

ΧΑΡΑΣ ΤΖΑΒΕΛΛΑ-ΕΥΓΕΝ

ΧΑΙΡΩΝΕΙΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος. Εισαγωγή: Χώρος και Έρευνες. Άνασκαφές Σωτηριάδη. Άνασκαφή 1986. Γενικές Παρατηρήσεις: Άρχιτεκτονική. Κεραμική. Ειδώλια. Πήλινα άντικείμενα. Όστείνα άντικείμενα. Λίθινα άντικείμενα. Χρονολόγηση. Συμπεράσματα. Κατάλογος Εύρημάτων της Άνασκαφής 1986. Κατάλογος Εύρημάτων των Άνασκαφών 1902-1907. Παράρτημα 1. Εύγενία Άδάμ, Λίθινα λειασμένα καί άκατέργαστα

τέχνεργα άπό την Τούμπα Μπαλωμένου. Κατάλογος λιθίνων τεχνέργων Τούμπας Μπαλωμένου. Παράρτημα 2. Κυριακή Χατζηλαζαρίδου, Μελέτη κεραμείου δείγματος άπό τη νεολιθική Χαίρωνεια (Chaeroneia ware). Παράρτημα 3. Catherine Perlès, Brief report on the Chaeroneia chipped stones. Summary: Touba Balomenou at Chaeroneia. Συνοτομογραφίες - Βιβλιογραφία. Πίνακες.

Σχήμα 21×28 εκ. Σελ. 204, πίν. 31.

Διατίθεται στην Άρχαιολογική Έταιρεία, Πανεπιστημίου 22, Άθήνα 106 72, τηλ. 210 3647585 • Fax 210 3644996 • bookstore@archetai.gr • www.archetai.gr
Άποστέλλεται επίσης επί άντικαταβολή, κατόπιν παραγγελίας.